

**KAMUSAL ALANLARIN ALIŞVERİŞ MERKEZINE DÖNÜŞÜMÜ:
DENİZLİ SÜMERBANK'TAN SÜMERPARK'A**

**Pamukkale Üniversitesi
Sosyal Bilimler Enstitüsü
Yüksek Lisans Tezi
Siyaset Bilimi Ve Kamu Yönetimi Anabilim Dalı**

**Hazırlayan
Ulaş Kutsi ÇEZİK**

**Danışman
Yrd. Doç. Dr. Pınar Savaş YAVUZÇEHRE**

**Temmuz 2014
DENİZLİ**

YÜKSEK LİSANS TEZİ ONAY FORMU

Siyaset Bilimi ve Kamu Yönetimi Anabilim Dalı öğrencisi Ulaş Kısı Çelik tarafından Yrd. Doç. Dr. Pınar Savaş Yavuzçelebi yönetiminde hazırlanan "Kamusal Alanların Atılgarın Merkezine Dönüşümü: Denizli Sümerbank'tan Sümerpark'a" başlıklı tez aşağıdaki jüri üyeleri tarafından 4/7/2014 tarihinde yapılan tez savunma sınavında başarılı bulunmuş ve Yüksek Lisans Tezi olarak kabul edilmiştir.

Jüri Başkanı
Prof. Dr. Hüseyin ÖZGÜLER

Jüri Üyesi
Yrd. Doç. Dr. Cem Ergün

Jüri Üyesi
Yrd. Doç. Dr. Pınar Savaş Yavuzçelebi

Pamukkale Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü Yönetim Kurulu'na
16/07/2014... tarih ve ...15116... sayılı kararıyla onaylanmıştır.

Prof. Dr. Turhan KACAR
Enstitü Müdürü

Etik Sayfası

Bu tezin tasarımı, hazırlanması, yürütülmesi, araştırmalarının yapılması ve bulgularının analizlerinde bilimsel etiğe ve akademik kurallara özenle riayet edildiğini; bu çalışmanın doğrudan birincil üretilmiş olan bulgularını, verilerini ve materyallerini bilimsel etiğe uygun olarak kaynak gösterildiğini ve alıntı yapılan çalışmalara atıfta bulunulduğunu beyan ederim.

Ulas Kutsi Çezik

ÖNSÖZ

Bu çalışmayı üzerimde büyük emeği olan, bana araştırma, öğrenme ve çalışma gayretini aşıl原因, yaklaşık on sene önce kaybettiğim emekli öğretmen, değerli büyükbabam Kuddusi Çezik'e ithaf ediyorum.

Araştırma süresi boyunca bana büyük bir özveri ile yardım eden, özgüvenimi ve motivasyonumu sürekli ayakta tutan, akademik anlamda çalışma ilkelerini bana titizlikle benimseten kıymetli hocam Yrd. Doç. Dr. Pınar Savaş Yavuzçehre'ye teşekkürü bir borç bilirim. Üzerimdeki büyük emeğini vefa ile hep anımsayacağım.

Bu araştırma Pamukkale Üniversitesi Bilimsel Araştırma Projeleri Koordinasyon Birimi tarafından 2014SOBE001nolu tez projesi olarak desteklenmiştir.

Ayrıca çalışmanın eksikleri hususunda danışmanım Yrd. Doç. Dr. Pınar Savaş Yavuzçehre ile birlikte bana rehberlik eden ve çalışmanın geliştirilmesi noktasında bilgi belge ve dökümanlarını benden esirgemeyen Prof. Dr. Hüseyin Özgür'e teşekkür ederim.

ÖZET

KAMUSAL ALANLARIN ALIŞVERİŞ MERKEZİNE DÖNÜŞÜMÜ: DENİZLİ SÜMERBANK'TAN SÜMERPARK'A

Çezik, Ulaş Kutsi

Yüksek Lisans Tezi

Siyaset Bilimi Ve Kamu Yönetimi Anabilim Dalı

Tez Yöneticisi: Yrd. Doç. Dr. Pınar Savaş Yavuzçehre

Temmuz 2014, 118 Sayfa

Kamusal alanlar küreselleşme, neoliberal politikalar, ucuz imarlı arsa üretimindeki sıkıntılar, kentsel dönüşüm, göç, mevzuat vb. birçok faktörün etkisinde değişime uğramaktadır. Araştırmanın ana amacı bu değişimin Denizli Sümerpark özelinde neoliberal politikalar ve kentsel dönüşüm ekseninde araştırmaktır. Araştırmanın temel hipotezi ise; Denizli'de kamusal alan niteliği taşıyan Sümerbank Fabrikası'nın bu değişime bağlı olarak bir Alışveriş ve Yaşam Merkezi Projesi kapsamında AVM'ye dönüştüğü, kamusal alan mahiyetini kaybettiği, kamusal alanların kamusal yarardan çokrant olgusu ile ön plana çıktığı ve yönetim erkinin karar alma sürecinde geniş çaplı bir taban oluşturmadığıdır. Bu çalışmanın kapsamı dâhilinde; kamusal alanın tanımı ve tarihsel olarak geçirdiği değişim, 19. yy. sonrası dönem, neoliberal politikalar ve kentsel dönüşüm ekseninde incelenmiştir. Dünya, Türkiye ve son olarak Denizli özelinde olmak üzere incelemede genelden özele doğru bir yol izlenmiştir. Denizli özelinde kamusal alan niteliği taşıyan ve AVM'ye dönüştürülen benzer örneklerle çalışmada yer verilmiştir. Cumhuriyet'in ilanı ile birlikte Türkiye'de ekonomik ve kültürel anlamda kalkınma projesi olarak faaliyete geçirilen Sümerbank'ın; işleyişi, Türkiye'deki ekonomik ve kültürel etkinliği, neoliberal politikaların tesiri sonucunda özel kesim ile rekabet edebilme gücünün ortadan kalkması ve son olarak özelleştirilmesi çalışma kapsamında ele alınmıştır. Çalışmanın metodolojisi, teorik literatür araştırması, konuyla ilgili belge ve verileri inceleme, alan araştırmaları ve derinlemesine görüşmelerdir.

Anahtar Kelimeler: Kamusal alan, neoliberal politikalar, kentsel dönüşüm, Denizli, alışveriş ve yaşam merkezi, Sümerbank Fabrikası, Sümerpark AVM.

ABSTRACT**TRANSFORMATION OF PUBLIC SPACES INTO SHOPPING MALLS:
FROM DENİZLİ SÜMERBANK TO SÜMERPARK**

Çezik, UlaşKutsi

Master's Degree Thesis

Department of Political Science and Public Administration

Thesis Advisor: Assistant Professor Dr. Pınar Savaş Yavuzçehre

July 2014, 118 Pages

Public spaces are being transformed with the influence of some different agents such as; globalisation, neoliberal policies, problems with the production of low-cost zoned lots, urban renewal, immigration, regulations and etc... The main purpose of this essay is to make research on this change in terms of neoliberal policies and urban renewal while we are focusing on "Denizli Sümerpark". Main hypothesis of the study is that Denizli Sümerbank Factory which held the quality of being a public space have been transformed into a Shopping Mall within the scope of a Shopping Mall and Life Center Project and has lost its quality as a public space, public spaces come to the fore with rent effect rather than public interest and governing power doesn't establish a wide base in the decision-making process. Within the context of this study, the definition of public space and the transformation that had undergone historically, period after 19th Century have been studied in the effects of neoliberal policies and urban transformation. The study's method is from general to specific; the world, Turkey and finally Denizli have been studied. The study includes similar examples which have the quality of being a public place and has been transformed into shopping malls. The operation, economic and cultural efficiency in Turkey, disappearance of competitiveness with private sector because of neoliberal policies and finally privatization of Sümerbank which had been launched with the proclamation of the Republic as a development project in terms of economy and culture in Turkey are discussed in the study. The methodologies of the study are literature research and review analyses of documents and data related with the subject, field research and in-depth interview.

Keywords: Public Spaces, neoliberal policies, urban transformation, Denizli, shopping mall and life center, Sümerbank Factory, Sümerpark AVM

İÇİNDEKİLER

ÖNSÖZ	i
ÖZET.....	ii
ABSTRACT.....	iii
İÇİNDEKİLER	iv
SİMGE ve KISALTMALAR DİZİNİ.....	v
FOTOĞRAFLAR DİZİNİ	vii
GİRİŞ	1

BİRİNCİ BÖLÜM

ARAŞTIRMA KONUSU VE YÖNTEMİ

1.1. Araştırmanın Konusu	4
1.2. Araştırmanın Amacı ve Önemi	5
1.3. Araştırmanın Kapsamı ve Sınırlılıkları	6
1.4. Araştırmanın Yöntem Ve Teknikleri	6
1.5. Araştırmanın Varsayımları.....	6

İKİNCİ BÖLÜM

KAMUSAL ALANIN TANIMI ve TARİHSEL DEĞİŞİMİ

2.1. Kamusal Alanın Tanımı	8
2.2. Kamusal Alanın Tarihsel Değişimi.....	12
2.2.1. 19.Yüzyıl Sonrası Kamusal Alanın Gelişimi.....	17
2.2.2. Neoliberal Politikalar Etkisinde Kamusal Alanın Dönüşümü	20
2.2.3. Kentsel Dönüşüm Etkisinde Kamusal Alanın Değişimi	27

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

TÜRKİYE'DE KAMUSAL ALAN VE GEÇİRDİĞİ TARİHSEL DEĞİŞİM

3.1. 19. Yüzyıl Sonrası Türkiye'de Kamusal Alan	33
3.2. Neoliberal Politikalar Etkisinde Türkiye'de Kamusal Alanın Dönüşümü.....	37
3.3. Kentsel Dönüşüm Etkisinde Türkiye'de Kamusal Alanın Değişimi	41
3.4. Alışveriş Merkezine Dönüşen Kamusal Alanlar.....	47
3.5. Türkiye'de Kamusal Alanın Dönüşümünü Etkileyen Aktörler	53

DÖRDÜNCÜ BÖLÜM

ALIŞVERİŞ MERKEZİNE DÖNÜŞEN KAMUSAL ALANLAR: DENİZLİ SÜMER PARK ÖRNEĞİ

4.1. Denizli Kentinin Gelişim Öyküsü.....	57
4.1.1 Cumhuriyet Döneminden Günümüze Denizli Kent Merkezinde Kamusal Alan... 62	
4.1.2. Denizli'de Alışveriş Merkezine Dönüşen Kamusal Alanlar.....	67
4.1.2.1. EGS Park AVM	67
4.1.2.2. Teraspark AVM	70
4.1.2.3. Forum Çamlık AVM.....	71

4.2. Sümerpark Alışveriş ve Yaşam Merkezi.....	74
4.2.1. Sümerbank	74
4.2.2. Sümerbank Basma Sanayi Müessesesi Denizli İplik Fabrikası	80
4.2.3. Denizli Sümerbank'tan Sümerpark'a.....	84
SONUÇ	94
KAYNAKÇA.....	101
EKLER.....	113
ÖZGEÇMİŞ	118

SİMGE ve KISALTMALAR DİZİNİ

AB	Avrupa Birliği
ABD	Amerika Birleşik Devletleri
AKPARTİ	Adalet ve Kalkınma Partisi
ANAP	Anavatan ve Yaşam Partisi
AVM	Alışveriş Merkezi
CHP	Cumhuriyet Halk Partisi
DEYAV	Denizli Yetim, Aciz ve Muhtaçları Koruma Vakfı
DOP	Düzenleme Ortaklık Payı
DPT	Devlet Planlama Teşkilatı
DYP	Doğru Yol Partisi
EGS	Ege Giyim Sanayi
GSMH	Gayri Safi Milli Hâsıla
GYO	Gayrimenkul Yatırım Ortaklıkları
IMF	Uluslararası Para Fonu (International MonetaryFund)
İMKB	İstanbul Menkul Kıymetler Borsası
KİT	Kamu İktisadi Teşebbüsü
MİA	Merkezi İş Alanı
OECD	Ekonomik Kalkınma ve İşbirliği Örgütü
SEKA	Türkiye Selüloz ve Kâğıt Fabrikaları A.Ş
TBMM	Türkiye Büyük Millet Meclisi
TEDAŞ	Türkiye Elektrik Dağıtım A.Ş.
TEKSİF	Türkiye Tekstil, Örne, Giyim Sanayi İşçileri Sendikası
TMMOB	Türk Mühendis ve Mimar Odaları Birliği
TMSF	Tasarruf Mevduatı Sigorta Fonu
TOKİ	Toplu Konut İdaresi
TÜBİTAK	Türkiye Bilimsel ve Teknolojik Araştırma Kurumu
TÜPRAŞ	Türkiye Petrol Rafinerileri

FOTOĞRAFLAR DİZİNİ

Fotoğraf 4.1: Denizli Bayramyeri Meydanı.....	62
Fotoğraf 4.2: Tarihi Kaleiçi Surları.....	63
Fotoğraf 4.3:Kaleiçi Dörtçeşme Kapısı'nın Bugünkü Girişi.....	64
Fotoğraf 4.4: 1960 Yılında Denizli.....	66
Fotoğraf 4.5: Denizli EGS Park AVM.....	68
Fotoğraf 4.6: Teraspark AVM.....	70
Fotoğraf 4.7: Denizli Forum Çamlık AVM.....	73
Fotoğraf 4.8: Denizli Forum Çamlık AVM.....	74
Fotoğraf 4.9: Sümerbank Logosu.....	75
Fotoğraf 4.10: Sümerbank Ulus Binası.....	78
Fotoğraf 4.11: Denizli Sümerpark AVM.....	86
Fotoğraf 4.12: Sümerpark Projesi Dışında Kalan Koruluk.....	87
Fotoğraf 4.13: SümerparkProje Taslağı.....	90
Fotoğraf 4.14: Sümerpak Konutları.....	91
Fotoğraf 4.15: Denizli Sümerpark AVM.....	92

GİRİŞ

Kamusal alan ilk bakışta daha çok fiziksel bir alan tahayyülünü akla getirirse de soyut yönü ağır basan bir kavramdır. Tam tanımını ifade etmek soyut niteliğinden ötürü güç olsa da; toplumun değer, kültür, dil gibi insana has olguların aktarıldığı, paylaşıldığı veya hayat verildiği bir ortamdır. Aslında birlikte yaşamın doğal bir tezahürü olarak kamusal alan insana dair kılınmıştır. Kamusal alanı ekonomik, politik ve sosyal bağlamda birbirinden ayıran görüşler var olmasına karşın onu ortak paydada buluşturan özneler, bir arada yaşam ihtiyacı ve iletişimdir. Bunun yanı sıra, kamusal alanın sadece topluma bağlı olarak sabit bir noktada değişim geçirdiğini düşünmek yerine toplumsal yaşamla etkileşim içinde birbirini tetikleyen, dönüştüren, sınırlandıran iki farklı öge olarak ele almak daha doğru görünmektedir. Kamusal alan kültürün, sanatın, alışveriş faaliyetinin ve politikanın doğum alanıdır.

Kamusal alan asırlardır farklı coğrafyalarda farklı niteliklerle karşımıza çıkmaktadır. Aynı zaman dilimi içerisinde değişik coğrafyalarda kamusal alanla ilgili benzer ya da birbirinden ayrı söylemler de mevcut bulunabilir. Ancak Batı’da burjuva sınıfının doğuşu ile birlikte kentlerin ortaya çıkması, sanayi devrimi, teokratik ve monarşik devletlerin zayıflaması, ticaretin, iletişimin küreselleşmesi gibi bir dizi gelişmenin kamusal alan için kritik bir süreç ifade ettiğini söylemek mümkündür. Bu noktadaki kritik süreç; kamusal alanın evrensel çapta sosyo-kültürel yüzünden öte politik ve ekonomik yüzünün ön plana çıkmasını sağlamıştır.

Yaşadığımız çağda, küreselleşmenin ileri boyutlara ulaşması ve neoliberal olguların ortaya çıkışı ile beraber kamusal alan evrensel çapta homojen bir yapıya sürüklenmiştir. Özellikle insanların en çok bir araya geldikleri, iletişim kurdukları, sıkça alışveriş imkânı buldukları kentlerin, neoliberalizm ile beraber tektipleşmesi bu sonucun önemli bir etkeni olmuştur. Neoliberalleşmekentleşmektedir. Kamusal alanla özel alan arasındaki ilişki bozulmuştur. Bu bozulmanın başlıca sebeplerinden biri, kentte yaşayan insanın, kenti kendisi için kamusal kılacak biçimde bir bütün olarak ele almayı başaramamış olmasıdır. Kentler gittikçe karmaşık bir yapıya bürünmektedir. Böylelikle birey kendi özel alanına çekilmeyi yeğlemektedir. Bu özel alan dışsal etmenlerle genişletilmektedir (Bahrtd, 1958: 644’ten aktaran, Habermas, 2014: 275).

Kamusal alanın Türkiye'deki tarihsel değişimini idrak edebilmek için öncelikle Osmanlı'da kamusal alan anlayışını irdelemek doğru bir adım olacaktır. Kamusal alanın Batı'da taşıdığı anlam ve değer Osmanlı'da farklı bir yönde ilerlemiştir. Antik Yunan ile başlayan agora tipi kamusal alanlar Anadolu kentlerindeki kamusal alanları etkilese de bire bir özdeşimden söz etmek güçtür. Daha sonraları tarih sahnesinde Avrupa'nın sınıflar arası yaşadığı çetin çekişme kamusal alanın bu sınıflar arasında bir arabulucu rol üstlenmesine sebep olmuştur. Ancak Osmanlı himaye ettiği sınıfları böyle bir çekişmeden alıkoymuştur. Müsadere uygulaması, egemenliği sağlanan toprakların devletin ortak malı sayılması gibi etmenler bu çekişmeye uygun bir zemin yaratmamıştır. Ayrıca Osmanlı'da yöneticilerin Avrupa'daki emsallerine nazaran dahalımlı ve makul siyaset izlemeleri kamusal alanın bu arabulucu rolünün üstünü örtmüştür. Ekonomik ve kültürel olarak farklı gelişim gösteren Osmanlı ve Avrupa'da birbirine mekânsal ve anlamsal olarak benzer kamusal alanlar bulmak mümkün görünmemektedir. Osmanlı'nın Batı'nın üstünlüğünü kabul etmesi, Tanzimat fermanı gibi geçirdiği bir dizi süreç bu iki unsur arasında kamusal alanı da birbirine yaklaştırmıştır. Osmanlı Devleti'nin ortadan kalkması ve Türkiye Cumhuriyeti'nin kurulması ile kamusal alan farklı bir hüviyet kazanmıştır. Bu çerçevede sosyal sınıflar devlet ile müzakere edebilme imkânlarını yitirmişlerdir. Kamusal mekân daha çok halkın devlet için var olduğu ve buna yönelik eylemlerin hayata geçirildiği bir alan olmuştur. Bu süreç 1980'li yıllara değin geleneğini korumuştur.

1980 ve sonrasında Özal Hükümeti'nin göreve gelişi ve uyguladığı liberal eğilimli politikalar ülkenin çehresini önemli oranda değiştirmiştir. Özellikle Türkiye'nin ticaret kapasitesini artırmaya yönelik olarak ekonomik anlamda bir serbestleşme yaşanmıştır. Bu değişim rüzgârına bağlı olarak Türkiye'de küreselleşmenin etkileri daha çok hissedilmiş olup ulus devlet nitelikleri gözle görülür biçimde törpülenmiştir. Bu yıllarda başlayan özelleştirme faaliyetleri 2000'li yıllardan sonra artarak sürmüştür. Özelleşen olgunun kamusal olduğu ve neoliberalizmin dünya genelinde etkin bir rol oynadığı düşünülürse kamusal alanların evrensel çapta benzer tezahürlerinden söz etmek mümkün görünmektedir.

Neoliberal politikalarla birlikte uluslararası sermayeden pay kapabilmek için yarış içine sokulan kentler üretimden çok tüketim odaklı mekânlara dönüşmektedir. Türkiye'de kentlerin değişimleri de bu yönde olmaktadır. Buna bağlı olarak, Denizli'nin

içsel dinamiklerin etkisinden çok küresel etmenlerin belirlediği güzergâhta ilerlediği anlaşılmaktadır. Bu süreçten yalnızca büyük metropoller, önemli turizm merkezleri değil Denizli gibi orta ölçekli kentlerin de etkilendiği izlenmektedir (Savaş Yavuzçehre, 2013: 224). Bir yanda bolluk, ötede sefalet bulunmaktadır. Bu içinden çıkılmaz karmaşıklığı sürdürebilmek için iktisadi naslar adeta birer semavi din gibi insanlara kabul ettirilmeye çalışılmaktadır. Avrupa'yı şehir hayatı yaratmıştır ancak Doğu'da, kentlerin inanılmayacak bir hızla, plansız şekilde büyümesi, bu talihsiz bölgeleri sefaletlerin ve kaosun merkezi haline getirmiştir (Meriç, 1994: 24).

Neoliberal politikalar, özelleştirmeler, kentsel mekanın rant odaklı ele alınması türünden eylemler kamusal alanın ortadan kaldırılışını veya kamusal alanın bu olgular lehine bir kalıba sokulmasını hızlandırmaktadır.

1933 yılı ve sonrası Cumhuriyetin ilk kamu yatırımları olarak ön plana çıkan Sümerbank'lar, sadece ekonomik anlamda hizmet vermemiştir. Kuruldukları dönemde buldukları kentlerde ekonomik, sosyal, kültürel ve eğitim anlamında olumlu etkiler yaratan Sümerbank fabrikaları ve yerleşkeleri 1980 sonrası özelleştirme politikalarından nasibini almıştır. 2000'li yıllarda Sümerbank yerleşkelerinin, kentlerin önemli noktalarında kalması bu alanlarla ilgili değişim değerinin ön plana çıkmasına sebep olmuştur. Zaman içinde hemen hemen hepsi özelleştirilmiştir, araştırma konusunu da bu alanlardan biri teşkil etmektedir.

Kamusal alan kullanımında değişim, uygulama alanı olarak seçilen Denizli Sümerpark Projesi özelinde ele alınmaktadır. Denizli Sümerpark Alışveriş ve Yaşam Merkezi, yönetici erkin ortaya koyduğu neoliberal eylemler ve kenti rant kaygısı ile ele alış dahilinde önemli bir örnektir. Denizli'nin ekonomik, sosyal ve kültürel anlamda yakın tarihine damga vuran Sümerbank Fabrikası'nın özel kesime devredilmesi kültürel, tarihsel ve ekonomik kayıplara yol açmıştır.

Kamu yönetimi disiplininin kavram ve bakış açılarını göz ardı etmeden Denizli'deki mekânsal dönüşüm ve kamusal alanların değişim süreçlerinin içinde doğrudan bulunan aktörlerin ilk ağızdan dinlenmesi ve bu metot dâhilinde farklı disiplinlerden yararlanılması, akademik yönü öne çıkmayan kaynakların ölçülü biçimde sürece dâhil edilmesi araştırmanın özgün yanını teşkil etmektedir.

BİRİNCİ BÖLÜM

ARAŞTIRMA KONUSU VE YÖNTEMİ

1.1. Araştırmanın Konusu

Kamusal alan kavramının geçmişten bugüne nasıl kavramsallaştırıldığı, incelemek ve kavramın değişiminde rol alan etmenleri ortaya koymak çalışmanın konusunu oluşturmaktadır. Toplumun ve kent dinamiğinin yansımaları oluşturan kamusal alanlar kent olgusuyla birlikte yaşanan toplumsal mücadeleler ve ekonomik gelişmeler neticesinde kavramsalaçdan sürekli olarak yeniden anlamlandırılırken mekânsal açıdan da sürekli olarak yeniden örgütlenmektedir. Bu ekonomik ve toplumsal gelişmeler neticesinde kamusal alanın içeriğinin nasıl değiştirildiği, kamusal alanların değer olarak içinin boşaltıldığı çalışmanın sorunsalını teşkil etmektedir.

Kapitalizm, küreselleşme ile birlikte ortaya çıkan yeni üretim biçimleri ile tüketim kültürü kentlerin ekonomik, siyasi ve sosyal ilişkilerinin yeniden yapılanmasına neden olmuştur. Bu ilişkiler temelinde kamusal alanın anlam ve mekân olarak Türkiye bağlamındaki dönüşümü yine Türkiye özelinde ekonomik ve toplumsal ne tür bir etkinin önünü açmıştır sorusuna cevap aranmaktadır. Kavramsal ve teorik araştırmalar sonucunda neoliberal politikaların kamusal alanın dönüşümü üzerindeki işlevi ve nihayetinde bu işlevin kent içindeki sınıflar üzerindeki etkileri ile ayrıca kamusal alanların değişen sermaye-devlet ilişkisi neticesinde gerçek anlamının dönüşümü tespit edilmeye çalışılmıştır.

Denizli özelinde ise kamusal alan niteliği taşıyan Sümerbank arazisinin özel sermaye niteliği taşıyan Sümerpark'a dönüşümü incelenmiştir. Değişen kamusal alan kavramının hem içeriği sorgulanmış hem de bunun Denizli'de inşa edilen büyük AVM projelerinin tümünün kamusal alanlarda hayata geçmesi sonucu yok olan kamusal alanların yeni kullanım şekillerinin kimlerin lehine hizmet verdiği araştırılmıştır. Denizli özelinde kamusal alanların AVM'ler lehine değişimi sonucu ortaya çıkan kültürel, tarihsel ve ekonomik olumsuzluklar araştırmanın bir başka boyutunu teşkil etmektedir.

1.2. Araştırmanın Amacı ve Önemi

Tezin genel anlamda amacı, kamusal alanın çıkış noktasını ve geçmişini, toplumların yaşayış kültür ve ekonomilerini göz önünde bulundurarak yansıtmaktır. Bununla beraber günümüze değin gelinen noktada bu sosyo-kültürel değişimler kamusal alan üzerinde nasıl bir etki yaratmıştır, bu etkilerin kamusal alan üzerinde mekânsal ve anlamsal değişimi neler olmuştur gibi sorular yanıtlanmaya çalışılacaktır.

Araştırmada aşağıdaki sorulara yanıt aranacaktır:

- Kamusal alan genel anlamda ne ifade eder?
- Kamusal alan geçmişten bugüne tanımsal olarak nasıl değişmiştir?
- Kamusal alan bu değişim sonrası günümüz itibarıyla nasıl bir biçim ve içerik ifade etmektedir?
- Türkiye özelinde Cumhuriyet'in ilanından günümüze kadar olan süreçte hükümet politikaları ile kamusal alan nasıl şekillenmiştir?
- Neoliberal politikalar ile beraber kamusal alan gerçek kimliğinden koparılmış mıdır?
- Neoliberal politikaların etkisinde dönüşen kamusal alanların nitelikleri nelerdir?
- Neoliberal politikaların, kamusal alanların AVM'ler lehine değişiminde ne tür bir tesiri vardır?
- AVM'ler, yerlerine geçtikleri kamusal alanların toplumsal işlevini yürütebilmekte midir?

Araştırma dâhilinde sanayici, esnaf, mimar, şehir plancısı, kamu personeli eski Sümerbank idarecileri ve işçileri ile yüz yüze mülakatlar yapılmıştır. Bu anlamda araştırmanın özgünlüğü mevcuttur. Araştırma süresince tarih, ekonomi, kamu yönetimi, siyaset bilimi, hukuk, sosyoloji, psikoloji gibi pek çok farklı disiplinden faydalanılmıştır. Böylelikle araştırmada, kamusal alan yazınına katkıda bulunmayı amaçlanmaktadır.

Denizli özellikle ekonomik gelişim bağlamında kendine has nitelikleri olan bir kenttir. Bu özgünlüğün, araştırmanın çerçevesini oluşturan kamusal alanların dönüşümüne olan yansımaları ve araştırma dâhilinde ortaya konmuş olması önem arz etmektedir. Bununla birlikte dünya ve Türkiye genelinde izlenen politikalar ile beraber kamusal alanların nasıl ve ne yönde kullanıldıkları ortaya konmaya çalışılmıştır.

1.3. Araştırmanın Kapsamı ve Sınırlılıkları

Araştırmada, Sümerpark Alışveriş ve Yaşam Merkezi'ne dönüşen Denizli Sümerbank arazisi örneklem olarak alınmıştır. Bu bağlamda Sümerbank tarihsel boyutu ile incelenmiştir. Bunun yanı sıra alan araştırması, yerinde inceleme ve gözlemler neticesinde burada tespit edilen değişimin hangi aktörler ve faktörler etkisinde şekillendiği tespit edilmeye çalışılmıştır.

Araştırma kapsamında Türkiye genelinde, Denizli dışındaki Sümerbank A.ř.'ye bağlı diğer Sümerbank iştiraklerinin ve arazilerinin de bugün itibari ile son durumları tespit edilmek istenmiştir. Ancak bunların sayıca hayli fazla oluşu ve Sümerbank'ın kayıtlı tarihinin SEKA Türkiye Selüloz ve Kâğıt Fabrikaları A.ř. (SEKA)'da yok edilmesi sebebi ile bu türlü bir tespit gerçekleşememiştir.

Sümerbank'ın özelleştirilme süreci hakkındag rüşme yapılmak istenilen özellikle kamu personeli niteliğindeki Sümerbank Holding alışanları bilgi vermekten kaçınmıştır.

Yapılan alan araştırmasında, çeşitli incelemeler, bu konu ile ilgili bilgilerin toplanması sonucunda ortaya çıkan veriler değerlendirilmiştir.

1.4. Araştırmanın Yöntem Ve Teknikleri

Bu çalışmanın bir kısmı teorik odaklı olup buna bağlı olarak, makale ve belgelerden yararlanma, verileri sınıflandırma, kavrama ve mantıksal çözümlerler üretme gibi tekniklerden faydalanılmıştır. Bunun yanında, anlama, açıklama ve kıyaslama kullanılan yöntemler dâhilindedir. Bir diğer taraftan, çalışmanın diğer ayağı alan araştırmasına dayalı olup gerekli bulunan noktalarda örneklem olarak alınan alanda gözlem ve incelemeler yapılmıştır. Sümerbank Emeklileri ve Ankara Sümerbank A.ř. Çalışanları, Denizli'de ilgili kamusal alanın dönüşümünde rol oynayan ve bu sürece tanıklık eden ilgililerle derinlemesine mülakatlar yapılmıştır.

1.5. Araştırmanın Varsayımları

Çalışmanın varsayımları:

- Kentsel mekanlar kamusal fayda yerine rant kaygıları ile dönüşüme uğramaktadır.
- Kamusal alanların kullanım değerinden çok değişim değeri ön plana çıkmaktadır.

- Kent merkezlerinde yer alan kamusal alanlar neoliberal politikalar etkisinde AVM'lerin lehine dönüşüm geçirmektedir.
- Kentler özelinde neoliberal politikalar sadece mekânsal değişimleri değil sosyal ve kültürel bağlamda toplumsal süreçleri de tetiklemektedir.

İKİNCİ BÖLÜM

KAMUSAL ALANIN TANIMI ve TARİHSEL DEĞİŞİMİ

2.1. Kamusal Alanın Tanımı

İnsanlık tarihini başından itibaren ele alacak olursak, özel yaşam ve kamu yaşamı arasındaki ayrımın, ilk olarak Antik Çağ'da, Grekler tarafından ortaya konduğunu görürüz. Kamusal alan ve özel yaşam karşıtlığı, devlet, toplum, vatandaş, insan, siyasi toplum, sivil toplum gibi kavramların karşıtlığına paralel olarak ortaya çıkmıştır. Bütün bu kavramların temeli antik çağa dayanmaktadır ve yine bu çağda oluşmaya başlayan “kamuoyu, “vatandaşlık” ve “demokrasi” kavramlarıyla ilgilidir. Özel ve kamusal alan ayrımı, kamuoyunun tarihsel süreçte ortaya çıkışı ve oluşumunu anlamamız açısından önemli bir yere sahiptir. Kamu ya da kamusal sözcükleri özel veya özel yaşam karşıtı olarak kullanılmaktaydı, bu ayrım Romalılar döneminde de devam ederek özel ve kamu hukuku olarak adlandırılan iki hukuk alanını da ortaya çıkarmıştır (Özmen, 2004: 12).

Kamusal alan dendiğinde kavramın somut ve fiziksel yönü tahayyül edilebildiği gibi aynı zamanda soyut tarafı da düşünsel olarak kavranabilmektedir. Fakat kamusal alanın soyut yönü tartışmaların asıl odak noktasını oluşturmaktadır. Kamusal alanın soyut yönü bir iletişim, ilişki çağrışımı yapmaktadır. Örnek verilirse; mahkemeler sadece duvarlardan meydana gelen yapılar olmamakla birlikte, adaletin vuku bulduğu, hak, özgürlük gibi kavramları ayakta tutan mekânlardır. Bununla beraber devlet denildiğinde akla gelen yalnızca devleti temsil eden kurumların bulunduğu binalar değil, devletin yürüttüğü faaliyetler ve işleyişlerdir. Habermas'a(2014: 59)göre:“Kamu kendisini, özel alandan ayrı bir alan olarak ortaya koyar. Bazen de kendisini çok basit düzeyde, kamu gücünün karşıtı bir alan olarak, kamuoyu alanı görünümünde sunar. Duruma göre, kimi kez devlet organları, kimi kez de halkın iletişimine hizmet eden basın gibi medya unsurları kamusal organlar sayılır.”

Sarıbay (2000: 3) ise kamusal alanla ilgili olarak: “Kamusal alan, özel olan ile ilişkisi içinde belirlenir. Kamu, Latince privare (bir şeyi kendine mal etmek) kökenine sahip özelin karşısında bir şeyi herkese mal etmek anlamıyla sınırlarını çizer” demiştir.

Aristoteles'e göre, kent, eşit ve benzer insanların ortak çıkar doğrultusunda bir araya gelmelerinden oluşur. Kent alanı, kamusal alandır. Buradaki ilişkiler ve bu ilişkilerin düzenlenmesi de özel ya da hane alanındaki ilişkilerden ve ilişkilerin düzenlenmesinden farklıdır. Hane alanı, en sert eşitsizliğin alanıdır. Çünkü efendi ile köle, karı ile koca, baba ile çocuklar arasındaki ilişkilerde eşitlik her durumda söz konusu değildir (Kalaycı, 2007: 63).

Ev yaşamında zorunlulukların yerine getirilmesi için bir yönetenin olması gerekiyordu ve yöneten ile yönetilen olduğu bir ortamda özgürlük olması mümkün değildi. Ev yaşantısının dışına çıkan birey özgürleşmekteydi. Çünkü evin dışındaki bu yaşam alanında yöneten ve yönetilen olmaması özgürlüğün koşulunu oluşturmaktaydı. Bu siyasi alana çıkan kişiler eşitliğe sahip durumda bulunmaktaydılar. Antik dünyadaki eşitlik, kişinin akranlarıyla bir arada yaşaması, sadece onlarla ilişkide bulunması anlamı taşımaktaydı. Herkesin katılabildiği bir alan mevcut değildi, kadınlar ve kölelerin bu alanda yer alması söz konusu bile edilmemekteydi. Roma Dönemi'nde de kamusal ve özel yaşam alanı kültürü devam etmiştir. Roma kentlerinde Yunan "polis"lerine benzer biçimde, güçlü olmanın yolu, mülkiyet ve özel alanda elde edilen güçten kaynaklanmıştır (Özmen, 2004: 18).

Marx'a göre, özel alan ile kamusal alanın biçimlenmesi sermaye ve emek arasındaki karşıtlık tarafından belirlenmiş, sermayenin etrafında örgütlenen devlet ile emeğiyle geçinen halk birbirinden ayrılmıştır. Bir başka deyişle, "siyasal devlet ile sivil toplum" birbirinden ayrılmıştır. Öte yandan, Marx'agöre kamusal alan "ortak" alan değildir; burjuvazinin elindedir. Fakat burjuva kamusal alanı Marx'ın tarihsel kuramına göre özel mülkiyetten yoksun sınıflar tarafından işgal edilecektir. Bu işgal sonrası kamusal alanın öznesi olacak olan sınıflar, kamusal alanın yapısını değiştireceklerdir. Böylece, kamusal alan toplumsal bakımdan genişleyecek, devlet ile toplum arasındaki mesafe kalkacaktır (Kalaycı, 2007: 68).

Kant'a göre, kamusal alan devlet yönetimine katılanlardan değil, okurlardan, eleştirmenlerden oluşur. Böylelikle kamusal alanın asıl sahipleri devlet aygıtını işletenler değil bunu izleyenlerdir. Bir anlamda devlet ve devletin dışında bulunanlar kamusal alan aracılığıyla ayrılmaktadır. Kant ve Habermas için kamusal alan, aydınlardan oluşan bir eleştiri ortamıdır ve önyargılardan kurtulmayı sağlayarak aydınlanmaya hizmet etmektedir. Kant'ın ifadesiyle aydınlanma ancak akıl; kamusal,

özgür ve evrensel kullanıldığı zaman gerçekleşebilir (Kalaycı, 2007:117). Kant ve Habermas kamusal alan olgusuna elitist bir yaklaşım sergilemişler ve homojen bir kamusal alan öngörmüşlerdir. Öyle ki, Habermas'a göre, kamusal alan konuşma aracılığı ile sahnelenen bir tiyatrodur. Bu tiyatrodaki politik katılım özel şahıslar tarafından gerçekleştirilir. Bu türlü bir alanda yurttaşlar ortak sorun ve düşüncelerini gün yüzüne çıkarmaktadırlar. Kamusal alan söylemsel bir etkileşim çerçevesinde devletin eleştirildiği ve fikirlerin beyan edildiği bir alandır (Sarıbay, 2000: 4).

Weber ise, kamusal alanları, farklı sosyal sınıflardan, ırklardan ve etnik yapılardan insanların karşılaşma alanı olarak tanımlamaktadır. Karşılıklı ilişkilerin, anlaşmazlıkların ve müzakerelerin olduğu bir alan olarak ifade etmektedir. Ghorra – Gobin'e göre, kamusal alanlar, bireyi topluluktan farklılaştıran, aynı zamanda bireyin diğerleriyle olan benzerlik ve farklılıklarını ayırt etmeyi öğreten gücü ile kamusal alan olma niteliği kazanırlar. Bu da kamusal alanın sunduğu "anonim olma" özelliğinden kaynaklanmaktadır (Gökgür, 2008: 12-14).

Sennett'in (2013: 33) ifadesiyle, kamusal alanın içeriği, kimleri içine aldığı, kamuya çıkıldığında çıkılan yerin neresi olduğu ile ilgili konular 18. yüzyıl başlarında hem Fransa'da hem İngiltere'de ön plana çıkmaya başlamıştır. Burjuvalar artık toplumsal kökenlerini örtbas etme kaygılarından sıyrılmaktadırlar ve her yerdedirler. Yaşadıkları şehirler toplumdaki birbirinden farklı pek çok grubun ilişkiye geçtiği bir dünya haline gelmektedir. Bu esnada "kamu" sözcüğü modern anlamını kazanmış ve dolayısıyla artık yalnızca aile ve yakın arkadaş kesimlerinden farklı konumu olan bir toplumsal yaşam bölgesi değil görece çok çeşitli insanları içine alan ve yabancıların oluşturduğu kamusal alan anlamını da kazanmıştır. Sennett'e (2013: 138) göre: "Kamusal alan insan yaratımıydı, özel ise insanlık durumudur".

D. Wolton kentte, ortak, kamusal ve politik olmak üzere üç alan tanımlar. Ortak alan ekonomik alışverişlerin dinamiğiyle değişmiştir. Kamusal alan başlangıçta fiziksel bir mekân olup meydan, cadde, sokak gibi ticaret ve alışverişi barındıran bir mekândır. 16. ve 17. yüzyıllarda monarşi sınıfına karşı bireyin güç kazanmasıyla fiziksel alandan sembolik bir alana dönüşmüştür. Herkese açık olan anlamında ortaya çıkan kamusal alana ortak alandan geçiş, demokrasinin, eşitliğin özelliği ve özgürlük ilkeleriyle açıklanabilir. Buna göre kamusal alan, bu ortak alanın içinde bir müzakere, tartışma alanıdır (Gökgür, 2008: 14).

MaxWeber'e göre, 1950-1960'larda kullanılan ortak alan ve yurttaşlara ait alan tanımlamalarının yerine 1970'lerde yeni bir kamusal alan tanımı kullanılmaya başlanmıştır. Weber'in tanımıyla kamusal alanlar; halkın karşılaştığı, ev dışındaki alanlar bütünü olup, ekonomik yönüyle ortaklaşa ekonominin merkezi, sosyal yönüyle ortak bir dünyanın arabulucusu ve demokrasinin meşrulaştığı alanı ifade etmektedir (Gökgür, 2008: 11).

Bauman, kamusalılığı bir tür birliktelik ve toplumsallaşma biçimi olarak ele almaktadır. Caddelerin, stadyumların, alışveriş merkezlerinin dahi kamusallığını sorgulamaktadır. Bauman için kamusal alanlar, birbirinden farklı ve çeşitli grupların, farklı değerler ve çıkarlar doğrultusunda bir araya geldikleri alanlardır ve birbirinden farklı ilkeleri olan pek çok birliktelik biçimleri; "kamusal alanları" vardır (Kalaycı, 2007: 158).

Habermas için ise kamusal alan, her şeyden önce toplumsal yaşamımızda "kamuoyunun içinde oluşan" alandır. Devlet ile toplum arasında "arabulucu" bir alanı oluşturmaktadır. Bir toplum, topluluk içindeki tartışma alanı olan kamusal alan, aynı zamanda akılcı ve eleştirel düşüncelere dayanan bir iletişim ortamıdır. Dikkat çeken nokta Habermas'ın, kamusal alanı bir ortak payda alanı, bir birleşim noktası olarak kabul etmesidir. Buna göre kamusal alan, toplumun rasyonel tartışma aracılığıyla oluşturduğu bir alandır. Siyasetin altında duran, onu besleyen, fakat onunla sınırlı olmayan bir alandır. (Gökgür, 2008: 13). "Kamusal alanda demokratikleşmeyi sağlayacak olan kamusal alan modeli ise, iletişim temelinde, rasyonel eylemi yeniden canlandırmayı amaçlamaktadır" (Kalaycı, 2007: 158) Habermas'ın kamusal alanı dönemsel şartlar eşliğinde gün yüzüne çıkmıştır bu sebeple idealize edilmiş bir kavram yaratmaya çalıştığı söylenebilir.

Toplumun içinde ırk, din, dil, sınıf farklılığı ne kadar çeşitli ise o kadar güçlü bir kamusal alan tanımı yapılabilir. Kamusal alan bu insanların sadece karşılaşma alanı değil aynı zamanda toplumsal deneyimleri ve tecrübeleri beraberce ürettikleri ve paylaştıkları yerlerdir (Gülserin, 2010: 9). Kamusal ya da siyasi bir alan oluşturmakla insanlar, eşitliklerinin ve farklılıklarının farkına varırlar. Bu sayede birbirlerini anlama, geleceği planlama ve benzersiz kişisel kimliklerini ortaya koyma şansı elde ederler (Arendt, 2003: 240-241). Böylelikle Arendt'in tarifi ile kamusal alan toplumdaki özel şahısları hem birleştirmektedir hem de bir anlamda onları birbirinden ayırmaktadır

(d'Entreves, 1994: 140-142'den aktaran, Sarıbay, 2000: 5). Bu anlamda Arendt'in tarifini ettiği kamusal alan, ahlaki ve politik üstünlüğün seçkinliğin gün yüzüne çıktığı, başkalarına sergilendiği ve diğerleri ile paylaşıldığı bir alandır. Diğer yandan ise, insanların bir diğerine üstünlüğünü ispat etmeye çalıştığı, itibar görmeye gayret ettiği, rekabete kalkıştığı, insana has olan her şeyin geçici ve boşuna olmaması için çaba sarf ettiği bir güvence mekânıdır (Benhabib, 1996: 241).

Toplumsal yaşamda, kamusal alan eşit katılım ve özgür düşünce edimlerinden ne denli uzaksa; o toplum öğrenme, ilişkilene ve ortak belleği koruma eylemlerinden de o denli uzaklaşmıştır. Kamusal alan demokratik bir meşruiyeti işaret etmektedir ve soyutlama düzeyi yüksek bir kavramdır, kamusal alanın gözle görünmemesi böyle bir tarihsel, toplumsal gerçekliğin var olmadığı anlamına gelmemektedir (Özbek, 2004: 519).

2.2. Kamusal Alanın Tarihsel Değişimi

Kamusal alanın fiziksel ve sosyolojik tanımlamalarına baktığımızda; kavram ilk olarak özel ile kamusal arasındaki karşıt ilişkiden anlam kazanarak ortaya çıkmıştır. İlk ortaya çıktığı zamanlarda kavram, toplumun hane dışında birbirleriyle kurduğu ilişkilerin düzenlenmesi biçiminde ifade edilmektedir. Kamusal alanın gücü onu oluşturan toplumun farklılığı ve bu farklılığın çeşitliliği ile paralel seyretmektedir (Gülserin, 2010: 9). Neoliberalizmin oluşturmaya çalıştığı, tekdüze bireyleri ve toplumları göz önüne alacak olursak, bahsi geçen kamusal alan gücünün zayıflatılmaya çalışıldığı söylenebilir. Antik dönemde Atinalılar siyaset yaptıkları yeri (Pnyx), Agora'dan, kentnin ekonomi merkezinden ayırmışlardır. Bunun nedeni ise toplumda genel olarak kabul gören, ekonomik etkinlikle uğraşan insanın, siyaset yapabilme kapasitesinden ödün verdiği inancından ileri gelmektedir. Plâtoncu bir bakış açısıyla ekonomi; gereksinim, aç gözlülük temelinde işlerken, siyaset; hak ve adalet temelinde faaliyet göstermelidir (Sennett, 2011: 87). Habermas'a göre kamusalın kavramlaştırılması özel ve kamusal ayrımının tarihi ve toplumsal bir boyutunun olduğunun göstergesidir. İlk kamu modeli, Helenistik dönemde karşımıza çıkmaktadır. "ev alanı" ile "polis" arasındaki farklılık nedeniyle "özel" ve "kamusal" kavramlarının ilk olarak bu dönemde şekillendiğini görürüz. Bu modellerden ilki, bireye ait olan yaşamın üretildiği, kadınların ve kölelerin yer aldığı "ev alanıdır" Diğerisi ise; kamusal yaşamın gerçekleştiği özgür, eşit, eğitilmiş, servet sahibi yurttaşlardan oluşan, istikrar ve

özgürlük alanı; polistir. Yurttaş, sitenin işleriyle ilgili etkinlikte bulunuyorsa kamusal bir alanda etkinlik gösteriyor demektir. Kendi işleri ile ilgili etkinlik gösterdiğinde özel kişi olarak değerlendirilir; örneğin ailenin bütçesi ile ilgili, kölelerin yönetimiyle ilgili işler özel işlerdir (Yükselbaba, 2008: 49-50). Habermas'ın bu teorisi feministlerce erkek egemen bir bakış açısı olarak değerlendirilmiş ve eleştirilmiştir.

Kamusal alan, tarih sahnesinde yüzyıllar boyu büyük değişimler göstermiştir. Bu değişimlerin belli başlı temel öğeleri bulunmaktadır. Özetle, kavram karşımıza tarih sahnesinde ilk olarak benzer ve eşit bireylerin paydaş çıkarları sebebiyle bir araya gelmelerinden doğmuştur. Daha sonraları ise kamusal alan daha karmaşık bir boyut kazanarak emek, sermaye, burjuvazi, sivil toplum ve devlet aygıtı gibi unsurların çatışmaları içinde kendine yer bulmuştur. Tüm bu süreçlerin ardından kamusal alan ancak 18. Yüzyıl sonrası toplumsal katılımı tetikleyen bir zemin misyonu yüklenmiştir. Böylelikle kamusal alanın daha ortak bir alan kabiliyeti kazandığı iddia edilebilir. Kamusalın dönüşümüne Sennett üç ölçüt getirmiştir, *i*) sanayi kapitalizminin biçim verdiği değişim, *ii*) yeni bir sekülerliğin biçim verdiği kamusal inanç, *iii*) sanayi öncesi dönemden miras kalan ideoloji (Sennett, 2013: 36).

Ortaçağ döneminde, kamusal alan Helenistik döneme ait agoralardaki gibi siyasi bir işlev görmekten çok, feodal otoritenin toplumsal statüsüne işaret etmektedir. Bu nedenle belirli bir yeri yoktur, temsildir. Kamusal kelimesini ortaçağ fermanlarda "hükmetme, hükmetmeyle ilgili" anlamında, *publicus* (kamusal) kelimesiyle eş anlamlı kullanılmaktadır. "Hükmeden adına el koymak" *publicare* olarak ifade edilmektedir. 'Gemein' (common) kavramı herkese açık olan anlamında olduğu gibi hükmetmeyle ilgili haklardan dışlanmış olmak, kamusalıktan uzaklaştırılmış olmak anlamına da gelmektedir. İki zıt anlamın bir arada olması ortaklaşacı cemaat örgütlenmesinin unsurlarının toprak egemenliğine dayanan bir toplumsal yapıya eklenmesini günümüze dek yansıtmıştır (Habermas, 2014: 64).

15. Yüzyıl'a gelindiğinde, hümanizmin etkisi altındaki saray, halkı tamamen kamusal alanın dışında bırakmıştır. Feodalitenin çözülmesiyle devletin dışında olan, "özel" ve devlete ilişkin olan "kamusal" olarak ayrılmıştır. Kamusal gövdeyi ise artık bireyler oluşturmaya başlamıştır. 17. Yüzyıl'da ise; kamu erkine daimi yönetim ve ordu da eklenmiştir. Kilise ise; reform hareketleri neticesinde kutsal otoritesini kaybederek tarihsel açıdan bireysel özerkliğin ilk alanını oluşturmuş ve diğer kamusal alanlar

arasındaki yerini almıştır. Geç ortaçağın feodal toplumunda klasik anlamda kurumsal ölçütlere dayalı bir kamusal alan/özel ayrışması söz konusu değildir. Fakat kamunun temsil edildiği bir kurum olarak prenslikten söz edilebilir. Egemenliğin, vasfı gereği kamusal taşıdığı ve bu bağlamda örneğin İngiliz kralının ‘publicness’e haiz olduğu görülür. Bir statüyü gösteren temsili kamu, bir kamu alanı olarak görülemez. Toprak sahiplerinin statüsü kamusal ve özel ölçütleri karşısında tarafsız olarak tanımlanabilir. Bu tarafsızlık statüsü kamusal olarak görünür ve aslında bir erkin cisimleşmesi olarak tarif edilebilir. “Bugün bile yeni anayasa öğretilerinde temsiliyetin sadece kamusal alanda var olabileceği, özel mesele niteliğinde bir temsiliyet olamayacağı” belirtilir (Habermas, 2014: 64-65).

16. ve 17. Yüzyıl’da kamusal alanlar tamamen toplumu kontrol altında tutmak üzere yeniden düzenlenmiştir. Bu dönemde herhangi bir ayaklanma veya istenmeyen eylem karşısında askerin kontrolü sağlayabilmesi için büyük meydanlara açılan geniş caddeler göze çarpmaktadır. Modernizmin etkisiyle yeniden yapılanmaya başlayan kentlerde geniş caddeler, bulvarlar ve meydanlar insanların karşılaştıkları ve sosyalleştikleri kamusal alanları oluşturmaktadır. 17. Yüzyıl Fransa’sında le public’e müdahil olanlar sanat ve edebiyatı tüketenler ve eleştirenlerden meydana gelmiştir. Bu noktada kamudan anlaşılan en başta saray, daha sonra dar bir yüksek burjuva ve Paris tiyatrolarının localarını dolduran şehirli soylulardır. Yeni oluşan kamusal topluluğun içinde saray ve şehir ön plana çıkmaktadır. Prensler saray salonları içinde bu topluluğu ağırlamaktadır. Ekonomik olarak üretim içinde bulunmayan, siyasal bir işlevi olmayan şehir aristokrasisi ile genelde burjuvaziden önemli bilim adamları, sanatçılar ve yazarlar arasında belli ölçüde bağlantı kuruluyor olmasına rağmen ev sahiplerinin soylu otoritesi sürmektedir. Şehir, bu salon toplantılarında baskıdan uzak bir görünüm sergilememektedir ve kurulan iletişim müzakereden öteye geçmemektedir. Bu noktada özerklikten söz edilemez. Ancak yine Fransa’da Philipp von Orleans’ın naiplik olarak Kraliyet makamını Versailles’dan Paris’e taşımasıyla, saray kamunun odak noktası olma halini, hatta kamu olma niteliğini yitirmiştir. Sarayın kültürel işlevlerini ”şehir”in üstüne alması ile sadece kamunun taşıyıcı rolü değil kamunun kendisi de değişim göstermiştir (Habermas, 2014: 98-99).

Sözcüklerin tarihi kamusal alanın tarihsel değişimi hakkında bize biraz ipucu sağlamaktadır; İngiltere’de 17. Yüzyıl ortalarından itibaren daha sık kullanımda olan

“world” (dünya) ve “mankind” (ademoğlu) sözcüklerinin yerini “public” almıştır. Benzer biçimde Fransızca da “le public” Grimm sözlüğüne göre 18. Yüzyıl’da Berlin’de ortaya çıkarak tüm Almanya’nın kullanımına yerleşen “publikum” gibi peydah olmuştur. 17. Yüzyılın sonunda yine İngilizce’de “publicity, Fransızca “publicite”den alınmıştır. 18. Yüzyılda ise Almanya’da ortaya çıkmıştır. Eleştiri “kamu oyu” adı altında toplumun kullanımında kendine yer bulmuştur. Bu “opinionpublique”den türetilmiş ve 18. Yüzyılın sonlarına doğru meydana çıkmış bir kavramdır.“General opinion” ise çoktan toplumun konuşmalarına yerleşmiş bir kullanım olmuştur (Habermas, 2014: 90-91).

1738’deki kayıtlara göre, Fransız dilinde “kozmpolit” sözcüğü “her yere girip çıkabilen, aşına olduğu şeylerle hiçbir alakası ya da benzerliği olmayandır. Bu sözcük İngilizcede 18. Yüzyıl’akadar pek kullanılmamış, bu yüzyılda ise “kamusal insan”ı tanımlayan “toplum içine(kamuya) çıkan” anlamında kullanılmıştır. “Kamu” kelimesi bugünkü anlamınayaklaşmış “aile ve yakın arkadaşlar dışında geçen yaşam”ı ifade etmiştir. Bu süreçdoğal olarak karmaşık toplumsal grupları bir araya getirecekti ve kamusal yaşamınodak noktası olan şehir farklı toplumsal grupların bir arada bulunduğu ekonomik, kültürelve siyasal mekânıydı (Sennett, 2013: 33-34).

18. Yüzyıl Avrupa’sında ise tiyatro salonları önemli kamusal mekânlar, zamanla bu gelenek de değişmiştir. Önceleri çok parası olan kişilerin sahneden koltuk satın alarak kendilerini de oyuna bir şekilde dâhil ettiği ve görünür kıldığı bu salonlarda seyircilerin tepkileri de oyunların gidişatını büyük ölçüde etkilemekteydi. Zamanla dönüşen bu durum seyircilerin sessiz bir şekilde sınırlı bir alandan oyunları seyretmesi gibi bir noktaya geldi ve bireyler farklı yollara yöneldiler. Bu duruma en güzel örnek kahvehane geleneğidir. Farklı sosyal sınıflardaki insanlar, günlük hayatta diyalog kurmaları mümkün görünmeyen bireyler kahvehanelerde eşit söz söyleme hakkına sahiptiler (Sennett,2013:34). Yeni bir sosyallik biçimi olarak doğan kahvehanelerin ilkinin Londra’da 17. Yüzyıl’ın ortalarında, aslen İzmirli Levanten bir tüccarın arabacısı tarafından açıldığını bilmekteyiz (Dwight, 1926: 24 ve Habermas, 1992: 32’den aktaran, Kömeçoğlu, 2001: 96). 17. Yüzyıl sonları ve 18. Yüzyıl başlarında bahsi geçen kahvehaneler özellikle Londra’da çok yaygınlaşmıştır. Sınıf saplantılı bir toplumda bu kahvehaneler diğer bir deyişle kamusal alanlar toplumda bir eşitlik ve demokrasi anlamı

ifade etmekteydi. Fakir ve zengin ayrımı olmaksızın kahvehaneler bir zemin görevi yürütüyor bunun yanı sıra haber, yeni girişim gibi bilgi kaynakları oluşmasına yardımcı oluyordu. Bilimsel Rönesans'ta önemli rol oynamış dönemin ünlü bilim adamı Robert Hooke, çağın en tanınmış mimarlarından Crsitopher Wren, matematikçi, fizikçi ve gök bilimci Edmond Halley bu türlü kamusal mekânların içinde bilimsel çalışmalarını tartışarak bir nebze de olsun bilimin gelişmesine katkı sağlamışlardır. Hatta kahvehanelerde yaptıkları fikir alışverişi ve arayışlar sayesinde “büyük saatçi kuramı” teorisi çökertilmiş, yerçekimi kanunu, dünyanın manyetik haritası, uzaya seyahat, yörüngeye uydu fırlatma gibi önemli buluşların önü açılmıştır (Sagan, 2014). Bahsi edilen bilimsel gelişmeler doğrudan kamusal alan eli ile meydana gelmese de kamusal alanın, özgür bir ortam ve fikirlerin görüşülmesine uygun bir mekân sağlaması önemlidir. Buna bağlı olarak kamusal alanın insanlığa göz ardı edilemeyecek boyutta bir katkı sunduğu ve sunabileceği gerçeği göz ardı edilmemelidir.

Zamanla kahvehaneler öyle önemli bir boyut kazanmışlardır ki basın-yayın ve ticaret işleri buradan yürümeye başlamıştır. Ancak zaman içinde Çin veya Hindistan'dan gelen çayın daha fazla para etmesi kahvehanelerin sonunu getirmiştir. Bu sefer de benzer işlevler gören ve sadece insanların yürüyüş yaparak kamuya açılması için tasarlanan parklar devreye girmiştir. Bu süreçte bir erkek için kamuya çıkmak, ailesi varsa bile kamusal alanda evlilik dışı ilişkileri göz önünde yaşamak iftihar edilecek bir şeyken, kadınlar için tersi bir durum söz konusuydu. Kadınlar bu kamusal yaşantıya dâhil olacaklarsa bunu gizli kapaklı yapmak zorundaydılar. Burada üstünde durulması gereken husus özetle; “kamu”, kadınlar için ahlak dışı bir alan sayılmakta iken, erkekler için farklı bir ahlaki nitelik taşımaktadır. Burjuva bir erkek, kamuda kendini yitirerek “baba” ve “koca” rollerinden bu alanda sıyrılmaktadır (Sennett, 2013: 41). Bireylerin bir salon ya da bir kahvehane içerisinde toplanmasıyla ortaya çıkan kamusal alan artık dünyanın bir ucundan diğer ucuna kadar uzanmaktadır (Varol, 2010: 129).

Kamusal alan kavramı asıl anlam bütünlüğünü 18. Yüzyıl Aydınlanma Çağıyla birlikte kazanmaya başlamıştır. 18. Yüzyıl Aydınlanma Dönemiyle birlikte kamusal alan kavramı ortak bir özellik etrafında şekillenmeye başlamıştır. Kamusal alanı açıklamaya çalışan her bir görüş, Batılı Aydınlanma döneminden ve felsefesinden yola çıkmakla

birlikte modern bir kurguyu tasvir etmeye çalışmaktadır. Bu tasvir kamusal söylem ve toplumsal katılım olgularını içermektedir” (Özbek, 2004).

18. Yüzyıl ertesini kamusal alan tanımının, ortak bir alan, her kesimden vatandaşın içinde bulunduğu özgür bir zemin tarifi ile bütünleştiği söylenebilir. Bu bütünleşmede aydınlanmanın göz ardı edilemez bir rol oynadığı iddia edilebilir. Bu minvalde kavram daha derin anlamda; toplumun her tabakasının fikir ve görüşlerini özgürce beyan edebildiği, hak aradığı, eşitlikçi bir üslupla düşünsel kabiliyetini dışa vurduğu, diğer bireylerle iletişim halinde olduğu bir boyut kazanmaktadır. Bununla beraber kamusal alanın toplum ve devlet arasındaki sosyo-ekonomik ilişki içinde bir köprü rolü de üstlendiği ifade edilebilir. Bu görüş dâhilinde kamusal alanın, toplumsal ve ekonomik olaylardan rahatça etkilendiği, bu etkilenme ile birlikte anlamsal olarak sürekli bir törpülenme içinde olduğu, fiziksel açıdan ise değişiminin kaçınılmaz olduğu söylenebilir. Toplum ve toplumsal olaylarla, kamusal alanın bu iç içeliği gözden kaçmamaktadır. Eğer kamusal alanla ilgili bir benzetme yapacak olursak; “höyük”¹ benzetmesinin, kamusal alan için iyi bir tarif olacağı söylenebilir. Çünkü kamusal alanların çok katmanlı tarihsel kültür mirasları mevcuttur.

2.2.1. 19.Yüzyıl Sonrası Kamusal Alanın Gelişimi

Kamusal alan, toplumun ihtiyaçlarını devlete aktaracak olan sivil toplum ile devlet arasında bir ara alanı, söylem alanını teşkil etmektedir. 19. Yüzyıl’ın sonlarına doğru gelindiğinde ise; liberal politikaların yerini neoliberal politikalara bırakmasıyla devlet ve toplumun arasındaki sınırlar yeniden değişmiş ve bu durum yeni bir kamusal alan ihtiyacı doğurmuştur. Küreselleşmeyle birlikte ise; kamusal alan artık, kapitalist sistemin hedefleri ve sermayenin talepleri doğrultusunda kamudan çok devletin ve özel yatırımcıların söz sahibi olduğu alanlar haline gelmeye başlamıştır. Bulanık bir yapıya kavuşmuştur. Değişen yeni ekonomik ilişkiler sebebiyle, kamusal alan, yerini gittikçe tüketim kültürünün bir yatırım aracı olmaya bırakmıştır. 19. Yüzyıl modernizm ve kamusal alan için bir kırılma noktası ihtiva etmektedir (Yıldırım,2011:203). Bu yüzyılda, ulusal modernleşmenin silahlı şövalyesinin devlet olduğu ortaya çıkmıştır, sivil toplum devletten ayrılmıştır. Buna bağlı olarak, modernlik ile modernleşme, kapitalizm ile ulusçuluk arasında genişleyen uçurum, aklın ve aydınlanmanın hedef

¹Höyük: Tarih boyunca türlü nedenlerle yıkılan yerleşme bölgelerinde, yıkıntıların üst üste birikmesiyle oluşan ve çoğu kez içinde yapı kalıntılarının gömülü bulunduğu yayvan tepe.

gösterdiği modern toplum düşüncesinin sonunu hazırlamıştır. Ek olarak modernliğin ön gördüğü klasik düzenin, iktidarın şiddeti ve ihtiyaçların çeşitliliği tarafından istila edilmesine olanak sağlamıştır. 19. yüzyıl bir anlamda kendini, daha önce örneği görülmemiş bir biçimde bireyi kamusal bir varlığa dönüştürmeyi hedeflemiştir. Fakat bunu yaparken Antik Yunan ve Roma’da bireyin siteye bağlanması anlamındaki kamusal olma durumundan farklı bir yol izlemiştir. Sınaî olmaktan çok askeri, örgütleyici olmaktan daha öte seferber edici bir rol üstlenmiştir. Burada bireyi öznel kılma durumu daha çok iktisadi yaşamda ortaya çıkmaktadır. Çünkü toplumun genel seferberliğine engel teşkil eden kârdan çok emektir, 19. Yüzyıl aslında epik bir yüzyıldır (Touraine, 2014: 52-96).

18. Yüzyıl’ın sonlarına doğru gelişen liberal politikalar çerçevesinde sivil toplum, devlet otoritesinden sıyrılarak yeniden yapılandırılmaya başlamıştır. Yönetimi özelleşmiş kurumlar sivil toplum ve devlet arasında arabulucu alanlar olarak yeni siyasi nitelikteki kamusal alanları oluşturmaktadır. Habermas kapitalizmin liberalist safhasında gelişen bu kamusal alanları, kamusal alanın liberal modeli olarak belirlemektedir. Zira liberalizmin kurucusu olan burjuvazi kendi sınıfı adına, aristokrasiye karşı hürriyete taraftardır. Ancak hürriyet olgusunda iş halk yığınlarına gelince burjuvazi sessiz kalmaktadır. Voltaire “Tout pour le peuple, rien par le peuple. (Her şey halk için, hiçbir şey halka beraber değil)” demiştir (Meriç, 1993: 50-105).

19. Yüzyıl’da kamusal alan, özel ile kamusal arasında bir geçiş görevi görmeye başlamıştır. Sanayi devrimiyle birlikte meta üretimindeki artış, büyük ticari mekânların ortaya çıkmasına sebep olmuştur. Cam ve çeliğin kullanılmaya başlamasıyla geniş açıklıkların örtülebilmesi ve yapı teknolojisindeki gelişmeler kamusal alanın yeniden örgütlenmesi için önemli bir dönüm noktası oluşturmuştur (Gülserin, 2010: 19). 19. Yüzyıl’ın sonlarına doğru küreselleşme ile liberal politikaların yerini neoliberal politikalar almış, büyüyen pazar ilişkileri uluslararası bir boyut kazanmıştır. Bu değişim kamu yaşamı ile özel yaşamın keskin biçimde birbirinden ayrılmasına neden olmuştur. Akabinde kamu yaşamı ile bağdaştırılan erkekler, özel yaşam içinde kapalı kalan fakat hak eksikliklerini aile içinde ve çocukların yetiştirilmesinde güçlü bir otorite kurarak gideren kadınlar üzerinde aşırı bir tahakküm ve baskı altına alma imkânı edinmişlerdir (Touraine, 2014: 98). Mal dolaşımının ev ekonomisinin sınırlarını ortadan kaldırdığı nispette, çekirdek ailenin alanı ile toplumsal yeniden üretimin alanı arasında bir sınır

ortaya çıkmıştır. Devletle toplumun kutuplaşma süreci, toplum içinde de devam etmektedir. Özel şahıs statüsü, mal sahibi rolü ile aile babası rolünü, mülk sahibi ile “insan”ın rollerini kesiştirir.“Özel alanın daha yüksek bir düzey olan mahremiyet alanında uçaşması, mülk sahibi ile “insan” rollerinin “özel” başlığı altında özdeşlemesine zemin hazırlar; burjuva toplumunda kamunun siyasal özbilinci de son kertede bu özdeşleşmeye dayanır” (Habermas, 2014: 95).

Modernlik düşüncesi ile toplumun genel görüş olarak benimsediğı her şeyin merkezindeki Tanrı figürü özel alana kaydırılmıştır. Bunun yerine bilim merkeze alınmıştır. Ek olarak modernlikten söz edebilmek için bilim ve teknolojik uygulamaların merkezi işgal etmesi kâfi gelmemektedir. Entelektüel uygulamaların dinsel inanç ve siyasal propagandalardan korunması, yasalar karşısında müspet bir eşitlik olması, adam kayırmacılık, particilik ve yolsuzluk gibi uygulamaların önüne geçilmesi, kamu ve özel yönetimlerin kişisel iktidarın maşası haline gelmemesi gerekmektedir. Ayrıca kişisel sermaye ile devletin bütçesinin birbirinden ayrı tutulması, özel yaşamla kamu yaşamının birbirinden ayrılması gerekmektedir (Touraine, 2014: 26). Kamu alanının modern çağda sınırlı bir görünüme bürünerek “gayri şahsi bir idare alanına” dönüşmesi ile özel alanın tasfiye edilmesi arasında yakın bir ilişki vardır. Bu durumun daha yakından irdelenmesi için özel ve kamusal ile mülkiyet arasındaki ilişkinin dikkate alınması gerekir. Özel mülkiyet başlığı altında mülkiyet ile servetin, mülksüzlük ile de yoksulluğun eş kavramlar olarak değerlendirilmesi, Arendt’e göre, özel ile kamusal arasındaki bağın yanlış anlaşılmasına neden olmaktadır. Çünkü dünya üzerinde bir yere ve dolayısıyla bu sebepten ötürü bir siyasal oluşuma ait olunmasını gerektiren özel mülkiyet, modern öncesi dönemde dahi neredeyse bilinen bütün uygarlıklar için kutsallığa sahipken servet, –ister özel isterse kamusal ölçekte– ancak modern çağda kutsal sayılmıştır. Öyle ki modern çağdan önce hiçbir yabancıya ya da kölenin serveti, mülkiyetin getirdiğı konumu sağlayamamıştır. Bir başka ifadeyle bireyin geçim araçlarından temin ettiği servetin politik bir niteliğe bürünmesi geç bir tarihe denk düşmüştür. Toplumun, modern dönemde, kamu alanına ilk kez mülk sahibi kılığında girmekle birlikte asıl amacı, yaygın kanaatin aksine servet sahipliğinin kamu alanına girme hakkını temin ettiği fikrini dile getirmekten çok servetlerinin kamusal korunmasını talep etmek olmuştur. Daha sonra servetin sermaye haline gelmesi ile birlikte özel mülkiyet de ortaklaşa paylaşılan dünyaya has bir sürekliliğe yaklaşmıştır(Öztan, 2006: 9). HannahArendt tarafından kamunun özel alanla modern ilişkisinin Antikiteden farklılığı,

toplumsal olanın ortaya çıkması olarak betimlenirken, toplumun kamusal değer kazanmış bu özel alanı tarif edilmektedir. Özelleşmiş ekonomik faaliyetler, kamusal düzenleme sayesinde genişleyen mal dolaşımı tarafından yönlendirilmektedir, böylelikle bireyin giriştiği ekonomik faaliyetler ilk kez bu koşullarda özel çıkardan genel çıkara doğru bir yol tutmuştur (Habermas, 2014: 81).

Kamusal alanın ekonomik yönde formüle edilmesi, bize insanları kamusal düzen içinde bir arada tutan şeyin bireysel çıkarları olduğunu anlatmaktadır. Buna bağlı olarak bireysel çıkarlarının zarar görmesini istemeyen bireyler bir arada yaşamayı daha akılcı bulurlar. Bu yalnızca zarara uğramamak adına değil kendi çıkarını gerçekleştirmenin diğerininkine bağlı olmasıyla da ilintilidir. Politik olarak kamusal alanın formülasyonunda ise, bireyler arası çıkarın yerini tahakküm veya yönetim erki almıştır. İnsanları bir arada tutan bu tahakküm veya erktir. Bireyler kolektif bir uzlaşma içinde kaos ortamından kaçınmak için uzlaşma yoluna giderler ki burada uzlaşma sağlanan kurum devlet olmuştur. Ancak sosyolojik bağlamda bireyler ne ekonomik ne de politik nedenler dolayısı ile bir arada yaşarlar; ortak bağları ve değerler bütünü oluşturulan toplum vasıtası ile bireyler bir araya gelme mecburiyeti hissetmektedirler. Bu manada kamusal alan çıkara dayalı pazarla ne de tahakküme dayalı devlet ile özdeştir (Sarıbay, 2000: 7).

2.2.2. Neoliberal Politikalar Etkisinde Kamusal Alanın Dönüşümü

20. Yüzyıl'ın ikinci yarısını geçtikten sonraki dönemde burjuvazinin giderek elini güçlendirmesi ve güçlenirken kapitalizmin tüm olanaklarından istifade etmesiyle birlikte kent mekânı neoliberal faaliyetlerin odak noktası durumuna gelmiştir. Öyle ki kent mekânının, kapitalizmin yeniden üretimi sürecinde alınır satılır bir kimliğe büründürülmesi hem kapitalizmi ayakta tutmakta hem de kent giderek metalaştırılmaktadır. Kentsel mekân piyasa mantığı ve ihtiyaçları çerçevesinde rekabete dayalı bir büyümenin cazip kaynağı olmuştur. Kapitalizm evrensel bir mahiyette, barınabileceği her ülkeyi ve mekânı potansiyel bir pazar ölçütünde değerlendirmektedir. Böyle bir durumda kentlerin önemli ve değerli parçalarını oluşturan kamusal alanlar kapitalizmin yeniden üretimi adına rant faaliyetlerine konu edilmektedir (Savaş Yavuzçehre, 2011:79-80).

Neoliberal politikalar neticesinde yaşanan sermaye hareketlerini güçlendirecek gelişmeler, toplum ile devlet arasındaki sınırların değişmesine; kamusal ve özel arasındaki ayrımın da gittikçe bulanıklaşmasına neden olmuştur. Neoliberal politikalar aslında daha eski tarihlerde de yüz göstermiştir. Doğu Bloğu Ülkelerinin ortadan kalkması ile sağ iktidarlarca “Yeni Dünya Düzeni”, “Devletlerin Yeniden Yapılandırılması”, “Yapısal Uyum” gibi söylemlerle 1945 sonrası gelişen sosyal devlet anlayışı bir anlamda sekteye uğramış, kapitalist üretim tarzı dünyanın önündeki tek yolmuş gibi lanse edilmiştir. Yeni durum itibarıyla dünyanın tek bir pazar haline gelmesi için uğraşılmaktadır. Kamu yararı ve sosyal adalet adına ekonomiye devletçe müdahalenin engellenmesi, devlet tekellerinin kaldırılması, kamu kurumlarının özelleştirilmesi gibi planlar hayata geçirilmiştir (Kiper, 2006: 80). Ancak özellikle 1980 sonrası bu politikalar dünya genelinde hız kazanmıştır. Bu tarihten önce ise örneğin 1950 yılında Batı Almanya’da, 1970 yılında ise Şili’de birçok kamu iktisadi teşebbüsü (KİT) özel sektöre devredilmiştir. Görüldüğü üzere küreselleşme sürecinin etkili olmaya başladığı 1980 öncesi de neoliberal politika benzeri uygulamalar görülmektedir. Fakat daha önce belirtildiği üzere neoliberalizmin miladı 1980’li yıllardır. Bu tarihten sonra neoliberalist politikalar dünya genelinde öyle bir hal almıştır ki örneğin ABD’de bazı kentlerin itfaiye teşkilatları bile özel sermayenin eline teslim edilmiştir (Genç, 2009: 50). Küreselleşme ve neoliberalizmin ivme kazandığı 1990’lı yıllar, Davos toplantıları olarak bilinen Dünya Ekonomik Forumları’nın da dünya gündemine yerleştiği yıllardır. Amerika’nın yeryüzünde tek süper güç olarak kalması ve tüm dünyayı “Yeni Dünya Düzeni”ne sürüklemek için uzlaşma sağlamak amacıyla yapılan bu toplantıların toplantı mekânları son dönemlerde İsviçre’den Amerikan kentlerinde kaydırılmıştır. Toplantılarda genel olarak, sermayenin küreselleşmesinin önündeki engeller, uluslararası şirketlerin yapacağı yatırımların önündeki sosyal devlet, kamu yararı gibi “gereksiz” kurum ve unsurların ortadan kaldırılması tartışılmaktadır. Ancak Latin Amerika ülkelerinin ekonomik anlamda sorunlu ilerleyişi, Arjantin’in ekonomik ve mali çöküşü gibi meseleler yeni dünya düzenini sorgulatmaya değer niteliktedir (Kiper, 2006: 81, Keskinok, 2006: 62-63).

Neoliberalizmin pragmatist yaklaşımı ve neoliberal politikalar kamusal alan kavramını bir anlamda törpüleyerek kendi kalıbına oturtmaya çalışmıştır. Kentler toplumsal katmanların bir arada bulunduğu, sürekli bir devinim ve akış içinde olan mekânlardır. Aynı zamanda kent üstündeki katmanlar, yaşadıkları bu devinim ve akışı

kaydederken kenti bir hafıza kartı gibi kullanmaktadırlar. Kamusal alan ise toplumun, kent dinamiğinin ve kültürünün sirayet ettiği bir alan oluşturmaktadır. Kamusal alan istikrarını ve kuvvetini bu alanı paylaşan insanların çeşitliliğinden ve bu çeşitliliğin oluşturduğu saygı bağından almaktadır. Artık kamusal alanlar kenti dönüştürmek ve yeniden biçimlendirmek için birer araçtır. Toplumsal ayrışmanın ve sınıfsal katmanlaşmanın mücadelesi mekânsal örgütlenme üzerinden yapılmaktadır. Kamusal, kavram olarak, özel olmayan, kesinliğinde bir ifadeyle var olup bu yönde şekillenmişken; artık kamusal ve özel arasındaki ayrımın bu denli silikleşmiş olması, sermayenin talepleri doğrultusunda şekillenebilmesi için kamusalın kavram olarak içinin boşaltıldığının bir göstergesidir (Gülserin, 2010: 16).

Habermas'ın(2014)ifadesiyle, kamusal otorite, saraydan çıkıp ulusal ve bölgesel devletlerle birlikte ortaya çıkan kurumlara geçmeye başlamıştır. Bunun yanı sıra, mal dolaşımının evin dışına çıkması yeni üretim biçimlerinin şekillenmesiyle aile ile toplum arasında yeni sınırlar çizilmeye başlamıştır. Ulaşım ve iletişim alanındaki gelişmeler sonucunda ekonomi özel alandan kamusal alana taşınmıştır.

Sanayileşme ile birlikte ekonomik ve toplumsal değişimler baş göstermiştir. Daha önce de belirtildiği üzere, toplumdan bağımsız düşünemeyeceğimiz kamusal alan bu değişimden etkilenmiştir. Üretimin ve ulaşımın yeni durumu kentlerin yeniden yapılanmasına sebebiyet vermiştir. Sennett'in (2013) ifade ettiği gibi, "kamusal alanlar kenti değiştirmek için birer araçtır ve işlevsel şehircilik anlayışıyla beraber bu alanların devinim imkânı veren bir işleve dönüşmesiyle birlikte kamusal alan tüm önemini kaybederek ölü alanlara dönüşmeye başlamıştır."

Neoliberal politikalar beraberinde rant merkezli yatırımlara yönelip, kamusal alana yeterli bütçenin ayrılmaması sonucunda; açık kamusal alanlar yerini büyük ölçüde korunaklı, zaman ve mekân arasındaki ilişkinin yeniden kurulduğu tüketim odaklı iç mekânlara bırakmaya başlamıştır. Özellikle 20. Yüzyılın ikinci yarısından itibaren kamusal alanlar erişilebilirlik, işlev ve kullanım özellikleri bakımından büyük farklılaşmalar göstermeye başlamıştır. Alışveriş merkezleri ABD'de, ilk geliştiği yıllarda, siyasetçi adaylarının, protesto göstericilerinin mekânı haline gelen demokratik tartışmanın yapıldığı gerçek kamusal alanlar gibi kullanılmaya çalışılmıştır. Ancak konunun mahkemelere taşınması ile çoğu eyalette alışveriş merkezlerinin kent meydanı gibi kullanılamayacağı kararına hükmedilmiştir (Underhill, 2005: 39). Sınıfsal

katmanlaşmanın toplumsal ayrışmanın mücadelesi, mekânsal örgütlenme üzerinden yapılmakta ve bu durum da kamusal alanlara yansımaktadır. Bu yeni biçim kamusal alan fikri, ortaya çıktığından itibaren tüm toplumu bir birlik altında toplama çabası içinde olmuştur. Fakat toplumu bir arada bulunmaya zorlayan metaüretiminden kaynaklanan değer soyutlamasıdır. Burjuvazi, meta değişimi ve özelmülkiyetin var olduğu koşullarda, başka bir temel üzerinde yükselen bir toplum mümkünmüş görüntüsü vermektedir (Negt ve Kluge, 1993: 89'dan aktaran, Yükselbaba, 2008: 130-131). Kapitalizm, genel anlamda modernlikle özdeşleştirilmemesi gereken ve Batı'nın, neredeyse tüm dünyaya Taylor'ın kendi ifadesiyle "onebestway" olarak dayattığı ve tek uygun yöntemmiş gibi tanıttığı modernist ideolojisinin kendine özgü bir sunumudur (Touraine, 2014: 48). Düşünceye yasak bölge tayin edildiği andan itibaren düşünme eyleminden söz etmek oldukça güçtür. Bu noktadan sonra bir düşüncenin esareti ve tahakkümü altına girmek vardır. Batı bütün fetihlerini entelektüel manadaki liberalizmine borçludur, Batı için ekonomik anlamda geri bırakacağı ülkeler, elbette düşünmemesi gereken ülkelerdir (Meriç, 1993: 195). Neoliberalizmin kamusal alan üzerindeki bu olumsuz etkisi Marksist yaklaşıma paralel bir görüş ifade etmektedir. Engels'in neoliberalist kent anlayışına göre: "Sokakların o hengâmesinde iğrenç, insan ruhunu isyan ettiren bir şeyler var. Her birinin kendi özel alanlarındaki acımasız kayıtsızlık, duygusuz soyutlanma ve bireylerin kısıtlı bir alanda daha da kalabalıklaşması, onları daha itici daha saldırgan bir hale getiriyor" (Engels 1973: 64'den aktaran, Lyon ve Miller, 1997: 48).

Castells'e göre, bu "kent krizi" gittikçe derinden hissedilmektedir. Çünkü bu kriz yalnızca, kentte yaşayanların bir yaşam çerçevesi problemi değildir. Yaşam niteliğinin bozulması krize önyak olmaktadır. İnsanların yaşam biçimleri fiziksel çevrelerinden daha önceliklidir (Castells, 1997: 28). Kentte yaşayanların boş zaman davranışları mevcuttur ve bu davranış yalnızca üretim ve tüketim döngüsüne dâhil edilerek apolitik bir yapıya kavuşturulmuştur. Çalışma zamanının akabinde özel işlerin yürütüldüğü zaman dilimi, boş zaman olarak değerlendirilir ve bu süreç çalışma zamanının devamını teşkil eden bir nitelik yüklenirse bu faaliyet özel şahıslar arasında bir kamusal iletişime dönüşmez. İhtiyaçlar kamu koşullarında tekil olarak karşılanabilir fakat bu kamusal iletişimin kendisinin oluşmasına olanak sağlamaz. Mal mübadelesi ve toplumsal emek alanlarına egemen olan piyasa yasaları, bir kamusal topluluk teşkil eden özel şahıslara ayrılmış alanı da istila ederse, akıl yürütme faaliyeti tüketim faaliyetine

dönüşme eğilimine girer ve kamusal iletişim bağlamı tek tipleştirilmiş, kendi başına iktibas faaliyetlerine bölünür (Habermas, 2014: 277).

Eşitsizlik modern ekonominin yumuşak karnı haline gelmiştir ve pek çok biçimde ortaya çıkmaktadır. Üst düzey yöneticilere ödenen büyük tazminatlar, seçkinlerin gelirine kıyasla orta kısımda bulunun grubun gelir artışındaki durgunluk, kazananın her şeyi aldığı rekabet türü, çok derin maddi eşitsizlikler üretmektedir. Bu servet eşitsizlikleri büyüyen bir toplumsal eşitsizlikle paralel olarak artış göstermektedir (Sennett, 2011: 39). Mekânı etkileyen kapitalist üretim ilişkileri ve örgütlenme biçimlerinin neler olduğu, mekân ile onu üreten süreçler arasında ne tür ilişkiler olduğunu bu güçlerin mekânı nasıl dönüştürdüğü temel sorunlardan birisidir. Kapitalist örgütlenme ve sermaye diğer her şey gibi (emek, üretim ilişkileri ve araçları, işin örgütlenmesi, pazarlama) mekânı da karlılığını maksimize edecek birer araç olarak görür. Araçsallaşanmekân diğer tüm özellikleri göz ardı edilerek, ekonomik rasyonalitenin mantığı çerçevesinde alt yapıya indirgenir, nesnelleşir. Nesnelleşen mekân, “büyüklük”, “hız”, “verimlilik”, “miktar” olarak tanımlanan niceliksel değerlerle ifade edilmektedir. Kapitalist örgütlenme için istikrarlı bir örgütlenme tanımlamak oldukça güçtür. Krize her an açık kapı bırakan, güvensizlik meydana getiren bu örgütlenmenin tarihini anlamak, insanlık tarihinin bir kısmını anlamak için esas teşkil etmektedir. Sermaye birikiminin kurallarını anlamak, tarihin ve coğrafyanın neden bu biçimlere eriştiğinin yanıtını vermek için temel oluşturmaktadır (Harvey, 2012: 155). Sermayenin bu örgütleniş biçimi, siyasetin finansmanı ekseninde kamusal olanla ilgili karar alma süreçlerini de etkilemektedir. Haziran 2011’de İngiltere’de Muhafazakâr Parti saymanlarından biri olarak göreve gelen P. Cruddas’la işadamlı kılığına giren The Sunday Times gazetesi muhabirlerinin yaptıkları görüşme neticesinde İngiltere Başbakanı Cameron ile bir araya gelmenin ve hükümet politikalarına etki etmenin bedelinin 250.000 sterlin olduğu ortaya çıkarılmıştır (bbc.com, 2014). Bu örnek üzerinden neoliberal politikalarından ayrı olarak kapitalizmin hükümet politikaları, mekânı yeniden tasarlama vb. süreçlerde siyasetin finansmanını araçsallaştırdığı doğrulanmaktadır.

“21. Yüzyılda kent neoliberalleşmemekte, yerine, neoliberalleşme kentleşmektedir” (Brenner ve Theodore, 2002). Kent mekânındaki sosyal ayrışma ve kutuplaşma, sosyal dışlanma ile mekânsal damgalanmanın birbirine paralel olarak

yürüdüğü bir süreç olarak gözlemlenmektedir. Toplumsal dışlanmayla mekânsal dışlanmanın içiçe geçtiği bir duruma tekabül eden yoksullaşma ve sosyo-kültürel temelde ayrışma sorunu gelişmekte olan ülkelerin metropoliten kent alanlarında da hızla yaygınlaşmaktadır (Arlı, 2009: 67). Sennett (2011: 85)'egöre, içinde bulunduğumuz toplumsal kapitalizm çağında, ekonomik sistemin zorlayıcı koşulları ve yarattığı beklentiler toplum içinde bir hınç üretmiştir. Hınç ile bu noktada anlatılmak istenen bir duygular bütünüdür, özetle, oyunu kuralına göre oynayan sıradan insanlara adil davranılmadığı gerçeği vurgulanmak istenmiştir. Sözü edilen hınç, toplum içinde, insanların seçkinlerce hor görülmesine veya hak etmedikleri bir konumda bulunan servet sahiplerine hatta diğer içsel düşmanlara yöneltilmiş vaziyettedir, bu minvalde yurttaşı öfkeli bir seçmen olarak ele almaktansa, satın alma, tüketme baskısı ile karşı karşıya olan bir siyaset tüketicisi olarak değerlendirmek mümkün gözükmemektedir.

Lynch (2014: 48-56), Los Angeles, Boston ve Jersey City kentlerini Kent İmgesi isimli eserinde ele almış ve bu kentlerin ortak özelliklerinden bahsederken sosyo-ekonomik ayrımların göz ardı edilemeyecek boyutlarda olduğunu dile getirmiştir. Neoliberalleşmenin kentleşme ile bir bütün olduğu ABD'de, "üst sınıf" ve "alt sınıf" mekânları kentlerde gözle görülür, kolayca farkına varılabilir bir biçimde ayrılmıştır. Aynı incelemede kent sakinleri Los Angeles, Boston ve Jersey City'nin kent imgelerinden söz ederken alışveriş ve tüketim faaliyetlerini ön sıralarda kıstas olarak beyan etmişlerdir.

Neoliberal kenti yaratanlar yine onu kullanmakta ve tüketmektedirler, kentin geriye kalan kısmı ise bunun dışındadır(Günay, 2010: 19). Davis'egöre,neoliberalizmin ortaya çıkardığı kentteki sefalet uzaydan bakıldığında bile tespit edilebilir (Arlı, 2007: 67). Modern kapitalist toplumun mekânsal üretim pratikleri içinde sadece niceliksel değerlerle tarif edilen ve altyapıya indirgenen mekân, kapitalist ekonominin ihtiyaçlarına, gerekliliklerineve değişen koşullarına bağlı olarak her defasında yeniden tarif edilir, örgütlenir, gerekirse tümden yok edilir (Yırtıcı, 2005: 10-11). Sınıf mücadelesi, kentsel çelişkiler nihayetinde mekânla doğrudan ilintilidir. Fakat günümüze değin bu anlatılara zemin sağlayan coğrafi bölünmeler gerekçeli olarak anlatılmadı. Dolayısıyla İngiltere, Galler, Almanya, İtalya, Fransa, Güney Afrika, Güney Kore ve Katalonya işçi sınıflarının ortaya çıkışı hakkında pek çok sayıda anlatı mevcut bulunmaktadır. Ama bu mekânlar doğal coğrafi birimler olarak karşımıza çıkmamakta

olup daha farklı bir bakış açısı ve derinlikle yaklaşıldığında bunların uluslararası sermaye, bilgi ve emek akışı dâhilindeki mekânlar olduğu gün yüzüne çıkmaktadır. Hatta bahsi geçen mekânlar, her biri kendine özgü bölgesel ve yerel niteliklere sahip daha küçük mekânlardan meydana gelmektedir (Harvey, 2008: 77).

Ulus-devlet yapılarının ekonomik ve siyasi karar alma süreçlerindeki rollerinin önemini ve merkeziliğini yeniden açıklayan ve örgütleyen bir biçimde tezahür eden bu süreç, kentleri ve kentlerde gruplaşan ekonomik iktidar sahiplerini (yerel toplumsal iktidar kaynaklarını) yeni aktörler olarak ortaya çıkarmaktadır. Kent ve kamusal alanlarda karar alma süreçlerinin yapılandırılmasındaki tasarruflarda küresel ekonominin uluslararası nitelik kazanmış kurum ve büyük şirketlerinin etkinliği ileri düzeylere ulaşmıştır (Arlı, 2009: 68). Sermayenin ve ticaretin önündeki engeller bir bir ortadan kaldırılarak, küreselleşmeleri mümkün kılınırken, emeğin uluslararası hareketinin önüne tüm zamanların en çetin duvarları örülmektedir. Böylelikle sınıf mücadelesinin coğrafyasını yine ulus devletlerin sınırları belirlemektedir. Bu sınırlar içinde yapılan mücadelenin alanını oluşturan devletin, bir yandan kamuya ait işletmeleri kendi eli ile özelleştirmesi, diğer yandan sosyal refah edimlerini bir kenara bırakması, neoliberal politikaların özenle ve önemle vurgulandığı noktalar olagelmektedir. (Keskinok, 2006: 61). Devlet bu noktada sınıflar arası mücadelenin getirdiği siyasi süreçten ötürü kentsel çelişkiye müdahil olmaktadır. Siyasi mücadeleler ortak tüketim araçlarının ve kent sisteminin yönetiminde başat unsur olacaktır. Bunlar toplumsal gelişmelerin içinde somut bir biçimde var oldukları sürece devlet, günlük hayatı yönlendiren ve toplumsal sınıfları etkileyen bir rol oynamaktadır. Nihayetinde kentsel örgütlenmede meydana gelen bu çelişkiler devlet müdahalesine yansımakta olup, devlet müdahalesi; çelişkileri ortadan kaldırmak isterken bir diğer yandan devlet politikalarının sınıfsal içeriği ile boğuşmaktadır. Kentsel çelişkiler böylelikle siyasileşmekte ve küresel bir boyut kazanmaktadır (Castells, 1997: 213). Kentsel çelişki içinde ise ortada kalan sınıf yerinden edilmekten, oyun dışı bırakılmaktan yahut kendini gerçekleştirememekten korkmaktadır. Neoliberalleşme ile gün yüzüne çıkan bu yeni sistem insanlara kamu alanında elle tutulur bir güven vaadi sunmamakla birlikte ağ toplumunda, ortadakilerin enformel ağları incelmektedir (Sennett, 2011: 85).

Neoliberalizmin araçsal aklı, kamusal alanların içlerini boşaltarak ve hafızasını yok ederek, rant merkezli yatırımlar etrafında yeniden örgütlemektedir. Burada dikkat

çeken husus neoliberalizmin sermaye hareketlerine göre coğrafyayı tanzim etme isteği ve eğilimidir.

2.2.3. Kentsel Dönüşüm Etkisinde Kamusal Alanın Değişimi

Kent olgusu mimari bir esere benzer olarak uzamdaki bir yapıdan ibarettir. Ancak ölçeğinin daha büyük olması ve uzun zaman içinde algılanabilir olması onu farklı kılan özelliklerdir. Bu nedenlere bağlı olarak kent, geçici bir sanat eseri olarak karşımıza çıkmaktadır, müzik gibi diğer geçici sanatların kullandığı kontrollü ve sınırlı dizileri fazlaca kullanamaz. Bir kentte her daim gözün ve kulağın duyumsayabileceğinden daha fazlası mevcuttur, çevresi ile muhakkak bir bağ taşımalıdır. Kendisini ortaya çıkaran olaylar dizisiyle, geçmiş tecrübelerin hatırası ile algılanabilmektedir. Kentte yaşam süren her kentli, kentin bazı kısımları ile hatıratlar oluşturmuştur ve buna ilişkin özgün anlamlar kente yüklenmiştir (Lynch, 2013: 1).

Toplumsal ilişkilerin kentsel mekân ile arasındaki bağıncelenmesi sosyal bilimler alanında otuz seneden daha fazla bir geçmişe sahiptir. Mekânın politik niteliğine dair bu merak 1960'lı yıllarda Avrupa ve ABD'de ortaya çıkan toplumsal hareketlere değin geriye götürülebilir. Ancak mekânsal boyutu ön planda tutan sosyal bir kuramın baş göstermesi Marksizmin çeşitli bilim dalları ile temas etmesi sonucu mümkün olmuştur (Batuman, 2010: 73).

Yerel yönetim birimlerinin kamu çıkarlarını ön planda tutan yanlarının törpülenmesi, aynı birimlerin neoliberal anlayış sebebi ile hizmet şirketine dönüştürülmesi ve kenti "dünya kenti" formuna büründürme kisvesi altında makul ve düzenli kentselliği olumsuz yönde etkileme gibi faaliyetler "eğreti kamusalılık" olarak değerlendirilebilecek bir kentsellik biçimi ortaya çıkarmaktadır (Doğan, 2007: 40). Sermaye, bir yandan değişimi çabuklaştırmak için önündeki tüm mekânsal engelleri ortadan kaldırmak ve bütün dünyayı kendisine ait bir pazar haline getirmek için, diğer yandan da mekânı zamanla aşmak için çaba sarf etmektedir (Marx, 1997'den aktaran Kurtuluş, 2013: 177). Son dönemlerde neoliberal politikaların kentsel mekâna yansması sonucu kentsel dönüşüm bu politikalardan bağımsız hareket edememektedir. Neoliberal politikalar sebebi ile ortaya çıkan uluslararası eşitsiz gelir dağılımı kentler ölçeğinde de yüz göstermektedir. Küresel kentlerin en fazla göze çarpan özelliği sosyo-mekânsal olarak kentin kendi içinde ayrışmasıdır. Kent içinde yoksul ve zengin

kesim arasındaki uçurum genişlerken bu mekânsal olarak da somut biçimde yansımaktadır. Kentin zengin kesimi kent dışında kendilerine lüks ve nitelikli alanlar yaratırken; yoksul kesim ise gecekondu türü alanlarda yahut bakımsız ve çevre bağlamında değerini yitirmiş eski konut bölgelerinde yaşam sürdürmektedir. Özellikle Batı Avrupa ve Kuzey Amerika kentlerinde yaygın olan; bahçeli, lüks konut bölgelerinden oluşan kent merkezinden uzaktaki uydu kent türü gelişmeler daha sonraları diğer ülkelere de etki etmiştir. Bu biçimdeki bir kent gelişimi yerel yönetimlere yüksek altyapı bedelleri getirmiş ve bütüncül bir toplumsal yaşam, doğal değerler, kültürel ve tarihsel mekânlar üzerinde olumsuz etkiler yaratmıştır (Kiper, 2006: 92). Doğan'ın(2007: 40) görüşüne göre, zamanın koşullarına uygun olarak yerleri törpüleyip birbirine benzeten kapitalizm, kentlileri kent çevresindeki site ve toplu konutlara sıkıştırıp, onlara otomobilin merkezinde olduğu ev-işyeri-alışveriş merkezi üçgeninden oluşan bir yaşam sunmaktadır. Bir yandan şeffaflık, katılımcılık gibi değerler tarihsel, toplumsal özünden uzaklaştırılırken diğer yandan uygulamalar bu değerler adına içi boş şekilde ortaya konmaktadır. Bu durum, kentin günümüz kapitalizminin zamanına uyarlandığının bir göstergesi olarak karşımıza çıkmaktadır.

Küreselleşme terimiyle birlikte kapitalizm coğrafi düzenini kapsamlı biçimde dönüştürmüştür. Bu dönüşüm ile ilgili olarak, kapitalizmin tarihsel gelişimi içinde doğal bir seyirde süregeldiği iddiası hiç olmadığı kadar anlamsızlaşmıştır. Sermaye birikimi ve sınıf mücadelelerinin, coğrafyayı tasnif etme hususunda kurucu bir mahiyet teşkil ettiği gerçeği göz ardı edilemeyecek boyuta ulaşmıştır. Bu noktadan hareketle sınıf ve yer mücadelelerinin aynı noktada kesiştiği, kapitalizmin coğrafi böl ve yönet taktiği ile sınıf mücadelesini nasıl kendi tahakkümü altında tuttuğu açıklanabilmektedir. Ayrıca kapitalizmin genetiğinde var olan, en zayıf halkayı kullanma eğiliminin, şiddetli fakat yaratıcı yıkım gücünün farkına varılabilmektedir (Harvey, 2008: 79). Kentlerin küreselleşme süreçlerinin yanında “yerelleşme” edimleri de mevcuttur. Fakat burada bahsi geçen yerelleşme küreselleşmeye zıt bir kavram olmaktan çok, ona hizmet eden bir anlamda kalkan rolü üstlenen bir kavram olarak karşımıza çıkmaktadır. Yerelleşme emperyalist stratejinin önemli bir aracı olarak görülmektedir. Küreselleşme, sözde karşılıklı bağımlılık savunusu ile ortaya konan fakat uluslararası sermayenin dünya genelinde engelsiz dolaşımından, zaman ve mekân sınırlamasından kendini kurtarmasından başka bir anlam ifade etmemektedir. Bu bakış açısıyla küreselleşme, siyasi anlamda güçlü bir dayanağı olmayan içerik ve anlatım bakımından belirsiz bir

yerelleşme ile desteklenmiştir. Burada yerelleşme hem küreselleşmenin himayesi altına girmiştir hem de bağımlılık ilişkileri sebebiyle çok küçük parçalara ayrılmıştır. Tanımdan yola çıkarak yerelleşmeyi, yerel olmanın ötesine geçebilecek bir iktidar yoksunluğu olarak ele alabiliriz. Farklı bir iktidar tahayyülü yerelleşmenin tersine ancak iktidar isteminin genelleşmesi ile somutlanabilir. Gerçekte yerelleşme ile elde edilmeye çalışılan kurgu, ulus devleti ve ulusal kültürü politik mücadele alanından tasfiye etme durumudur. Bu durum “çok kültürlülük”, “yer duygusu”, “yer kimliği”, “diğer kültürlerin farklılığı” gibi söylemler ile desteklenmektedir (Keskinok, 2006: 63-64). Kitlesele üretim sonucunda ortaya çıkan her alanda tek tipleşme durumu ve bu duruma duyulan tepki, farklılık olgusunun yücelmesine zemin hazırlamıştır. Özellikle 70’li yıllardan sonra farklılık bir değer olarak ortaya çıkmıştır. Benzer sınıfların kendi içinde çeşitlilik göstermesi ve bu katmanların üretim ve tüketimde yükledikleri işlevlerin ayrışmaları sebebi ile kent mekânı da daha çok adalar halinde şekillenmeye başlamıştır (Kurtuluş, 2013: 191).

Kent merkezlerinde yoğun olarak gözlenen bir başka değişim ise kentsel dönüşüm projeleri adı altında, değerli kent parçalarının rant unsuru olarak kullanılmasıdır. Küreselleşme sürecinde rant odaklı her türlü fiziksel yapı anıtsal bir kimlikle sunulmaya çalışılmaktadır. Böyle bir yaklaşım sonucu kent mekânına gökdelenler, çok katlı alışveriş merkezleri, plaza türü ofis yapıları inşa edilmektedir. Bunlarla beraber aynı çevreye çok yıldızlı lüks oteller, katlı geçitler ya da çok şeritli anayollar, kent içinde çok katlı ulaşım aksları, çok büyük otoparklar yapılmaktadır. 1980’li yıllarla birlikte tüm dünyada ivme kazanan apartmanlaşma, betonlaşma modası ve gökdelen inşa etme yarışı bunun bir tezahürü olagelmıştır (Kiper, 2006: 92). Harvey’in(2008: 80)aktardığı üzere, kapitalizm daima sermayenin devir süresini artırma, sermaye dolaşımını hızlandırma ve dolayısı ile gelişiminin zamansal ufkunu biçimlendirme amacı gütmektedir. Ancak uzun dönemli yatırımlar (örneğin, üretim, tüketim, değişim, iletişim, vb. için gerekli olan mükellef, istikrarlı altyapı ve kurulu düzen) aracılığı ile gerçekleştirilebilir. Dahası temel kriz önlemleri arasında sermaye fazlasının uzun dönemli projelerle eritilmesi söz konusu olmaktadır. Örneğin, bunalım dönemlerinde devletin sık kullandığı “bayındırlık” işleri gibi. Tam bu noktada kentsel dönüşümün işlevi ortaya çıkmaktadır. Kamusal alanlar bu türlü uzun erimli planlar için kent içindeki seçilmiş kurbanlar arasındadır.

20. Yüzyıl başlarından itibaren Amerika ile üne kavuşan ve giderek diğer ülkelere sıçrayan gökdelen inşa etme tutkusu, gelişen teknoloji ve sermayenin “Yeni Dünya Düzenine” kazandırdığı bir olgudur. Gökdelenler, hak kavramını zedeleyen kentsel mekân rantının, tüketim toplumunun gelir dağılımındaki eşitsizliğin kente yansıyan fiziksel fotoğrafıdır (Duru, 2001: 331). Tarihsel ve kültürel değerleri olan kamusal mekânlar ve yapılar yerlerini kentlerin yeni simgeleri olan gökdelenlere bırakmaktadır. Rant odaklı plansız ve yoğun yapılaşma eski kent dokusunu yıpratmak ya da ortadan kaldırmakla kalmayıp kent sakinleri için toplumsal yaşamın vazgeçilmezi olan tarımsal alanları ve yeşil alanları da yok etmektedir.

Bir diğer yandan küreselleşme ile beraber gelen bu apartmanlaşma tutkusu kentleri birbirine “yakınlaştırmakta”, hatta daha doğru bir ifadeyle birörnekletmektedir. Kentlerin silüetini oluşturan aynı malzeme, aynı teknoloji ile meydana gelen genellikle yerellikten uzak, dış yüzü camekân bu yapılar adeta dünya genelinde birbirinin kopyası binalar yaratmaktadır. Hâlbuki yöresel mimarinin, her bölge veya birimin kendi içinden çıkardığı kimliğini ortaya koyan fiziksel ve sosyal öğeler kent hayatı için oldukça önemlidir. Ayrıca eski ile yeninin uyumunu göz ardı eden bu yeni yapılaşma furyası kentlerin sürdürülebilirliğini de olumsuz yönde etkilemektedir (Kiper, 2006: 94, Özerk ve Yüksekli, 2011: 88). Zaten bu türlü bir yarışma, ekonomik anlamda kendilerine yetemeyen kentlerin, kaçınılmaz olarak sahip oldukları doğal, tarihi ve kültürel değerlerden ekonomik getiriler uğruna vazgeçme eğilimini tetiklemektedir (Keskinok, 2006: 66). Mimarlık ve kent tasarımı alanında meydana gelen bu yeni anlayışın, özetle, planlama ve gelişmenin geniş ölçekli, metropol çapında, teknolojik bakımdan rasyonel ve etkin kent planları üzerinde yoğunlaşması gerektiği konusunda ısrar eden ve bunu yapmacılıktan uzak bir mimari ile destekleyen (“uluslararası üslup” türü modernizmin sadece “işlevselci” yüzeylerini düşünün) modernist düşünceden bir ayrılış anlamına geldiği gün yüzüne çıkmaktadır (Harvey, 2010: 84). Böylelikle kentsel dönüşüm etkisindeki kent, yeni bir anlayış ve uygulama bütününün içine girmiştir.

Kentsel siyaset ve yerel yönetim birimlerini mekân üretme bağlamında ele aldığımızda göze çarpan önemli noktalardan birisi toplumsal sınıf ve grupların siyasallaşarak birer aktör konumuna gelmeleridir. Bu noktada yerel yönetim birimlerinin, kentsel sınıf ve grupların mekân temsili projeleri ile mekânın kavranması

ve tecrübe edilmesi hususunda etkili oldukları görülmektedir. Buradaki mücadele burjuva kamusal alanda siyasal partiler aracılığı ile aktörlere çeşitli sınıfsal-toplumsal ittifak çerçeveleri sunulması ile hayata geçmektedir. Ancak liberal demokrasinin getirdiği koşullar sebebiyle yerel yönetim birimlerinin içinde birbiri ile çelişen kimlikler bir arada bulunabilirler. Bunlar yerel halkın başa getirdiği temsilciler, ulusal düzeyde örgütlenmiş ve aynı dünya görüşüne sahip bir yapının üyeleri veya merkezin ajanı durumundaki yöneticilerden oluşabilmektedirler. İşte bu noktada yerel yönetim birimlerinin kadroları, kentsel siyasetleri belirlerken ve mekânın üretilmesi işine müdahil olurlarken hem “aşağıdan” hem “yukarıdan” gelen taleplere yanıt vermek durumunda kalmaktadırlar. Kentsel aktörlerin talepleri, kentsel siyaset ve mekân üretiminin birbirleriyle çelişen eksenleri olarak karşımıza çıkmaktadır (Doğan, 2007: 21). Demokrasi, ancak yurttaşlar kendilerine yönelik fikirleri ve çıkarlarının ötesinde, herkes tarafından kabul edilen öneriler üzerinde anlaşabilirlerse demokrasi olur, özgürlük ruhu aynı zamanda da, içinde yer aldığı yasaya saygı duyulmasını öngörmektedir. Paranın, kayırmacılığın, yağcılık ruhunun, çetelerin ya da fütursuzluğun hâkim olduğu yerde demokrasiden söz etmek güçtür (Touraine, 2014: 423-424-439). Bu bağlamda yaşanan zaman diliminde kentsel dönüşüm, kent sakinleri ve diğer kentsel aktörlerin bir uzlaşısından öte, sermaye gücünü elinde bulundurmayan kentlilerin çoğu zaman mecbur kılındıkları bir anlaşma olarak ortaya konmaktadır.

Yakın geçmişte ve günümüzde halen devam eden anlayışta kentsel doku parça bölük olarak görülmektedir. Büyük kentlerin tamamının kontrol altına alınamayacağı anlayışı bununla beraber belli mekânları veya bölgeleri düzenlemenin işe yarar olacağı görüşü hâkimdir. Planlamadan öte tasarım ön plana çıkmaktadır (Harvey, 2010: 84). Tüketim odaklı, daha çok müşterinin zevkine göre tasarlanmış kentler, tarihsel dokularını, sosyal ve kültürel öğelerini muhafaza eden, bütüncül ve nitelikli kentlerin yerini almıştır. Gelişmiş ülkelerin popülist politikaları sonucu kentlerde oluşan rant mülk sahiplerinin elinde kalmasına yol açmaktadır. Kamu veya yerel yönetim birimleri etkisiz ve eksik politikaları gereği bu rantı önemli oranda vergilendirememektedir. Bunun sonucu olarak kentler altyapıdan ve hizmetten yoksun bir kimliğe bürünmektedir. Altyapı ve hizmet noksanlığı yalnızca ülkelerin düşük gelir düzeyleri ile açıklanabilecek bir sorun değildir. Kentsel rantın mülk sahiplerinin elinde kalması kentteki kamusal ve özel harcama dengesini bozmaktadır. Böyle ülkelerde evlerin içine girildiğinde yüksek harcamalar yapıldığı, belli oranda lüksün ve refahın evlere hüküm

sürdüğü anlaşılmaktadır. Fakat bu tür ev sahipleri evlerine çevresel anlamda gelişmemiş, bakımsız sokaklardan gelmektedir. Kamu alanının gelişiminin sekteye uğratıldığı ve mülk sahiplerinin kendi özel tüketicilik alanlarına hapsedildiği gerçeği bu örnek üzerinde daha net görülmektedir. Bu türlü bir kentleşme deneyimi toplum içindeki kişileri ikiyüzlülük ile karşı karşıya bırakmakta olup, kent planına ve yasalara bağlı kalan “iyi yurttaş”ların sürekli kaybeden kimliğini taşımalarına yol açmaktadır (Tekeli, 2001: 55). Kamu alanının tahrip edildiği kentsel tecrübeler kişisel özgürlükleri de tahrip etmektedir. Kişisel özgürlükler, iktidarı ve ekonomik gücü elinde bulunduran sınıflar için bir nevi kılıf görevi gören “bırakınız yapsınlar, bırakınız geçsinler”eindirgenemez. Tüm kurumların işleyişi, her bir bireyin özgürlük alanı için hizmet vermedikçe ve toplumsal adaletsizlikler giderilmedikçe demokrasiden söz etmek güçtür (Touraine, 2014: 440). Habermas da buna paralel bir görüş bildirmektedir. Toplumun demokratikleşmesi, fikir ve görüşlerin çeşitliliği ile karar alma süreçlerindeki katılım tabanının genişliği ile ölçülmektedir. Bu türlü gelişen bir kamusal alanın vücut verdiği sivil toplum, toplumun demokratikleşmesini mümkün kılmaktadır (Habermas, 2014).

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

TÜRKİYE'DE KAMUSAL ALAN VE GEÇİRDİĞİ TARİHSEL DEĞİŞİM

3.1. 19. Yüzyıl Sonrası Türkiye'de Kamusal Alan

Erken Osmanlı döneminde kent yapısı, toplumun dini inançları gereği batı kentlerinden farklı bir biçimde yapılanma göstermektedir. Gösterişten uzak mahremiyetin ön planda olduğu içe kapanık bir yapılanma söz konusudur. Kent; merkeze bağlanan, büyük yapılarla çevrili ana caddeler, bu ana caddelerden mahallelere bağlanan sokaklar ve mahalle içlerindeki konut alanlarında çoğu çıkmaz olan sokaklar etrafında şekillendiği söylenebilir (Gülserin, 2010: 23). Klasik Osmanlı toprak sisteminde kent arazilerinde özel mülkiyet esastır. Cadde ve sokaklar herkese açık kamusal alanı oluştururken çıkmaz sokaklar çevresindeki konutlarda yaşayanların ortak mülkiyetinde yarı özel alanları oluşturmaktadır (Aydemir, 2004). İslamiyet ve dinsel anlayışın yorumundan kaynaklanan ve sosyal yaşam ilkelerinin sınırlarını belirlediği içe dönük yaşam biçimi, kentsel ortak kullanım mekânlarına ve açık alanlara da vurmuştur (Suher, 1997: 99). İslam geleneğinin de etkisi ile Osmanlı'da günlük yaşam mahalle ekseninde düzene sokulmuş olup, çarşı, cami ve diğer dini mekânlar mahallenin en önemli öğelerini teşkil etmektedir. Osmanlı kentinin hayat damarları başka hiçbir yerde olmadığı kadar merkez-çarşıda kendine yer edinmiştir; orada bütün sosyal gruplara ait kadın ve erkekler karşılaşır, iletişime geçer, bütün dil ve diyalektler işitilmiştir (Cerasi, 1999). Ayrıca Batı'daki emsallerinin tersine, geleneksel Türk kentlerinde meydanların belirli geometrik şekilleri olmamıştır ve sınırları keskin çizgilerle belirlenmemiştir. Bu dönemde kamusal alan, kamulaştırma gibi kavramlardan Osmanlı hukuk sistemi içinde söz edilmemektedir. Bunun başlıca nedeni Osmanlı devlet yönetiminden ileri gelmektedir. Kamusal alana işlevsel açıdan en yakın mekânların cami önü meydanları, mescitler ve çeşmeler olduğu söylenebilir. 16. Yüzyıl'dan itibaren nüfusun artması, Batı Kapitalizminin Osmanlı Devleti üzerinde etki etmeye başlaması, buna bağlı olarak değişen toplumsal ve ekonomik yapı kamusal alan kavramını ön plana çıkarmıştır (Gökgür, 2008: 93-94). Geleneksel toplumlarda, kamusal alanın çok sınırlı, özel alanın ise oldukça geniş olduğu tespit edilmiştir. Özel alanda aile, loncalar, cemaatler gibi ekonomik ve dini gruplar, birbirlerinden çok keskinsınırlarla ayrılmış olmakta birlikte sosyal yaşamın eğitim ve ekonomi gibi geniş alanlarını kapsadığı bilinmektedir. Modern

toplumlarda özel alanların kapsamı, alanı ve işlevleri daralırken, kamusal alan özel alanın çekildiği yerlerde kendine yer bulmuştur(Çaha, 2003: 80).

Türkiye’de kamusal alanın gelişmesinde üç dönem ayırt edilebilir. İlk dönem 17. Yüzyıl’a kadar uzanan kamusal açılma evresidir. Batı’da kapitalizmin gelişmesiyle renklenmiş kamusal yaşamın Osmanlı’ya yansmasıyla şekillenir bu evre. Batı Kapitalizminin ürünlerinin pazarlarımızda yerini almasıyla, bu yansıma kendini önce tüketici kitlenin alışveriş etkinliğinde gösterir. Ortaylı’ya(2011)göre,18. Yüzyıl insanı şehir nedir bilir, fizik, estetik nedir bilir hayatı yaşamaya başlar. Şehrin fonksiyonları değişir daha evvel bir mesire yerinin, bir seyran yerinin bu kadar önem kazandığına dair deliller, emareler çok azdır. 19. Yüzyıl’a yaklaşırken kamusal yaşam aleniye doğru gelişmeye başlar. Bu dönüşümde matbaanın önemli bir katkısı olur ve kamusal aleniyet medyanın gazete sayfalarında kendini göstermeye başlar. Örneğin, bu dönemlerde kamusal alanlar olarak cami, medrese, han vb. yapıların bakımları yapılarak korunmuştur (Kiper,2006: 109). Bunun için bütçeden ayrılan pay az olsa da kamusal alana yönelik bakış açısı farklılığı dikkat çekmektedir. Fakatbu dönemde İzmir, Niğde ve İstanbul gibi kentlerin tarihi kent parçalarında kaleler ve surlar yıkılarak elde edilen arsalar satılmıştır (Madran, 2002). Denizli’de ise Kaleiçi duvarları dükkân olmuştur (Özgür ve Savaş Yavuzçehre, 2010). Tanzimat yeni bir şehircilik anlayışı getirmiştir. Örneğin Bursa’da, ulaşım, haberleşme, sağlık gibi hizmetlerde, planlı kentleşmede ve yeni bir kamu düzeni yaratma anlamında bir iyileşme ve gelişme açık bir şekilde görülmüştür. Ayrıca hükümet konağı, postane, tiyatro, müze, hastane ve yeni okullar vb. kamu binaları ile devlet kente önemli bir iz bırakmıştır (Aytekin, 2010: 16). Bunun yanı sıra, Tanzimat ile birlikte gelen batılılaşma hareketleri, Osmanlı’da birçok özgün ve yerel mimari örneğinin modernleşme adına ihmal edilmesine de sebep olmuştur. Türkiye’de tarihi mirasın, kamuya ait eserlerin korunmasına yönelik ilk adım, 1846 yılında kurulan Tophane-i Amire Müşiri Fethi Ahmet Paşa’nın İstanbul Aya İrini Kilisesi’ni müzeye çevirmesi ile olmuştur; bu Osmanlı zamanında kamuya açılan ilk müzedir. Osmanlı Devleti’nde taşınmaz kültür varlıklarının korunması, bakımı gibi hususlar daha çok vakıf vasıtası ile yürütülmüştür. Vakıf gelirleri ile bu tür masraflar karşılanmıştır. Koruma, bakım ve yenileme işleri daha çok bir kamu görevi olarak görülmüştür. Nadir olarak bazı durumlarda bu giderler ihale yolu ile de çözüme kavuşturulmuştur (Kiper, 2006: 110 115).

Kamusal alan fiziksel anlamda Osmanlı'da Batı'dakinden farklı olarak gelişmiştir. Özellikle kamusal alanın kavramsal boyutu Batı'da kendiliğinden siyasi ve ekonomik şartlara bağlı olarak evrilmiştir. Nasıl ki insan ruhuna ilişkin fikirlerin yerini kadavraların incelenmesi almışsa, Batı'ya ait modernizm olarak isimlendirilebilecek modernlik ideolojisi de kul fikri ve bu fikrin dayandığı Tanrı fikrinin yerine başka bir olgu koymuştur (Touraine, 2014: 28). Nitekim Osmanlı'da yönetim ile halk arasında bir arabulucu alana; "kamusal alana" ihtiyaç duyulmamıştır. Meriç'e (1993: 220) göre, Osmanlı Devleti'nde pek fazla sayıda büyük düşünür çıkmamıştır. Çünkü düşünceye ihtiyaç olmamıştır. Düşünce bir felakettir, zorlanmadan, mecbur kalmadan düşünmez insan, Kur'an her şeye bir yanıt olmuş ve düşünce ihtiyacına yetmiştir.

Türkiye'de 18. Yüzyıl sonrası başlayan ve Cumhuriyet'in ilanı devam eden modern bir devlet kurma süreci yaşanmıştır. Bu süreç içinde devlet Weberyen bir devlet anlayışı ile şekillendirilmiştir. Batı'dan alınan modern devlet, bürokratik yapıya eklenerek doğrudan transfer edilmiştir. Batı ile rekabet edebilmek için Osmanlı İmparatorluğu'na getirilen bu siyasal teknoloji, yalın bir halde, kültürel sosyolojik ve tarihi bağlarından kopararak transfer edilmiştir. Devlet oluşumu, Batı'da devlet dışı oluşumlarla (sivil toplum, piyasa ekonomisi, burjuva siyasal kamusu vb.) dizginlenebilmiştir. Ancak Türkiye'nin bu unsurlardan azade modern bir devlet kurması devleti otoriter bir kimliğe sevk etmiştir (Badie ve Birnbaum, 1983).

19. Yüzyıl'ın sonlarına doğru aydınların öncülüğünde başlayan yasal ve meşrutî hükümet arayışları 20. yüzyıl'ın başlarında meyvelerini verir ve siyasal partilerin şahsında farklılaşan bir "siyasal kamu" ortaya çıkar (Kalaycı, 2007:181). 1980'lerden sonraysa sivil toplum unsurları gelişmeye başlamış; "özelleştirme", "minimal devlet", "tarafsız devlet", "hukuk devleti" gibi kavramlar etrafında devletin kamusal alandaki yeri tartışılmaya başlanmıştır (Çaha, 2006: 187-190). Burada dikkat çekilmesi gereken husus daha önce bahsedilen Habermas'ın kamusal alan tanımı ile Türkiye'de gelişen kamusal alan tanımının uyumsuzluğudur. Buna göre, Türkiye'de kamusal alan, devlet ile toplum arasında özel kişilerden meydana gelen bir burjuva sahasından çok devlete ait bir alan hüviyetinde gelişmiştir.

Cumhuriyet dönemi ile beraber kültürel, tarihsel mekânlara verilen önem gözle görülür biçimde artmıştır. Atatürk bu konuda oldukça duyarlı davranmıştır. 1930'lu yıllarda anıtsal yapıların dökümü hazırlanmış olup 1933 yılında toplam 3500 anıtsal

yapı belgelenmiştir (Kiper, 2006: 118). Aynı tarihlerde kent planlaması daha çok yabancı plancılara hazırlattırılmıştır. Yine de tarihsel-kültürel kimliğin ön planda tutulması konusunda hassasiyet gösterilmiştir. İstanbul planlaması için ülkeye davet edilen Prost, 1936 yılında İstanbul için hazırladığı planda İstanbul camilerinin kentin silüetini oluşturduğunu, bu sebeple yeni yapılacak yapıların, cami kubbelerinin yüksekliğinin altında kalması gerekliliğini beyan etmiştir. İstanbul'un tepe noktalarında bulunan cami silüetinin yeni yapılaşmalarla değiştirilmemesi, ilke olarak esas alınmıştır (Boysan, 1999: 30).

Bu dönemde ayrıca yönetim ve halk arasında bir ayrışma veya bir yabancılaşma bulunmamaktadır. Çünkü Kurtuluş Savaşı ile beraber yeni esaslara dayanan devleti kuran, bir başka söylemle devletleşen bir halk imgesi ön plana çıkmaktadır. Böylelikle oluşturulan planlar ve mekânlar bu türlü bir ifadeyle şekillenmiştir. Örneğin, Ankara'da Bakanlıklar Sitesi içinde İçişleri Bakanlığı'nın avlusu, halkın "nümayiş" yapabileceği şekilde "Halk Forumu" olarak tasarlanmıştır.² Cumhuriyet'in yeni kurumları yüceltilmekle beraber bu kurumları barındıran fiziksel yapılar anıtsallıktan ve gösterişten uzaktır. Yapılar herkesin erişimine açık, tek girişli yerler olarak inşa edilmiştir. Bunun yanı sıra, tasarımlar özellikle yalınlıkları ve işlevsellikleri ile ön plana çıkmaktadır. Anıtsallık, Cumhuriyet'i, Kurtuluş Savaşı'nı, devrimleri, halkı ve orduyu simgeleyen anıtlar dışında kullanılmamıştır (Keskinok, 2006: 42-43).

Ankara'nın planlamasını üstlenen Jansen'in planlama ve tasarım anlayışının, öncü siyasi kadro ve mevcut ideoloji ile paralel bir çizgide seyrettiği anlaşılmaktadır. Eski kentler planlanırken, tarihsel dokuyu bozmamaya, kentin tarihsel mirasına sahip çıkılmaya özen gösterilmiştir. Başkent'in ana kapısı Gar'dır ve Kurtuluş Savaşı'nın karargâhı olan tarihsel kente bu kapıdan girilmektedir. Planlama yapılırken Ankara Kalesi temel noktalardan biri olarak düşünülmüştür. Kenti tanımlayan bu mekânlar kültürel ve kamusal kullanımlardır. Ankara Gar'ından başlayarak tarihsel kent çizgisinde, Stadyum, Gençlik Parkı, TBMM (Türkiye Büyük Millet Meclisi) ve Ankara Palas yer almaktadır. Hipodrom ve Opera binası bu çizgiyi bütünleyen diğer öğelerdir. Dönemin hâkim dünya görüşü ve yönetim kadrosunun beklentileri ve buna yönelik oluşturulan plan aynı düzlemde buluşmuştur (Keskinok, 2006: 44).

²Bugün bu mekân halkın erişimine kapalıdır ve otopark olarak kullanılmaktadır. Ayrıca o dönemin tek girişliliğine tezat olarak bugün protokol girişi de bina da mevcuttur.

Özetle Cumhuriyet'in ilk dönemlerinde şehircilik uygulamaları; i)Ulusal bütünleşme (tarım-sanayi ve kır-kent), ii) Merkezi planlama, sürekli planlama ve örgütlenme, iii) Kamusal hizmetlerin geliştirilmesi, iv) Geri kalmış bölgelerin geliştirilmesi, v) Devletin kamulaştırdığı araziler üzerinde kentsel gelişme, vi) Kamusal alanın ve toplumsallaşmanın güçlendirilmesi (Keskinok, 2006: 46) gibi bir dizi ciddi, istikrar vadeden temel ilke ve esaslar etrafında şekillendirilmiştir.

3.2. Neoliberal Politikalar Etkisinde Türkiye’de Kamusal Alanın Dönüşümü

Neoliberalizmin zamansallığı ele alınacak olursa, tamamı ile süzgeçten geçirmek ve belirlemek mümkün gözükmemektedir. Sadece kapitalist devlet tarafından sınırlandırılabilir ya da şekillendirilecek kapitalist toplumsal ilişkilerin sürekliliğini güvence altına almak için siyaset izleme süreçlerinde meydana gelen bazı eğilimlere dikkat çekmek üzere neoliberalizm terimini gündeme getirmek faydalı olacaktır. Bu tanımla neoliberalizmi, kendi içinde tutarlı ve istikrarlı bir devlet-toplum veya devlet-piyasa ilişkileri rejimi, devamında kapitalist devlet sisteminin gelebileceği en son aşama olarak değerlendirmekten kaçınmış oluruz (Bayırbağ, 2010: 271-272).

“1980 yılı yeni bir dönemin başlangıcıdır. 1980 sonrası karakterize eden özellikler; bir yanda teknolojik gelişmeyi ve kozmopolit kültürü temsil eden iş ve alışveriş merkezleri ile kendi kendilerine yeten konut alanları, öte yanda ekonomik ve kültürel geri kalmışlığı temsil eden çöküntü alanlarıdır. Bir yanda (henüz değişim değeri keşfedilmediği için) yıkılmaya terk edilmiş tarihi stoklar, öte yanda restore edilerek sadece ‘parası olanlara’ hizmet veren tarihi yapılar; bir yanda yabancı isimli lüks mağazalar, öte yanda bağırarak satış yapan işportacılarıdır” (Akın, 2007: 152).

1980 sonrası uygulanan ekonomik politikalar olağan sınırının dışına çıkarılıp bütünüyle TürkDevleti'nin ekonomik malvarlığının küresel sermayeye tasfiyesi olarak gündeme getirilmiştir. Gıda, tarım ve hayvancılık gibi kamu ekonomik kuruluşları ilk olarak elden çıkarılarak daha sonra devletin en temel ve stratejikekonomik kuruluşlarından olan,TÜPRAŞ(Türkiye Petrol Rafinerileri), Telekom ve Ereğli yabancısermayenin güdümüyle devlet tarafından özelleştirilmiştir. Bir devletin devletolmasını sağlayan stratejik kuruluşlar, çoğu ülkede devletin denetiminde vemülkiyetinde bırakılırken, Türkiye Cumhuriyeti'nin en büyük ve stratejikekonomik kuruluşları küresel sermayeye teslimiyet doğrultusunda elden çıkarılmıştır (Çeçen,

2009: 358). 24 Ocak kararlarını alan ANAP (Anavatan Partisi) Hükümeti uygulanan politikalar doğrultusunda hayata geçirilen işlerin mali ve ekonomik yönlerine vurgu yapmıştır, sosyal ve kültürel öğeler göz ardı edilmiştir. Ayrıca elden çıkarılan kamuya ait değerler kısa vadede ekonomiye canlılık getirirse de uzun vadede kamu yararını olumsuz yönde etkilemiştir. Bu noktada göze çarpan bir başka nokta ise devlete yük olduğu söylenen kamusal kuruluşların en çok kar edenleri ilk olarak küresel sermayeye devredilmiştir. Dikkat çekici bir örnek olarak liberalizmin öncüsü, piyasa ekonominin mucidi olan İngiltere'nin en büyük gazsağlayıcısı Cetrica'yı, Rus Gazprom şirketi satın almak istemiştir. Serbestpiyasa ekonomisinde hükümetin bu duruma müdahil olması söz konusu bile değil iken Cetrica'nın stratejik tesis olması gerekçesiyle devlet duruma müdahale ederek satışın önlenmesi için yeni kanun hazırlığı başlatmıştır (Dura, 2007: 1).

1980'li yıllarla birlikte ithal ikameci politikalar yerini ihracata öncelik veren neoliberal politikalara bırakmıştır. Böylelikle kent ve kentsel araziler sermaye birikiminin sahnesi olmaktan, bizatihi aktörü olmaya doğru evrilmiştir. Rantlar ve birikim olanakları, küresel lüks tüketim kültürünün yarattığı talep ile beslenerek, geniş ölçekli kentsel yatırımları teşvik etmektedir (Kurtuluş, 2005: 15). Bu kentsel yatırımların içinde kamusal alanların özelleştirilmesinden de söz edilebilir. Toplumun ortak çıkarı göz önüne alınarak yapıldığı iddia edilen kamusal alanların dönüştürülme işlemleri, ortaya çıkan rantın ne kadarının topluma geri döndüğü hususunda şüpheli bir vaziyet almaktadır. Acaba bahsi geçen rant yalnızca toplumun belli kesimlerine mi (dolaylı veya doğrudan) aktarılmaktadır?

Burada neoliberal politika ve rant olgularının haricinde siyasetin finansmanına da değinmek yerinde olacaktır. Toplumun düşük gelirli kesimine hitap edecek olan hizmetlere, kurumlara ve kamusal alanlara ayrılması gereken paylar kamu ihalelerini kazanan müteahhitlerden elde edilecek kanunsuz ödenekler karşılığında sosyal değeri az veya kamu yararı gözetilmeyen projelere aktarılmaktadır (Özyavuz, 2007: 322).

Kamusal alanların dönüşümünü de içine alan kentleri küresele tabi kılma projeleri, toplumsal katmanlaşma ve gelir dağılımında adaletsizliği beraberinde getirdiği gibi kentler arası eşitsizliği de tetikleyebilmektedir. "Neoliberal küreselleşme, ne Allah'ın nimeti, ne tarihin sonu, ne de kaçınılmaz değildir. Sadece, iktisaden istikrarsızlık ve kriz üretmektedir" (Gereffi, 1997:78, Gill, 1997:206'dan aktaran, Genç, 2009:63, Bayırbağ, 2010:272). Kamusal alanların ve kamusal kuruluşların küresel

sermayeye devredilmekte ve bunların asıl sahibi olan halk karar alma süreçlerinden uzak tutulmaktadır. Konuya paralel olarak Atatürk'ün durumla bağlantılı bir ifadesini anımsatmak yerinde olacaktır:“Ben hâkimiyeti milliyeyi, mali hâkimiyeti iktisadiye olarak anlarım.Böyle olmazsa hâkimiyeti milliye serap olur” (Ökçün, 1971: 259).

1980 ile birlikte Türkiye ekonomisinin açık hale gelmesi para giriş çıkışını kolaylaştırmış buna bağlı olarak turizmde bir canlılık meydana gelmiştir. Liberal dönemi başlatan en önemli araçlardan biri turizmdir. Turizm Teşvik Kanunu ile Turizm Bakanlığı devlet arazilerinin tahsisıyla ilgili işlemleri basitleştirmiştir. Kamu yararı olgusu bu dönemde gündemden düşmüştür. Örneğin, Türkiye'nin başkenti Ankara'da, 1980 sonrası Ulus, Tandoğan, Kızılay, Bilkent, Çay Yolu çevrelerinde yeni ve bir kısmı lüks oteller, alışveriş merkezleri açılmış, kamusal alanlar devlet eliyle özel kesimin bünyesine teslim edilmiştir. Bazısı kamusal alanların üstüne yapılmış bu yatırım merkezleri, kenti, mimari anlamda ve mekânsal olarak olumlu yönde etkilememiştir. Kamusal anlamda bir yarar sunmamıştır (Yavuz, 2012: 62-63).Türkiye 1980'den beri izlediği yabancı sermayeyi çekme hususunda çok da başarılı olamamıştır. Arttığı iddia edilen yabancı sermaye hareketleri büyük bir oranda gelişmiş ülkeler arasında gerçekleşmektedir (Kurtuluş, 2005: 63).

Sürecin bir diğer ironik yönü ise, sermaye çekebilmeleri için az gelişmiş ülkelerde devletin ekonomideki ağırlığının azaltılması gerektiğini iddia eden gelişmiş kapitalist ülkelerin günümüzde bile ekonomilerindeki devletağırlığıdır. Örneğin, genel devlet harcamalarının GSMH (Gayri Safi Milli Hâsıla)'ye oranınabaktığımızda, Türkiye'de %27 olan bu oranın OECD (Ekonomik ve Kalkınma İşbirliği Örgütü) ortalaması%40,8, G-7'ler ortalaması %39,5, küçük OECD ülkeleri ortalaması %48,9 veAB (Avrupa Birliği) ortalaması %50,1'dir. Hatta bu oran neoliberal politikaların beşiği sayılanABD'de bile %30'un üzerindedir (Akbey, 2007: 170-175).

Türkiye başarısız bir modernite süreci geçirmiştir (Sarıbay, 2004: 102-103, Savaş Yavuzçehre, 2011: 43). Bu sürecin toplumsal anlamda açtığı yaralar neoliberal politikalarla bir başka ifadeyle postmodernite ekseninde derinleşmiştir tespiti yapılabilir. Toplum bu noktada iki gruha ayrılmıştır. İlki neoliberal politikalardan kendine fayda sağlayan ve bu faydayı azami ölçüde artırmak isteyen bir “kazananlar” grubu ve aynı politikalar sebebiyle oluşan ranttan önemli ölçüde fayda sağlayamayan, kazananlar grubuna dâhil olma arzusu taşıyan bir “kaybedenler” grubu. Küresel

bazdaaynı ayırım devletlerarasında da söz konusu edilebilir. Kaybeden saftaki devletlerin kazanan devletler safına geçme isteği bir anlamda küreselneoliberalizmedâhil olma amacı bu devletleri yeni bir kimlik tanımına iter ki, bu tanım ait oldukları medeniyetin unsurlarınca değil, yeni bir medeniyetin dayatmalarınca yapılmak zorunda olacaktır (Sarıbay, 2004: 50). Türkiye'deki kamusal alan dönüşümün temeli bu bağlamda açıklanabilir. Kaybedenlerin neoliberalizmin geniş olanakları karşısında kışkırtılmaları; kazananların ise sahip oldukları fırsatları daha fazla genişletmek istemeleri, özellikle azgelişmiş ülkelerde yolsuzluklara sebep olmaktadır (Sarıbay, 2004: 96). Daha önce sözü edilen kamusal alanların özelleştirilme sürecinde oluşan rantın belli kesimlere aktarılması tam da bu noktaya temas etmektedir.

Kent, neoliberal politikalar neticesinde kâr merkezli yatırımlar tarafından şekillenmeye ve büyümeye devam etmektedir. Bankalar, sigorta şirketleri, büyük holdinglerin yönetim ofisleri, kongre merkezleri kentin finansal gücünü destekleyen ve aynı zamanda prestijini gösteren mekânlar olarak peşi sıra yükselmeye başlamıştır. Yeni konut siteleri, merkezi iş alanları kent içerisinde gösterişli ve korunaklı adalar olarak gelişmekte iken bir diğer taraftan da gelir dağılımındaki eşitsizlik nedeniyle çöküntü alanları ve gecekondu bölgeleri büyümeye devam etmektedir. Tüm bunların yanı sıra özel sektörün kamu sektörünü ele geçirmesiyle kent içerisinde kamuya ait alanlar erişimin sınırlandığı alanlara dönüşebilmektedir (Gülserin, 2010: 36).

Türkiye'de neoliberal ekonomi politikaları ve değişen kalkınma stratejisi, ihracata yönelik sanayi üretimini ve yabancı sermaye yatırımlarını teşvik etmektedir. Bu çerçevede, yabancı sermayeyi ülkeye çekmek söylemi ile meşrulaşan radikal imar uygulamalarının önü yine radikal yasal reformlarla açılmakta ve metropoliten alanlar, büyük ölçekli kentsel yatırım projeleri ile hızla yapılaşmaya açılmaktadır. Ancak, metropoliten alanlarda büyük birikim olanakları sağlayan bu düzenlemeler, yabancı sermayeden çok yerli sermayenin bu alana girmesiyle sonuçlanmıştır. Bunun nedeni, arazilerin imara açılma süreçlerini kolaylaştıran tüm yasal düzenlemelere rağmen yerli sermayenin politik-kayırmacılık ilişkileri ve arazi mafyası aracılığı ile süreci yönlendirmesidir. Yabancı sermaye, topraktaki karmaşık mülkiyet ilişkileri ve yasal olsa da adil olmayan imar planlaması uygulamaları nedeniyle bu alana girmekten çekinmektedir. Aynı dönemde sosyalizm sonrası ülkelerin kentlerinde büyük kentsel yatırımlar yapan yabancı sermaye Türkiye'de düşük düzeyde ve genellikle bir Türk

ortak şirketiyle beraber kentsel alana yatırım yapmaktadır (Kok, 2004'ten aktaran, Kurtuluş, 2005: 166). Bu kentsel alanlar içinde orman arazileri, su tutma alanları gibi kamusal alanlar da mevcuttur.

3.3. Kentsel Dönüşüm Etkisinde Türkiye’de Kamusal Alanın Değişimi

Türkiye’de kentleşmenin uzun bir geçmişi olmamakla beraber diğer ülkelerde yaşanan birçok kentsel dönüşüm süreci Türk kentlerinde de izlenmektedir(Uzun, 2006: 199). 2004 yılından itibaren Türkiye’de gündeme gelen kentsel dönüşüm olgusu yerel yönetimlerin ve merkezin gündeminde eşzamanlı olarak yer almıştır. Başlıca amacı, köhne mekânları yenilemek, kanunsuz yapılaşmış gecekondu alanlarını ortadan kaldırmak olarak tanımlanmıştır. Kentsel dönüşüm Türkiye’de açık bir acelecilikle ve olmazsa olmaz bir gereklilik tanımı ile ortaya konmuştur.Fakat bu acelecilik kent sakinlerinin yerlerinden edilmesi ve hayat biçimlerinin değiştirilmesi gibi kaçınılmaz dayatmalarla son bulmuştur. Bu dayatma ciddi tepkilerle ve direnişlerle karşılaşmıştır. Böylelikle, kentsel dönüşümüne konu olan mekânlar, mekânın politikleşmesi, kentsel politik hareketlerin oluşumuna da zemin hazırlamıştır (Şen, 2010: 310).Kentsel dönüşüm sürecinde alansal bir temizleme dikkati çekmektedir. Çöküntü alan olarak kabul edilen bir kentsel alanda bulunan fiziksel dokunun tamamı yıkılıp yerine yeni bir kentsel doku inşa edilmektedir (Ergun,2011:57). Bu noktada, Türkiye’de kentsel dönüşümün aceleci, toplumsal uzlaşmadan uzak, mekânı veya alanı bütünü ile ortadan kaldırmaya yönelik bir içeriğe sahip olduğu ilk bakışta göze çarpmaktadır. Bunun yanında kamulaştırma, yenileme gibi olguların toplum lehine kullanılması gerekirken, kentin değerli alanlarında rant yaratma, kısa erimli istihdam alanı oluşturma gibi kaygılarla toplumun belli bir azınlığına yönelik kullanılması “yaratıcı bir yıkımı” ortaya çıkarmaktadır.

Neoliberalizm ekseninde kentsel dönüşüm uygulamaları aslında bir anlamda devletin kendini yeniden ölçeklendirmeye yönelik hamlesidir. Fakat bu hamle kapitalizm yarattığı kentsel çelişkileri derinleştirmektedir. Kentsel dönüşüm sürecinde esas amaç, kriz biçimini almış var olan sorunları ve bu sorunlarla baş etmenin getirdiği mali külfeti zamanda ve mekânda ötelemektir; bu şekilde başka bir yer ve zamanda yeni sorunlar ortaya çıkacaktır. Çözüm olarak sunulan reçetenin kent üstündeki yan etkileri önemlidir(Bayırbağ, 2010: 274).

Kente yönelik kararlarda ya da yatırımlardakent, kentli yararı ya da kamu yararından çokekonomik gereklilik ya da kârlılıkbelirleyiciolabilmektedir.Gelişmekte olan ülkeler de küresel süreçlere dâhil olabilmek için uluslararası boyutta etkili olacağını düşündükleri kentleri ön plana çıkarmakta ve tüm kaynaklarını buyönde seferber etmektedirler (Ergun, 2011:207).Kentsel alanı en yüksek fiyatı vererek teslim alan birinin bu alanı toplum yararına veya genel çıkara dayalı kullanacağını söylemek güçtür(Yavuz, 1980: 121).Bu süreçte, iç ve dış borç çıkmaziiçine düşen merkezi yönetimler, bundan çıkış içinellerinde ne varsa satma eğilimi içine girmiştir. Merkezi yönetimden yeterli desteği alamayan kent yönetimleri de benzer şekilde, yerleşmelerindekidoğal ve tarihsel-kültürel mirası ya öncelikli işleriarasına alamamakta, ya da kısa erimli ekonomikgereklilik uğruna bunların özelleştirilmesini ya dasatışını gündeme getirmektedir. Her iki halde detarihsel-kültürel değerlerin yok oluş süreci hızlanmaktadır.Özelleştirme sürecinde ise, bu tesislerinarsa değerleri ön plana çıkartılarak, yıkılan yapılarıyerine çok katlı rant tesisleri yapımı hedeflenmektedir. Cumhuriyet kurumları olarak bilinen ve o dönemin sanayi anlayışını yansıtan kültür varlıkları arasında Sümerbank, Şeker Fabrikaları gibi yapılar da özelleştirme sürecine dâhil edilmiştir. Oysa bu yapılar korunması gereken tarihsel-kültürel varlıklardır. Ankara'daki Et-Balık Kurumu arazisine, Migros AVM yapılması uygulamasındada yaşandığı gibi, kamusal alan olarak kentiçinde kalabilen, toplum yararına kullanılmasınınönemi yadsınamayacak bu sınırlıkentsel arazilerde bu yolla elden çıkartılmaktadır (Kiper, 2006: 125). Kamu mallarının ve arazilerinin özel sermayeye devri ile tamamlanan süreç sonrasında bu durum genel olarak kent mekânına, çok katlı-çok mallı alışveriş merkezleri,plazalar, çok yıldızlı oteller, otoparklar yapılması sonucunu doğurmaktadır. Bıçkı (2006: 121)'egöre,kentin bir tüketim yeri olması ve kendisinin bir tüketim unsuru haline gelmesinin önemi, kentli yerel grupların yerleşim yapılarını etkilemesinde saklıdır. Küreselleşmeyle hızlanan bu süreçte, kent merkezlerinin, yeniden yapılanma programları çerçevesinde iş merkezlerine ve turistler için cazibe teşkil edecek seyirlik alanlara dönüştürülmesi söz konusu olmuştur. Bu dönüşüm, özellikle toplumcu sistemlerden pazar ekonomisine açılan Doğu Avrupa kentlerinde dahaçarpıcı bir biçimde kendini göstermiştir. Çünkü buraların kent merkezlerinde yaşanandönüşüm, yerli halkın yaşamsal alışkanlık ve faaliyetlerinde öncesine göre ciddi farklılaşmalar meydana getirerek mekânsal bölünmeleri derinleştirmiştir.

Bu süreçte, bundan 20-30 yıl kadar önce kentin en önemli simgeleri olarak bilinen tarihi yapılar yerlerini, bu değerleri de ezercesine yükselen dev otellere, çok katlı alışveriş merkezlerine ve gökdelenlere bırakabilmektedir. Sözü edilen simgesel, tarihi yapılar yöresel mimari nitelikleri taşımakta olup, yılların getirdiği deneyimlerin mimariye yansıması ile meydana çıkmışlardır. Yöreye ya da bölgeye özgü, en uygun çözümü sunmuşlardır. Uzun erimde de geleneksellikleri sayesinde topluma yarar sağlayacaklardır. Oysa günümüzde Mies Van der Roche'un cam yapıları, Le Corbusier'nin gökdelen mimarisi, New York'taki meşhur gökdelenler, dünyanın her noktasında aynı teknoloji ve benzer malzemeler kullanılarak neredeyse kopyalanıp üretilmektedir. Uluslar arası nitelik kazanmışlardır, yerel form ve yapı tiplerinin yerini almışlardır. Çağın maddeci kültür anlayışı bu şekilde özgün değerleri yok etmektedir (Kiper, 2006: 26). Üretimden çok tüketime yöneltilmiş özellikle büyük kentlerin simgeleri olarak artık, Armada, Akmerkez, Galeria, Migros türü yapılar gösterilmektedir. Bu tür yeni yapılar kentlere kimlik kazandırmaktan çok onları tekdüzeleştirmektedir (Kiper, 2004: 15). Dahası bu binaların pek çoğu eş zamanlı olarak dünyanın diğer köşelerinde inşa edilen emsalleri ile mimari anlamda benzerlik göstermektedir. Binalar buldukları konumdan çok uluslararası bir yapının öğeleri olmak üzere bir yere değil, herhangi bir yere ait gibi görünmektedir (Boysan, 1996: 51'den aktaran, Fırat, 2002: 56).

2005 yılında Ankara'da 12 olan alışveriş merkezi sayısı 2008 yılında 30'a ulaşmıştır (Özüduru ve Varol, 2009: 307). 2013 yılı verilerine göre bu sayı 37 olmuştur ve giderek artmaktadır. Ayrıca Ankara alışveriş merkezlerinde kişi başına düşen metrekare alanında İstanbul'u geçmiş durumdadır. Alışveriş Merkezi Yatırımcıları Derneği (AYD) ve AkademetreResearch tarafından yapılan araştırmada Ankara'da bin kişi başına 215 metrekare alan düşerken İstanbul'da 201 metrekare düştüğünü ortaya koymuştur (sabah.com.tr, 2010). 97 AVM ile Türkiye'nin açık ara lideri olan İstanbul, Avrupa'nın önde gelen kentlerini de geride bırakıyor. Öyle ki, Londra'da 42, Berlin ve Roma'da 43, Barcelona'da 45, Paris'te sadece 15 AVM bulunuyor. Madrid'de ise bu rakam 94'e çıkıyor (haberturk.com, 2014). Bu sayının bu denli kısa sürede artışı, alışveriş merkezi arz ve talebinin sorgulanması ihtiyacını gündeme getirmiştir. Bir diğer yandan yine Ankara'nın hızlı kentsel gelişme sürecinin ilk yıllarında kentin kimliğinin oluşmasına katkıda bulunan Gençlik Parkı, Güvenpark, Hipodrom, Atatürk Orman Çiftliği, Cumhuriyetin her alandaki modernleşme çabalarının kent mekânınayansımaları

sayılan bu alanların önemi tartışılmaz niteliktedir. Buna rağmen alışveriş merkezlerine gösterilen özen ve öncelik, kentin ruhu sayılan bu kamusal alanlara gösterilmemektedir. Kent kimliğine doğrudan etki eden, toplumu kültürel ve sosyal olarak etkileyebilen bu alanları korumanın önemi tartışılmazdır. Tarihsel koruma aynı zamanda toplumsal gelişim ve kalkınmanın da bir aracı olup günümüzde pek çok toplum bu korumayı ekonomik gelişim stratejisi olarak uygulamaktadır. Tarihi ve kültürel çevreler olumlu değerlendirildiğinde yerel ekonomiler ivme kazanmakta, yeni istihdam alanları oluşmakta ve vergi gelirleri artmaktadır. Eski bölgelerin ve tarihi kent merkezlerinin yenilenmesine yönelik olarak yapılacak koruma ile ayrıca ticaret, büro, barınma, dinlenme için özgün alanlar yaratılabilmektedir. Bunlarla beraber işin toplumu olumlu veya olumsuz yönde şekillendirme boyutu en önemli unsur olarak göze çarpmaktadır (Kiper, 2006: 23).

Türkiye’de son dönemde belediyelerin kamusalılık, kentsellik biçimine yön veren uygulamalarından birisi de belediyenin bu süreçte ele aldığı çeşitli gelenek ve kültür temelli yeni tür toplumsal içerikli hizmetleridir. Toplu sünnet düğünleri düzenlemek, içlerinde mescit, oturma salonu, aşevinin bulunduğu külliye çağrışımı yapan spor merkezleri inşa etmek, şehitler evi açmak gibi sosyal içerikli uygulamalar bu hizmetlere örnek gösterilebilir. Ancak bu hizmetler yukarıdan aşağı bir himayecilik ölçeğinde topluma yansıdığı için halkın hizmetler üzerinde kendi üstünlüğünü gündeme getirmesi mümkün görünmemektedir (Doğan, 2007: 41). Özetle halkın zaten açıkça hak sahibi olduğu kamusal hizmet ve mekânlar halka eğreti kamusalılığın getirdiği anlayışla bir lütuf içeriğinde yansıtılmaktadır.

Neoliberal bakış açısıyla belediyeler, kent alanlarını yatırıma açarken kendilerine kaynak sağlama arayışının ötesinde, kentsel yenilenmenin ve gelişmenin ancak, mekâna büyük para, yeni fonksiyonlar ve yeni kullanıcılar çekmek suretiyle gerçekleşeceğine inanarak hareket etmektedir. Neoliberal politikanın anlamı, bir anlamda kent gelişimini soylulaştırmaya endekslemek olmaktadır (Savaş Yavuzçehre, 2011: 49; Karaman, 2006: 73). Mekânsal süreçler kapitalizmin yeniden yapılanmasında temel bir rol oynamaktadır ve mekân sermayenin mantığı çerçevesinde şekillenmektedir (Kurtuluş, 2005: 210). Fakat bu noktada içinden çıkılmaz bir çelişki mevcut bulunmaktadır. Neoliberalizm odaklı geliştirilen sosyal politikalar neticesinde ortadan kaldırılmaya çalışılan çöküntü alanları kentin başka mevkilerinde yeniden baş

gösterecektir (Harvey, 1973; Engels, 1968'den aktaran: Şengül, 2009: 311). Bu süreç, kent kapitalizm etkisinde değişim gösterirken mal, sermaye, eleman gibi unsurları bünyesine çekmesi ve doyum noktasına ulaşması ile neticelenmektedir. Ancak bu noktadan sonra temel sorun baş göstermektedir. Merkezde toplanan idari ve ticari birimlerin dışında kalan kentsel fonksiyonların çevreye dağılması sosyal anlamda ilişkilerin yeniden üretimi hususunda kaotik bir manzara yaratmaktadır (Aslanoğlu, 2000: 69).

“İstanbul başta olmak üzere özellikle büyük kentlerde çoğu zaman kentsel dönüşüm projeleri adı altında bazı imar ve rant operasyonları düzenleme girişimleri olmaktadır. İstanbul’da Galataport, Haydarpaşa Limanı, Sevda Tepesi ve Dubai Kuleleri, Ankara’da Havagazı Fabrikasının yıkımı, Atatürk Orman Çiftliği, Ulus Tarihi Kent Merkezi, İzmir’de Çeşme Yarımadası, Kuşadası Limanı bunlara en çarpıcı örneklerdir” (Savaş Yavuzçehre, 2011: 47). Rant yaratma suretiyle şehir estetiğini bozma, çeşitli kamusal mekân ve yapıları tahrip etme insanlık tarihinin çok eski dönemlerine değin uzanmaktadır. Örneğin, Roma’da Herkulaneum kentinde, bir duvara asılan M.S. 44 ve 54 yıllarına ait iki bronz kitabe; “bir yapıyı tahrip ederek maddi kazanç sağlayanların, kazandıklarının iki katını hazineye yatırmak suretiyle cezalandırılacağı” yazılmıştır (Erder, 1999: 43). Kentlerin bu biçimde belirli bir sınıfın ve politikanın hizmetine tahsis edilmesiyle ilgili olarak Lefebvre (1996: 100-101’den aktaran, Bıçkı, 2006: 124); kentin toplumla bir bütün olarak sürekli ilişkileri mevcut olmuştur. Toplum değişince buna bağlı olarak kent de değişmektedir. Ancak, kentin dönüşümü, sosyal bütündeki değişimlerin edilgen sonuçları değildir. Kent, basit bir maddi ürün olmaktan öte, bir sanat eserine dahayakındır. Eğer kent ve kent içindeki ilişkilerin üretimi var ise, bu, nesnelere üretimi olmaktan öte, insan varlıklarının yeniden üretimidir. Kentin bir tarihi vardır ve kent tarihin yarattığı bir eser hüviyeti taşımaktadır görüşünü ortaya koymuştur. Buna benzer bir görüşü Fitch de savunmuştur; tarihsel kent merkezleri, orada yaşayan insanlara yaşam destek sistemi sunarlar, bir bakıma psikolojik destek sağlarlar. Tarihi kentler, kuşaklar arasında, anılarla dolu bir tiyatro sahnesi görevini üstlenmektedir (Fitch, 1998: 11).

Kısaca topluma mal olmuş, tarihsel ve kültürel açıdan önem arz eden kamusal alanların korunması ile yerel karakterler ve özellikler tanınıp muhafaza edilebilecektir. Bir yere ait olma duygusu sağlanıp yerel, bölgesel, ulusal kimlik duygusu

geliştirilebilecek, yöre sakinleri ve dışarıdan gelecekler için kentin, bölgenin imajına katkı sağlanabilecektir ve böylelikle maddi kazançların yanında manevi kazançta söz konusu olabilecektir. Mevcut yapı stoku sağlıklı duruma ulaştırılıp yeniden kazanımından söz edilebilecektir. Geçmiş, bugün ve sonrası için kültürel değerler yaşatılabilecek, yeni nesillere aktarımı mümkün kılınacaktır. Böylece toplumsal bilinç ve güvenç artırılabilir (Kiper, 2006: 24).

Kentsel dönüşüm, sıklıkla yalnızca yıkım-yapım süreci olarak algılanan, tanımı açısından da oldukça tartışılan bir alan kimliği taşımaktadır. Buna sebep olarak ise kamunun yürüttüğü, kentsel dönüşüm adı verilen, genellikle gecekonduların ya da temizlenmesi gerektiği düşünülen alanların ortadan kaldırılarak, yerine tamamen farklı bir dokuda ve toplu konut mantığıyla üretilen mekânların oluşturulmasını amaçlayan projeler gösterilebilir. Oysa kentsel dönüşüm çok daha kapsamlı bir kentsel edimi ortaya çıkarmalıdır. Bunun aksi bir kanıya, mevcutta yürütülen “Kentsel Dönüşüm” projelerine bakarak varmamak gerekmektedir. (www.şehirplanlama.org, 2014). Harvey’e göre, yaratılan mekân, modern kentte de benzer bir ideolojik amaca sahiptir. Kısmen, toplumdaki egemen grup ve kurumların yürürlükteki ideolojisini yansıtmaktadır; kısmen depiyasa güçlerinin, hiç kimsenin arzu etmediği sonuçlar doğurur ve dinamikleri tarafından biçimlendirilmektedir. Bu manada kentsellik hala sanayikapitalizminin ihtiyaçları tarafından sürüklenmektedir. Artığın üretimi, mülk edinilmesi ve dolaşımı, kentselliğin iç dinamiklerine bağlı olmamış, sanayi toplumunun getirdiği koşullar tarafından düzenlenmeye devam etmiştir. Mekânı yaratma, kentsel farklılaşma getiren güçlere yaratıcı bir yön verme fırsatı mevcuttur fakat bu fırsatları yakalayabilmek için, kentleri yabancı çevreler olarak yaratan, kentselleşmeyi bireysel ve ortaklaşa amaçlara, yabancı yönere doğru süren güçlere karşı direnç göstermek gerekmektedir (Harvey, 1996: 280-281; Ersoy ve Şengül, 2001: 304). Kentsel dönüşüm projelerinin uygulama süreçlerinde karar alma faaliyetine paydaş kılınmayan, görüş, öneri ve beklentileri sorulmayan kentliler, yaşam alanlarına yönelik yerinden etme mantığındaki projelere karşı çıkmaktadırlar. Bu durumun tek nedeni evlerini kaybedecek olmaları değil, sosyal ve kültürel açılardan dakayıplarının önüne geçmek istemelerinden kaynaklanmaktadır (Ergun, 2011:230).

Neoliberal politikalarla zemini hazırlanan ve toplumu oluşturan bireylere dayatılan “tüketim” faaliyeti doğal ihtiyaç durumundan sıyrılıp bir kimlik kazanma ve

farklılaşma boyutu kazanmıştır. Birey tükettiği ölçüde farklılaşırken aslında sürece dâhil olmaktadır. Bu noktada tam bir kısır döngüden söz edilebilir. Bununla birlikte, toplumun kendisine ait olan kamusal alanların “tüketimin” merkezi olan alışveriş merkezlerine dönüştürülmesi geniş çaplı bir tepkiye yol açmamaktadır (Yırtıcı, 2005).

Global kapitalizm, Sennett’in çok iyi tanımladığı bir boyuta sahiptir; insanların, iktisadi sarsıntılar sebebiyle uluslar, kentler, yerellikler gibi coğrafi bölgelere artan bağlılıkları, sosyal güveni, sadakati doğurmamakta; dolayısıyla “yerlici” bir tepki sağlam bir zeminden yoksun kalmaktadır (Sarıbay, 2004: 84). Ekonomik güç veya askeri zor kullanmama imkânlarının varlığına rağmen en tercih edilir olanı “Küresel sermayeyle işbirliği ya da ittifak yapacak uysal sınıfların yaratılması” ve içe dayalı kontrol yapılarının tesisi yoluyla bahsi geçen sistemin sürekliliğini ve işleyişini güvenceye almak önemsenir hale gelmiştir (Dirlik, 2005: 119).

3.4. Alışveriş Merkezine Dönüşen Kamusal Alanlar

AVM’lerin ilk ilham kaynakları antik döneme kadar izlenmektedir. Gelişimleri farklı şekillerde de olsa temelleri çok eski dönemlere uzanmaktadır. Alışveriş merkezi olgusunun bilinen en eski örneklerinden biri agoralardır. Agoralar insanların bir araya geldikleri yer ve daha sonraları pazaryeri olarak anılmaya başlanmıştır (Altuna, 2012: 25). Bir başka düşünüşe göre agora dışında doğu medeniyetlerinde de agoralar kadar eski alışveriş merkezlerini andıran yapılar mevcuttur. Doğu’nun en eski kültürü, İndüs boyundaki şehirlerde, M.Ö 3000’li yıllarda kurulan MohencoDaro ve Harappa’da bu tip yapılara rastlanmıştır. Pergelle çizilen, birbirini dik kesen sokaklar, un öğüten, maden işleyen, kap-kacak yapan atölyeler, bloklar şeklinde sıralanmış belediye ambarları insanların bir araya geldikleri, ticaret imkânı sağlayan alanlar olarak karşımıza çıkmaktadır (Levi-Strauss, 1952’den aktaran Meriç, 1994: 25). İlk çok katlı ve sadece alışverişe ayrılan mekânlar Sanayi devrimi ile birlikte ortaya çıkmaya başlamıştır. Bunların içinde Paris’te yer alan Bon Marche “departmentstore” olarak anılacak yeni bir alışveriş mekân tipi ortaya çıkarmıştır. Bon Marche yeni bir mekân tipinin ilk örneklerinden olmasının yanında sonraki alışveriş mekânlarının değişimine ön ayak olması sebebiyle ayrı bir önem taşımaktadır. Çok katlı mağazalar yeni pazarlama stratejileri getirmekle beraber bu stratejilerin içine mekânları da dâhil etmişlerdir. Kısaca alışveriş kavramı yalnızca mekânsal olarak değil bütüncül bir sistem farklılığı yaşamıştır. Satın alma zorunluluğu olmadan bu tür çok katlı yapıların içinde dolaşılması

tüketicilerin hayal etme istemlerini de hayata geçirmiştir. İşin içine ihtiyaç gidermenin yanında görsel sunumlar, süslemeler de girince alışveriş yapma işlemi ile birlikte satın alınan mallar ve mekân da tüketici için çekici unsurlar olmuştur. Günümüzdeki alışveriş merkezlerinin atmosferleri bu çok katlı alışveriş mekânlarından esinlenilerek ortaya çıkarılmıştır (Dinçer, 2010: 31). Zamane alışveriş merkezleri Amerikan icadı olmakla birlikte dünyaya yayılmış durumdadır. Alışveriş merkezleri her ne kadar bir Amerika buluşu olsa da bunun dışındakilerde de ilginç gelişmeler yaşanmaktadır. Bu gelişmelerde merkezi ve yerel hükümetlerin katkısı göze çarpmaktadır (Underhill, 2005:148-160).

Alışveriş ile kamusal alanlar arasında tarihsel bir bağ kurulsa da günümüz alışveriş merkezleri için bu durum tartışmalıdır. Agoralar, forumlar, kapalı çarşılar sosyal bütünleşmeyi kısmen sağlamış, kamunun sosyalleşmesi açısından etkin bir rol üstlenmişlerdir. Ancak günümüzdeki alışveriş merkezleri sosyal bütünleşmeden uzak, içe kapalı bir durumdadır.

“Ne de olsa bir alışveriş merkezi, yağmur ve soğğun yanı sıra kentin tekin olmayan caddelerinden de bir kaçıdır. Ama aynı zamanda dilencilerden, evsizlerden ve suç eğilimli gençlerden de kaçırır! Biz insanlar ekonomik homojenliğin huzur verici olduğunu hisseden varlıklarız. İşte alışveriş merkezileri de bu durumu korumak için elinden geleni yapıyor” (Underhill,2005: 41). Mimarilerinde yapılan değişiklikler ile kamunun dikkati çekilmeye çalışılsa da, mekânların fiziksel olarak da tüketime sunulması, bulunduğu kent veya konumdan bağımsız görüntüleri, sosyal ve ekonomik anlamda toplumu süzgeçten geçirmeleri sebebi ile günümüz alışveriş merkezleri kamusal alanların ruhunu yaşatmaktan oldukça uzaktır. Farklı slogan ve tasarımlar ile cazip hale getirilmeye çalışılan alışveriş merkezleri bir noktada çok tek düze mekânlardır. Aynı ülkede bulunan farklı şehirlerde ya da farklı ülkelerin farklı şehirlerinde benzer tüketim mekânlarına rastlamak hiç şaşırtıcı değildir. Bu noktada alışveriş mekânlarının herhangi bir aidiyet duygusundan yoksun oldukları da söylenebilir. Böylelikle gerçek anlamda kamusal alanların temel niteliklerinin günümüz alışveriş merkezlerinde bulunmadığı görülmektedir.

Türkiye, 1980'lere doğru dünya genelinde yaygınlaşan liberalizm akımı ve kendi sosyo-politik değişimleri ile beraber serbest piyasa ekonomisini benimsemiştir. 24 Ocak kararları ile serbest piyasa ekonomisine geçiş süreci hızlandırılmıştır. Böylece

ekonomik alanda yeni bir döneme adım atılmıştır. Devletin ekonomiye yönelik müdahaleciliğini azaltacak uygulamaların yanında, kamusektörünün küçülmesi amacıyla kamusal mekânların ve kamu mallarının özel sermayeye devredilmeye başlanması bu sürecin bir sonucu olarak karşımıza çıkmaktadır. 1980’li yıllardan günümüze kadar pek çok kamusal alan özelleştirilmiştir. Bu kamusal alanların birçoğu AVM’ye dönüştürülmüş veya halen dönüştürülmektedir.

Kamuya ait değerli alanlar, seçilmiş yerel yönetimler tarafından yerel ihtiyaç ve değerlere aldırış etmeyen sadece kendi kazancını düşünen alışveriş merkezi sahiplerinin denetimleri altına bırakılmaya başlanmıştır. Alışveriş merkezleri saf ticaretin ötesine geçmişler, yeni toplumsal denetim ve ayrışma alanlarının temsilini üstlenmişlerdir. Arınmış, konforlu ve edilgenleştirilmiş mekânlar olup, yoksulluk, kentsel çöküş ve toplumsal tepki gibi kentsel ayrışmanın getirdiği olguları kendi dışlarında bırakmışlardır. Alışveriş merkezleri artık “yeni kapamalar” terimi ile adlandırılmaktadırlar. Geceleri merkezler kilitlenmekte ve büyük bir kamusal arazi görüntüsü yerel insanların sınırlarından çıkarılmaktadırlar. İnsanların kamusal alan olarak düşündükleri bir yer bir anda özel mülke dönüşmektedir (Gürün, 2005: 65). Öyle ki, günümüz AVM’leri ev sahipleri tarafından sıkça kullanılmayan misafir odalarını anımsatmaktadır. Misafirler için evin geri kalanı adına gerçeklikten uzak bir izlenim ihvan edilmektedir. Bunun yanında evin asıl sahipleri genel çerçevenin farkındalığını enine ve boyuna yaşamaktadırlar. Daha önce de sözünü ettiğimiz üzere neoliberal politikalar sonucu özel sermayenin eline geçen kamusal alanlar, ekonomik ve kültürel anlamda toplumu bağdaştırma niteliklerini yitirip aksi yönde toplumu ayrıştıran, varlıklı kesimi daha da zengin kılarırken yoksul kesimi hem yoksullaştıran hem de yoksunlaştıran bir surete bürünmektedir.

Türkiye’de AVM’ye dönüştürülen en büyük kamusal alan İstanbul Zincirlikuyu’daki Karayollarına ait arsa olmuştur. Bu arsayı Zorlu Grubu 800 milyon dolara Özelleştirme İdaresi’nden satın almıştır. Toplamda 102 bin metrekare arazisi olan Zorlu Center, başlangıçta yasal imar sınırlarına göre 232 bin metrekare inşaat izniyle projelendirilmiştir. Ancak inşaatın başlamasıyla birlikte bu emsal unutulmuştur. Kot farkı bodrum katlar, otoparklar, ortak alan diye adlandırılan iç bahçeler, asma katlar, teras çatılar, köprü geçişleri, asansör boşluğu, kalorifer daireleri, su deposu, yangın merdivenleri, sahanlık ekleri, ticari olmayan spor ve okuma salonları, toplantı

odaları emsal dışı tutulmuştur. Ancak neredeyse hepsi bir değer yaratan ve gruba gelir sağlayan bu alanlar inşaatın kendisinden daha büyük bir alan kaplamıştır. Söz konusu yapılar da eklendiğinde, toplam inşaat alanı 615 bin metrekareyle Türkiye rekorunu kırmıştır. Bu alanın içine 105 bin metrekarelik bir AVM kurulmuştur. TMMOB (Türk Mühendis ve Mimar Odaları Birliği)'un da aralarında bulunduğu bazı odalar, parsele ilişkin 27 Aralık 2006'da Özelleştirme Yüksek Kurulu'nca onaylanan 1/5000 ölçekli koruma amaçlı nazım imar planı değişikliğinin iptali ve yürütmesinin durdurulması istemiyle Danıştay'da dava açmıştır. Danıştay, “Yeşil alanlar bütünselliğinin ve coğrafi ve doğal yapı sürekliliğinin korunması gereken bir alanda, belirtilen nitelikte ve yoğunlukta yapılaşma öngörülmesinde şehircilik ilkelerine ve kamu yararına uygunluk bulunmamaktadır” diyerek, oy birliğiyle işlemin yürütmesini durdurmuştur (taraf.com, 2014).Ancak Zorlu Yapı tebligatın kendilerine ulaşmadığı gerekçesiyle bir süre daha inşaat faaliyetlerini sürdürmüştür. Tebligatın Zorlu Yapıya ulaşması ile birlikte inşaat bir süre durmuş olsa da Zorlu Yapı Yatırım'ın itirazı Danıştay İdari Dava Daireleri Kurulu tarafından kabul edilmiştir (www.radikal.com.tr, 2014). Bu süreçten sonra inşaat faaliyetleri devam etmiş ve proje sonlandırılmıştır.

İstanbul'da yıkılan Şişli Likör Fabrikası yine rezidanslara ve AVM'ye dönüştürülmeye çalışılan alanlardan birisidir. Zorlu Center'ın tasarım mimarı bu projenin de mimarıdır. Kamu yararı, trafik, çevrenin korunması gibi pek çok mühim etmen gözetilmeden diğer örneklerle benzer şekilde ortaya konan ve inşaatı devam eden bu proje ile ilgili olarak, 6. İdare Mahkemesi, 4 Aralık 2013 tarihli kararında tescilli eserlere zarar verildiğini belirtmiştir. Plan değişikliğinin şehrin anayasası hükmündeki 1/100.000 ölçekli Çevre Düzeni Planı'ndaki hükümlere uymadığını, parsel bazında yapılan değişiklik ile “önemli bir nüfus ve yapı yoğunluğu getirilerek plan bütünlüğünün bozulduğunu” beyan etmiştir. Bodrum katlarının emsale (toplam inşaat alanını belirleyen katsayı) dâhil edilmemesi gibi imar yönetmeliğine aykırı yollarla nüfus yoğunluğunun arttırıldığını belirtmiş, trafik yoğunluğunun çok fazla olduğu bir bölgede sıklığı daha da artacağını tespit etmiştir. Mahkeme kararında Toplu Konut İdaresi (TOKİ) Başkanlığı'nın ayrıcalıklı imar hakları talebinin, yapı-trafik yoğunluğunun çok fazla olduğu ve boş alanın bulunmadığı Şişli bölgesini daha da kötü etkileyeceğini belirtmiştir(radikal.com. 2014). Bununla birlikte, Mahkeme kararına rağmen, kentsel dönüşümün diğer benzer örneklerinde görüldüğü gibi proje devam etmiştir. Söz konusu proje İsviçre kökenli bir şirketin Türk bir firmayla kurulan ortak

girişimi olup bu şirketin adı Viatrans A.Ş.'dir. Viatrans A.Ş. başkanı şirketin resmi sitesindeki mesajında “artık, yaşam bazen hayallerinin ötesine geçer, parolasıyla yepyeni bir başlangıç yapmanın zamanı geldi” demiştir (quasaristanbul.com, 2014). Bu slogan ile kast edilen; trafik çilesi altında, estetikten yoksun bir çevre ve en önemlisi kamu yararını gözetmeksizin ekonomik ve sosyal olarak ayrılmış tahayyül edilemeyecek oranda sorunlu bir İstanbul Kenti yaratma düşüncesi midir? Proje arazisinde yer alan tarihi Şişli Likör Fabrikası binası 1930’lu yıllarda dönemin önemli Fransız mimarlarından Robert M. Stevens tarafından yapılmıştır. Bina 2006’da 345 sayılı kararla “Endüstriyel Miras” kapsamında 2 No’lu Koruma Kurulu’nca kültür varlığı olarak tescil edilmiş olmasına rağmen planların hazırlanmasının ardından 4 Numaralı Kurul kararıyla daha sonra yeniden yapılması şartıyla yıkılmıştır. 2008 yılında ise TOKİ tarafından ihaleye çıkarılmış ve arsa üzerinde devam eden proje kapsamında arsa karşılığı gelir paylaşımı modeliyle özel sektöre devredilmiştir (haber.sol.org.tr, 2014).

Rant açısından yine en büyük örneklerden biri Ali Sami Yen Stadyumu’nun yerine yapılan Torun Center’dir. Yatırım tutarı arsa maliyeti ile beraber yaklaşık 1 milyar TL’dir. Ticari ve konut amaçlı ortaya çıkan bu proje İstanbul’un konum açısından en merkezi yerlerinden birisidir. Yapılan dairelerin en ‘hesaplısı’ 600 bin dolardan satışa sunulmuştur; bu noktada sosyal ayrışma yine göze çarpmaktadır. Kentin en kullanışlı alanlarından birisi kamu yararı es geçilerek ekonomik anlamda yüksek gelir gruplarına tahsis edilmiştir. Kamusal bir alan olan stadyum özel sektöre devredilmiştir. Bütün rantlar yerkürenin belirli kısımları üstünde egemen olan özel sahiplerin tekeli gücüne dayanmaktadır. Bu türlü bir rantın ortaya çıkma nedeni, toplumsal öğelerin bazı doğrudan veya dolaylı olarak ticareti mümkün olan, benzersiz, yerine başkasının konması mümkün olmayan mallar üzerinde ayrıcalıklı bir hâkimiyet kurmaları ve buna bağlı olarak gelirlerini zamanla artırabilmeleridir. Tekelci rant iki durumda ön plana çıkmaktadır. Birincisi; toplumsal aktörlerin, bir tür faaliyete ilişkin özel nitelikli bir kaynağı, metayı ya da konumu ellerinde bulundurmalarından dolayı, bunları kullanmaya hazır insanlardan tekeli rant elde edebiliyor olmalarıdır. Bu durumun konumsal versiyonu, ticaretle uğraşan sermayedar açısından önemli bir merkeze yahut faaliyetlerin yoğun olarak işlediği bir noktaya kolay ulaşabilir olmaktır. İkinci olarak ise doğrudan bir arazi veya kaynak ticaret amaçlı kullanılır. Örneğin, emlak değeri çok yüksek olan mevkiilerin spekülasyon amaçlı olarak çokuluslu sermayedar ve finansörlere satılması gibi. Bu noktada arazi ve kaynakların gelecekteki değerleri

üzerine yapılan spekülasyonlar bir kıtlık durumu yaratabilmektedir. Bu türlü bir tekelci rant, yatırım olarak ticareti yapılabilen sanat eserlerinin mülkiyetine değin uzanabilmektedir. Sonuç olarak tekelci rantı temellendiren olgu Picasso'nun veya kıymetli arazinin benzersizliğidir (Harvey, 2012: 465-466). Yukarıda bahsi geçen araziler büyük oranda tekelci rantın etkisinde çok kıymetli olarak kimliklendirilmişlerdir.

Antalya'nın Muratpaşa ilçesinde bulunan Tekel Binaları, Samsun ve Bafra'da bulunan Tekel Binaları, Eski İzmir Tekel Binası ve İzmir Bayraklı Tekel Depoları AVM'ye dönüştürülmek için ihale sürecini beklemektedir (www.emlakkulisi.com, 2014, www.emlaktasondakika.com, 2014).

Günümüzde büyük bir kısmı İstanbul'da olmak üzere Türkiye'de AVM sayısı 200 barajını aşmış durumdadır. Kapitalizmin önemli unsurlarından olan bu mekânlar yaklaşık 500 bin kişiyi doğrudan istihdam etmektedir. Bugüne kadar AVM yatırımlarına toplam 30 milyar dolar civarında bir bedel ödenmiştir. Bunun yaklaşık üçte birlik bölümü ise yabancı sermayenin cebinden çıkmıştır. Bu yönüyle AVM'lerin ülke ekonomisinde önemlibir yer tuttuğu açıktır. Bununla birlikte Gezi Parkı'na AVM inşa etme düşüncesi bir anlamda kentlilerin daha önce biriktirdiklerini dışarıya vurmasına neden olmuştur. Çünkü kentin parklarının ve alanlarının tek tek özel kesime devredildiği gerçeği herkesin gündemini teşkil etmiştir. Kışla, cami, AVM, üç beş ağaç... Gezi Parkı'nın yarattığı ortam bu ifadelerin biraraya gelmesini mecbur kılmıştır. Fakat bir yandan da bu durum sosyal gerçekliğin temel belirleyen bileşenlerini işaret etmektedir. Bu değişkenler birbirine indirgenemeyecek üç temel değişkeni gün yüzüne çıkarmaktadır; maddi yeniden üretim, iktidarın yeniden üretimi ve sembolik yeniden üretim. Gezi parkı olayı bu bütünselliğin öğelerini bir anlamda çakıştırmıştır (Ercan, 2013: 90-92-106).

Gezi, uzlaşmaları ihlal ederek "kamusal alanı" yeni politik olasılıklara açmış ve "müşterek alanlar" üretmiştir. Müşterek alan yalnızca somut fiziksel mekânı ifade etmemektedir. Kentte ve sosyal medyada toplumsal pratikleri, ilişkileri, dili, belleği, ortak duyuyu kapsayan bir çerçeve olarak değerlendirilmektedir (Bakçay, 2014: 63).

Geziye bir kent meselesi olarak bakmak mümkündür, temel tepki kamusal alanın bir alışveriş merkezine dönüştürülme talebinden doğmuştur. Eğer kanserli bir süreç ele

alınacaksa kent bunun biyopsisini yapmak için uygun bir ortam teşkil etmektedir. Bu noktada tartışılan kritik süreçlerin tamamı kent merkezlidir veya kentlere yönelik önemli etkileri mevcuttur. Metalaşma sürecinin de bu noktadaki payı göz ardı edilmemelidir (Şengül, 2014). Taksim Projesinin hayata geçirilmesine tepki olarak ortaya çıkmış sınıfsal bir tepki Gezi Parkı'na sahip çıkmıştır. Eğitimli işçiler ve öğrenciler bir araya gelerek kapkaç kültürü ile hareket eden burjuvaziye ve onun bu hareketine çeşitli politik ve ekonomik gerekçelerle ortak olan yönetim erkinin kentsel rant elde etme girişimine karşı bir duruş sergilenmiştir (Boratav, 2013: 19). Bir başka görüşe göre ise, Gezi'de kendini açığa vuran çoğunluğu işçi, işsiz ve öğrencilerden meydana gelen, dün ve bugün Batı ile Doğu gibi kavramlar arasında kalmış genç bir nüfusun kapitalizm dayatmasına karşı kendi kimliğini ortaya koymaya çalıştığı, söz konusu modellerin hiçbirine tam olarak benzemeyen, kendine özgü bir 21. Yüzyıl isyanıdır (Kürkçü, 2013: 68).

3.5. Türkiye'de Kamusal Alanın Dönüşümünü Etkileyen Aktörler

Kamu arazilerinin dönüşümünde rol oynayan aktörleri tanımlayabilmek için kamu arazilerinin yasal çerçevesini özetlersek, Türkiye'de kamu mülkleri üç gruba ayrılabilir. Birinci grupta devletin hüküm ve tasarrufu altındaki topraklar yer almaktadır. Bu mülkler özel mülkiyete konu olamazlar ve hiçbir şekilde zaman aşımı sebebi ile iktisap edilemezler. Birinci grup arazileri kendi içinde üçe ayırabilmek mümkündür. İlk tür olarak doğal nitelikleri gereği kamunun kullanımına açık olan dağlar, göller, ovalar, kıyıları vb. kamu malları bu gruptadır. Bunların özel mülkiyete tabi olamayacakları Medeni Kanununun 641. Maddesi ve 6785 sayılı Kanununun Ek.7 maddesi ile belirtilmiştir. İkinci tür olarak orman arazileri mevcuttur. Ormanlar özel mülkiyete dâhil edilemezler. Bu durum Anayasanın 169. Maddesi ve 6831 sayılı Orman Kanununun 17. ve 47. maddelerinde öngörülmüştür. Eski eserler ise üçüncü tür arazilerdir. Eski eserler de 1710 sayılı Eski Eserler Yasasının üçüncü maddesine göre özel mülkiyete konu olamaz. Devletin hüküm ve tasarrufunda olması gereken topraklardan herhangi bir nedenle özel mülk olarak kayda geçmiş olan var ise ilgili idarelerce kamulaştırılması gerekir. Kamu mülkiyeti dışına çıkması en zor olan topraklar,devletin hüküm ve tasarrufu altındaki topraklardır. Bunlar kent planlaması bakımından da kullanım değiştirmesi olasılığı az olan topraklar olarak ele alınabilir (Tekeli, 2011: 280).

Baştaki gruplama yöntemine göre ikinci grup toprakları belediye sınırı dışındaki ortak topraklar oluşturmaktadır. Bunlar bir tahsis sonucu kamuya açık alanlardır. Örneğin, meralar, harman yerleri, yaylaklar bu grubun içindedir. Bu ortak mallar köylere, hazineye ait olabilir. Kamuya açık olma niteliklerini korudukları sürece kamu toprağı statüsünden çıkartılamazlar, satılamazlar. Fakat kentin büyümesi bu noktada önemli bir gelişmedir. Çünkü bu gruptaki topraklar işlevlerini yitirdiklerinde orta malına tahsisleri kaldırılabilir, tüzel kişilik adına kaydedilebilir, satılabilir, devir ve ferağ edilebilmektedir (Tekeli, 2011: 281).

Son olarak, üçüncü grupta ise kamunun özel mülklerinden söz edilebilir. Bu grupta üç alt kategori olarak hazinenin tahsis edilmemiş özel mülkü, hazinenin tahsisli özel mülkleri ile genel bütçeye bağlı olmayan kurum ve kuruluşların toprakları yer almaktadır. Muhasebeyi Umumiye yasası gereğince devlete ait tüm taşınmazların tapu idaresine hazine adına kaydedilmesi gerekmektedir. Bu taşınmazlar, Maliye Bakanlığınca bir kamu hizmetine konu olmadığı sürece, devletin özel malları statüsünde değerlendirilmektedir. Özel hukuk hükümlerine tabi kılınmıştır. 2886 sayılı Devlet İhale Kanununun 74. Maddesi uyarınca çıkarılan bir yönetmelikle satılabilirler. Hazinenin özel mülkü olan toprakları elden çıkarmasının bir diğer yolu, gecekondular ve imar affi yasalarında olduğu gibi emrivakilerin yasallaştırılması yolu ile mümkün olmaktadır. Hazinenin özel mülkiyetindeki taşınmazların artışı ise satın alma, kamulaştırma, bağış, vasiyet, tahsis edilmiş bir kamu taşınmazından tahsisin kaldırılması, devletin hüküm ve tasarrufundaki bir toprağın bu niteliğini kaybetmesi ve devletleştirme yolu ile olanaklıdır (Tekeli, 2011: 282).

Kentlerin dönüşümlerini gerçekleştirmek için mutlaka yasal yetkiler ve finansman olanakları bakımından güçlendirilmiş dönüşüm aktörlerine gerek yoktur. Kentler tek tek bireylerin davranışlarının değişmesiyle de dönüşebilir, ancak bu değişim yavaş olur. Güçlü aktörler oluşturulduysa dönüşüm hızlanır. Türkiye’de 2003 yılından sonra, değişim ve dönüşümü planlayacak ve gerçekleştirecek iki mühim aktör oluşturulmuştur. Bunlar; Toplu Konut İdaresi ve belediyelerdir (Tekeli, 2011: 313).

12 Mayıs 2004 tarihinde kabul olunan, 5162 sayılı Toplu Konut Kanununda ve Genel Kadro ve Usulü Hakkında Kanun Hükmünde Kararnamenin Eki Cetvellerin Toplu Konut İdaresi Bakanlığına Ait Bölümünde Değişiklik Yapılması Hakkında Kanunda yapılan düzenleme ile Toplu Konut Kanununa yeni maddeler eklenmiştir.

İdareye planlama, dönüşüm uygulaması yapma, proje üretme konusunda oldukça geniş kapsamlı yetkiler verilmiştir. 5226 sayılı Kültür Ve Tabiat Varlıklarını Koruma Kanunu ile Çeşitli Kanunlarda Değişiklik Yapılması Hakkında Kanun'un 6. maddesi uyarınca, Tescilli Taşınmaz Kültür Varlıklarının bakımı, onarımı ve restorasyonu için Toplu Konut İdaresi tarafından, proje keşif bedelinin en fazla %70'i oranında ve 10 yıl vade ile kredi verilmesi de özellikle eski kent parçalarının dönüşümünde kullanılabilecek önemli bir araç olarak karşımıza çıkmaktadır. Günümüz itibariyle kentsel dönüşümü gerçekleştirmede merkezi düzeydeki yetkili kurum, işin sahibi Toplu Konut İdaresi'dir (Özden, 2006: 224).

“TOKİ rantı yüksek alanlarda geliştirdiği projelerde, ya da proje geliştirerek rantı yükselttiği bölgelerde hâsılat ya da gelir paylaşımı modeliyle bir gelir transferine aracı olmakta, ya da doğrudan doğruya taşeron yapsatçı olan gayrimenkul şirketlerine devretmektedir. TOKİ olağanüstü yetkileri haiz bir devlet kurumu olarak bir yandan piyasada haksız rekabet yaratmakta, diğer yandan piyasayı yönlendiren bir tekel haline gelmektedir” (Çavuşoğlu, 2011: 48). Kuruluşunda yoksul kesimin konut sorununu kamu arazileri ve ekonomik imkânlarını kullanarak çözmek amacıyla örgütlenen TOKİ'nin son dönemlerdeki işlevi göz önüne alındığında hedef kitlesini değiştirmiş olduğu açıkça görülmektedir (Bilgihan, 2014: 20).

2004 yılında TOKİ'ye görülmemiş ayrıcalıklar tanıyan yasanın yanı sıra, İstanbul'un sanayisizleştirilmesi bağlamında işgücünün barındığı birçok gecekondu mahallesi hedef haline gelirken, 5366 sayılı yasa ile de Sulukule, Tarlabası, Süleymaniye, Fener Balat gibi tarihî mahallelerin de dönüşüm kapsamına alınıp yeniden üretilmesi mümkün hale geliyordu. Mera ve orman alanlarının satışa sunulması, Türkiye'nin dört bir köşesindeki derelerin üzerine yapılmak istenen HES projeleri, Hasankeyf ve Alliano gibi tarihsel mirasın baraj yapımı gerekçesiyle gözden çıkarılması, sanayi alanlarının boşaltılması ve rant projelerine konu edilmiştir. Boğaz'a 3. Köprü, Kanal İstanbul Projesi gibi birçok rant projesi uzmanların ve sivil toplumun karşı çıkışlarına rağmen gerçekleşmeye başlamıştır (Çavuşoğlu, 2011: 44). Ayrıca Anayasa'nın 23. Maddesine göre, “Herkes yerleşme ve seyahat hürriyetine sahiptir.” Buna ek olarak, bu hürriyetin “sağlıklı ve düzenli kentleşmeyi gerçekleştirmek ve kamu mallarını korumak” amacı ile sınırlandırılacağı ifadesine yer verilmiştir (tbmm.gov.tr, 2014). Devlet genel anlamda kişi hürriyetlerini geliştirme yöneliminden

çok onları sınırlamaya ilişkin düzenlemeleri anımsamaktadır. Fakat bu görevini de anayasaya uygun bir biçimde yerine getirememektedir.

Yaratılan ikinci önemli aktör ise belediyelerdir. İlk olarak 4 Mart 2004 tarihli 5104 yasayla Ankara Büyükşehir Belediyesi'ne Kuzey Ankara kent girişinde bir dönüşüm projesi gerçekleştirme olanağı sağlandı. Daha sonra 16 Haziran 2005'de kabul edilen 5366 sayılı Kanunla belediyeler ve il özel idareleri bu konularda yetkilendirildi ve güçlendirildi (Tekeli, 2011: 313).

Geniş yetkilerle donanan bu aktörlerin, yeterliliği, meşruiyet düzlemleri, işlem yapma sınırları tartışılmaktadır. Tekeli'nin de belirttiği gibi (2011), kent ve kent özelinde kamusal alanların dönüşümüne, seçilmiş yahut yasa ile desteklenmiş de olsa, doğrudan müdahale eden aktörlerin kararları ne denli meşru olabilir? Bir kültür mirası belediye meclisince veya o yörenin halkının arzusu ile ortadan kaldırılabılır mi? Bu sorunun cevabı oldukça açıktır. Her dönüşüm ve değişim kararının kazanan, kaybeden tarafları mevcuttur. Eğer projeler kaybeden tarafın kayıplarına kulak asmaksızın yoluna devam ediyorsa bu bağlamda demokrasiden ya da meşruluktan bahsetmek kolay değildir. Kaybedenlerin sırtından kamu yararı sağlanamaz. Bu tür değişim ve dönüşümlerin müzakere süreçleri, şeffaflıkları oldukça önemlidir. İlber Ortaylı: "Bizde insanlar devlet arazisini yağmalıyor. Böyle bir mülkiyet düzeni böyle bir şehirleşme olmaz. Peki, niye çözülmüyor bu sorun? Çünkü arkasında rant kavgası var. Çünkü çok radikal davranmak gerekmektedir. O radikalizm, o kuvvet, o direnç yok. Kamu arazilerinin statülerinin halledilmemesi, şehirleşme ve üretim konusunda en büyük noksanlardan biridir" diyerek bu düşünceye paralel bir görüş belirtmiştir (Küçükkaya ve Ortaylı, 2012: 233; Akyol ve Ortaylı, 2012: 81).

Burada ayrıntılı olarak tartışılmamakla birlikte, kentsel dönüşüm sürecinde; kamu kurumları ve görevlileri, siyasi partiler, seçmenler, baskı grupları, medya, askeri bürokrasi gibi farklı aktörler de rol almaktadır. Bunun dışında Dünya Bankası, Birleşmiş Milletler, IMF (Uluslararası Para Fonu), DPT (Devlet Planlama Teşkilatı), Özelleştirme İdaresi Başkanlığı, Milli Emlak Genel Müdürlüğü, Turizm Bakanlığı, Tarım ve Köy İşleri Bakanlığı, Kara Yolları Genel Müdürlüğü, TÜBİTAK (Türkiye Bilimsel ve Teknolojik Araştırma Kurumu) da kentsel mekânın değişiminde rol oynayan önemli kuruluşlardır.

DÖRDÜNCÜ BÖLÜM

ALİŞVERİŞ MERKEZİNE DÖNÜŞEN KAMUSAL ALANLAR: DENİZLİ SÜMERPARK ÖRNEĞİ

4.1. Denizli Kentinin Gelişim Öyküsü

Eski Denizli Laodikeia'nın mevki gayet önemlidir. Menderes, Gediz vadisine açılan yollarla Ege yoluyla Antalya ve Akdeniz, Çardak yoluyla Konya ile münasebet

halindedir. Bu şartlar dâhilinde LaodikeiaPhrighia'nın baş şehri olmuştur. 1200'lü yıllardan sonra Laodikeia Türkler tarafından ele geçirilirken tahrip edilmiştir bu sebeple Laodikeia'ya yerleşen Türk ahali Denizli'nin daha güneydeki sulak bölgesini yerleşim yeri olarak seçmiştir. Buradaki ahalinin korunmasına yönelik olarak Denizli Kalesi 13. Yüzyıl.'ın ikinci çeyreğinde inşa edilmiştir. Bu Kale şimdi de "Kaleiçi" tabir edilen yeri iç kale kabul ederek buradaki yüksekliğin eteklerini kaplamıştır.

Denizli'de 13.Yüzyıl'a ait bu yer değiştirme farklı kayıtlarda da doğrulanmakla birlikte 1211 yıllarında Ladik olarak anılan şehir 1277 yılına gelindiğinde bir vakayı da Tonguzlu olarak zikredilmiştir. Yeni kurulan şehir kısa zamanda gelişmiş, imar edilmiş ve kendi kendine yetebilen düzenin sürdürmüştür (Baykara, 1969: 45-47).

Denizli kentinin gelişim öyküsü içerisinde dokumacılık önemli bir yer tutmaktadır. İlk olarak Roma döneminde kentte görülen dokumacılık, Selçuklu ve Osmanlı döneminde de kentin geçimi adına önde gelen faaliyetlerden biri olmuştur. Selçuklular'ın Anadolu'ya girmesinden sonra sanayi çeşitlilik göstermeye başlamıştır. Aynı dönemde Ahi Kaysar, Denizli Yeşilyuva'ya yerleşerek deri sanayini kurmuştur. Kısa bir süre sonra Ahi Evran, dericiliği Denizli'ye taşımış ve bu işi Ahi Sinan'a devretmiştir. Ahilik teşkilatlanması ve Ahilik kültürü Denizli'de pek çok iş kolunun gelişiminde önemli bir rol oynamıştır. Günümüzde hala Türkiye'nin kösele ihtiyacının çok önemli bir kısmını Denizli sağlamaktadır. 1970 yıllardan sonra ayakkabı sanayinin Türkiye'de yaygınlaşmasına kadar olan süreçte Beykoz Sümerbank Fabrikası'nın üretim kapasitesine rakip olan tek yer Yeşilyuva kasabası olmuştur. Bunun yanında, Denizli'de demircilik, bakırcılık, unculuk, şekerçilik gibi iş kolları da oldukça gelişmiştir. Ahilik kültürü, dürüst, ilkel, çekirdekten yetişerek ticaret hayatına atılan bir esnaf kitlesi doğurmuştur (Denizli Ticaret Odası,2010: 58). Denizli'de yaklaşık 800 senelik tarihiolan gelenek ve bunun meydana getirdiği ticaret kültürü 1950'li yıllardan sonra kentin büyümeye ve dışarıdan göç almaya başlaması ile birlikte tahribata uğramıştır (A. Cillov,2014).

20. yüzyıl başlarına kadar Çarşı dışında yalnızca hamamlar,hanlarve kahvehaneler mevcutken, 1900'lerden sonra kale dipleri de dükkânlar ve mağazalarla dolmuştur. Kaleiçi-Bayramyeri Sementinin Bayramyeri Kapısı yönünden itibaren Güney ve Güneybatı yönüne doğru bugünkü DenizliMIA'sı(Denizli Merkezi İş Alanı) gelişmiştir (Savaş Yavuzçehre ve Özgür, 2010: 351).

Cumhuriyet Dönemi'nde 1935 yılından sonra Denizli yöresinde sanayi faaliyetlerinde belli bir ivme izlenmektedir. Bu yıllarda kentin çevresinde devletin desteğinden istifade edilerek pek çok dokuma kooperatifi kurulmuştur. Denizli'nin en önemli geçim kaynaklarından olan dokumacılık böylelikle manufaktür üretim sürecinetabi kılınmıştır (Mutluer, 1995: 284). Denizli, Cumhuriyet'in kuruluş yıllarında da ticari faaliyetlerini aksatmamış, alım satım işlemlerine devam etmiştir. Kent, kendi kendine yetebilirliğini hemen her dönemde ortaya koymuştur. Nüfusu o yıllarda 13 bin olan Denizli'de on adet un fabrikası faaliyet göstermiştir. Cumhuriyet'in kurulduğu dönemde Türkiye'de az sayıda un fabrikasının mevcut olduğu düşünülürse kentin ekonomik canlılığı ortaya çıkmış olur. 1924 İzmir İktisat Kongresi'nde Atatürk'ün talimatı ile Türkiye'nin ilk anonim şirketi olan "Şemsi Terakki Debağat" kurulmuş ve birlikte çalışmanın ilk örneği Denizli'de hayata geçmiştir. Sonraki yıllarda kentte bankacılık faaliyetleri de gelişim göstermiştir. Bunun üzerine Türkiye Halk Bankası'nın ilk şubesi Denizli'de 1938 yılında hizmete girmiştir. 1950 sonrası dönemde İzmir ile karayolu üzerinden ulaşımın sağlanması, kentte elektrik enerjisi kullanımının yaygınlaşması ile küçük sanayide hareketlilik göstermeye başlamıştır. Hastanesini, hükümet konağını, lisesini kendi imkânları ile inşa eden Denizli, 1. ve 2. Sanayi Sitelerini de tamamlayarak büyük bir sanayi altyapısına zemin hazırlamıştır. 1975-1980 dönemi, Denizli'de sanayinin gelişme dönemidir. Bu dönem içinde kentte 30'dan fazla sanayi tesisi faaliyete geçmiştir ve kurulan tesislerin merkezden çevreye kaçıışı hız kazanmıştır (Mutluer, 1995: 132). Bu dönemde sanayinin gelişimine katkıda bulunan önemli etmenlerden biri de ulusal ekonomik politika dâhilinde Denizli'nin Kalkınmada Öncelikli Yörelere kapsamına alınmış olmasıdır. Böylelikle Denizli için çeşitli teşvik tedbirleri uygulanmış ve diğer illerden farklı ayrıcalıklar söz konusu olmuştur (Eceral, 2006: 469). 1980 yıllardan sonra ise ihracatın öğrenilmesi, ticari faaliyetlerin genişlemesi adına Türkiye'de uygulanan politikalar, kentte organize sanayi sitesinin kurulması Denizli'de sanayinin büyümesine önemli nispette katkıda bulunmuştur (Denizli Ticaret Odası, 2010). Büyüyen sanayinin yoğun olarak yer aldığı alanların başında Denizli kent merkezi ve Sümer Mahallesi gelmektedir. Bu kesimde sanayi kuruluşları neredeyse iç içe geçmiştir. Ayrıca bahsi geçen sanayi kuruluşları genellikle geniş bir kapalı alan üzerinde faaliyet göstermiştir (Mutluer, 1995: 118-164). Denizli'de 1950'lerde başlayan sanayinin gelişme süreci iç pazara yönelik küçük üreticilikten küresel pazar ağırlıklı büyük ölçekli fordist tarzda bir üretim yapısına doğru şekillenmiştir. Bu bağlamda Denizli'de sanayi gelişimini 1980 öncesi ve sonrası olmak

üzere tasnif etmek mümkündür (Türkün Erendil, 2000: 98; Penbecioğlu, 2010: 139).Denizli, İstanbul merkezli bölgede yer alan Bursa İli'ne benzer konumda olup, İzmir'le mekânsal olarak ayrıdır, ancak işlevsel olarak bütünlük göstermektedir(Eraydın, 1999:259).

Denizli'de ekonomik, sosyal, kültürel ve demografik değişim kentsel mekânın değişimi üzerinde önemli derecede etkili olmuştur. Bunun yanı sıra kentte sanayileşmenin başlaması ve sanayileşme ile birlikte yaşanan sosyal ve demografik değişim Denizli'de kentsel mekânın kullanımı üzerinde ciddi değişimlere yol açmaktadır (Savaş Yavuzçehre, 2013: 207-208).Denizli kentinin çeşitli temel sorunları bulunmaktadır: i) Çarpık ve yoğun yapılaşma, ii) Denizli büyükşehir olmadan önceki dönemde kentsel alanın çok sayıda belediye ve köy tarafından paylaşılması ve buradan kaynaklanan idari parçalanma ve hizmetlerde aksama sorunları, iii), kentin etrafının dağlar, barajlar, verimli tarım alanları, fay hatları, ormanlar, su toplama havzaları ve en az üç önemli antik kentle birlikte Pamukkale özel çevre koruma bölgesi ile çevrili olması, iv) kamu hizmetleri için eski merkezde arsa bulmada yaşanan sıkıntılar, v) hava kirliliği, deprem riski, eskiyen yapı stoku, toplu konut uygulamaları için arazi gereksinimi vi) kentin içinde ve hemen kenarında yer alan küçük sanayi, fason üretim atölyeleri hatta İzmir yönünde Gümüşler beldesinde fabrikalar, vii) aktif ve pasif alanların yetersizliği ve dengesiz dağılımı, peyzaj sorunları. Tüm bu faktörler Denizli kentinin gelişimi üzerine baskı yapmakta Denizli Belediyesi'ni kamusal alanlarda imar uygulamalarında bulunmaya zorlamaktadır. Denizli kentindeki yapılaşma, daha fazla alan kullanımı ve yayılma ile eski yapı stokunu modern kullanıma dönüştürme ihtiyacı Denizli kentinin tamamında baskı yapmakta, rant ve imar kavgalarını ortaya çıkarmaktadır. Denizli kentinin MİA'sı giderek dar gelmekte, modern ihtiyaç ve teknolojiye uygun olmayan (otopark sıkıntısı gibi) koşullar içermektedir(Özgür, 2008: 250-251).

Denizli'de, Ege Bölgesi'nin en büyük çimento fabrikası Denizli Çimento, Dentaş Ambalaj ve Kâğıt Sanayi, Forum Çamlık AVM, Pamukkale'de yapılması planlanan sağlık, kür ve iyileştirme hizmetinin verileceği termal şehir gibi pek çok yatırım küresel çaplı yatırımlardır. Bununla beraber kentsel dönüşüm projeleri Dünya Bankası aracılığı ile finanse edilmektedir. Bahsi geçen tüm yatırım ve projelerden anlaşılacağı gibi Denizli küreselleşme ve küresel sermaye ile giderek daha güçlü bağlar kurmaktadır. 1980'li yıllardan sonra Denizli'deki sermaye birikimi kentteki üst gelir

gruplarının alım güçlerine yansımıştır. Gelir düzeyi yükselen bu grup kentteki ticari faaliyetleri yetersiz bulmaya başlamıştır. Buna bağlı olarak, kente büyük AVM'lerin açılması gerekliliği gibi bir düşünce hâsıl olmuştur. Ek olarak kent merkezindeki yoğun çarpık yapılaşma biçiminde gelişen MİA rahatlatma düşüncesi ortaya çıkmıştır. Kentin sosyal donatı, eğlenme dinlenme ihtiyaçlarını daha doyurucu şekilde karşılamak için AVM'lere veya benzeri mekânlara ihtiyaç duyulmaya başlanmıştır (Savaş Yavuzçehre, 2013: 212-220).

Kent özellikle tekstil sektörü ekseninde sanayileşmektedir ve bu anlamda Türkiye'ye öncülük eden şehirlerindendir. “Yeni sanayi odağı”, “Anadolu kaplanı” benzeri nitelermelere konu olan Denizli, 1980 sonrası dönemde küresel ekonomi ile eklemlenme biçiminin en belirgin olduğu kentlerden birisi olmuştur (Ataay, 2001: 22). Tarihsel süreç içerisinde kasaba-kent fonksiyonu arasında sıkışıp kalmış bir görünüm arz eden Denizli ilinin, özellikle dışa açık politikalara ve rekabete uygun ekonomik yapısını mevcut koşullara entegre etmesiyle birlikte büyük bir gelişme sürecini yaşadığı, karşılaştırmalı üstünlük yapısını çok iyi bir şekilde kullandığı gözlenmektedir. Denizli ekonomisinin kalkınmasında kamu faktörünün önemi azdır, dolayısıyla kent iç dinamiklerini kullanmaya yönelen ve buna uygun iklimin oluşmasıyla kalkınan bir kent kimliği edinmiştir (Emsen, 2001: 156-166). 1980'li yıllarla birlikte tekstil öncülüğünde gelişen sanayileşme kentsel mekânın belirlenmesinde başrolü oynamaktadır. Sanayi geniş iş imkânları sunmakta bununla beraber bu imkânlar göçü beraberinde getirmektedir. Göçle meydana gelen nüfus artışı farklı kentsel ihtiyaçlar doğurmaktadır. Bu ihtiyaçlar ise son yıllarda küresel tüketim zincirlerine bağlanan ticaret ve hizmet sektörleri ile karşılanmaktadır. Neoliberal politikalar kentsel mekânda yeni yatırım ve tüketim alanları olarak AVM'leri gün yüzüne çıkarmaktadır (Savaş Yavuzçehre, 2013: 223). Kentsel mekân kullanımında değişimin istenilen ölçütlerde olamamasının pek çok nedeni vardır. Denizli'de yapılaşma, eski yapı stokunu günümüz şartlarına adapte etme, daha fazla alan kullanımı gibi beklentiler kentsel aktörleri baskı altına almakta, rant ve imar kavgalarını tetiklemektedir (Savaş Yavuzçehre, 2011: 309).

Denizli birkaç bin yıldır, küresel bağlar taşıyan bir kenttir. Laodikya, Hierapolis, Collossae antik şehirleri bunun bir göstergesidir. Denizli büyük bir miras taşımaktadır. Bununla beraber, yapılması planlanan çift yönlü yollar, yeni hava limanı, tren yolları ile ulusal ve küresel ölçekli sistemlere daha güçlü bağlarla bağlanabilir. Kentin küresel

ölçekte iş yapabilecek girişimcileri, pazarlamasını yapabileceği ürünleri, tanıtılabileceği turizmi mevcut bulunmaktadır. Kent neoliberal politikalara, piyasa sistemine, rant kaygısına doğrudan yanıt verebilmektedir. Kentsel mekânın kullanımı da bu olgulara bağlı olarak belirlenmektedir. Ancak belirtmek gerekir ki, Denizli'nin küreselleşme süreci kendine özgü bir gelişim göstermiştir (Savaş Yavuzçehre, 2013: 223).

4.1.1 Cumhuriyet Döneminden Günümüze Denizli Kent Merkezinde Kamusal Alan

1930'lu yıllarda Denizli'nin en büyük cazibe merkezi ve meydanı Bayramyeri'dir. Bu meydana insanlar binek hayvanlar aracılığı ile ulaşım sağlamaktadır. Meydan imar anlamında birkaç handan oluşmaktadır ve bunun yanı sıra yol ve yapı yok denecek kadar azdır. Bayramyeri yine de Denizli'nin en büyük ve tek merkezi sayılmaktadır. Bu durum 1950'li yıllara dek bu şekilde sürmüştür (Z. Tıkıroğlu, 2011: 13).

Fotoğraf 4.1. Denizli Bayramyeri Meydanı
Kaynak: Coşkun Önen Arşivi

Bayramyeri'ni cazibe merkezi kılan asıl kamusal mekân Kaleiçi'dir. Kaleiçi Denizli'nin ticaret merkezi olma görevini uzun yıllar taşımıştır. 1200-1300'lü yıllarda yapılmış olup önceleri hem iskân hem ticaret alanı görevi görürken zamanla yalnızca insanların ihtiyaçlarını karşıladığı, ürettiğinin fazlasını satışa sunduğu bir merkez haline gelmiştir. 6 giriş kapısı olan (Bayramyeri Kapısı, Küçükkapı, Demirciler Kapısı,

Gökboyacılar Kapısı, Dörtçeşme kapısı ve Yenikapı) içinde Hashas bekçilerinin güvenliği teşkil ettiği, Denizli ve çevresinin ekonomik faaliyetlerini yürüttüğü Kaleiçi günümüzde hala yaşamaktadır. Kaleiçi'nde geçmişten günümüze hareketliliğin ve yoğunluğun yaşandığı gün pazartesi günü olmuştur. Önceleri pazartesi günleri kuşluk vaktinde dualarla açılan Kaleiçi zamanla bu geleneğini yitirmiştir. Akşamları belli saatlerden sonra giriş çıkışın mümkün olmadığı, Kaleiçi'nde güvenliği nöbetleşe Hashas bekçileri sağlamışlardır, geri kalan zamanda ise bu bekçiler Hashas Kahvesi diye adlandırılan mekânda zamanlarını geçirmişlerdir (Özgür ve Savaş Yavuzçehre, 2010:353). Kaleiçi bir anlamda İstanbul'da bulunan Kapalıçarşı'yı anımsatmaktadır (A. Cillov, 2014). Geçmişte taş arabaları ile mallar Kaleiçi'ne taşınmıştır, Kaleiçi çevresindeki hanlarda uzun yoldan gelenler ve hayvanlar için hanlar mevcut bulunmuştur ayrıca Kaleiçi'ndeki dükkânların çoğu o tarihlerde ahşap iken zamanla yapı malzemesi olarak kerpiç ve daha sonraları beton tercih edilmiştir (A. Özsoy (b), 2014). Ayrıca bu dükkânlar yorgancılar, demirciler, bakırcılar, çuhacılar, pamukçular vb. şekilde tasnif edilmiştir. Bu tasnif sistemi Ahilik kültürünün bir yansımasıdır ve günümüzde hala yaşatılmaktadır (Şimşek, 2007: 42). Yakın geçmişe kadar Kaleiçi günümüze kıyasla daha hareketli ve ekonomik anlamda daha bereketli bir kamusal mekân hüviyeti taşımıştır. Kaleiçi'nin yoğun olduğu pazartesi ve perşembe günleri çocuklara vecizeli sözlerle şerbet satan şerbetçiler, Kaleiçi'ne ulaşımı sağlayan faytoncular gibi ekonomik ve kültürel canlılığı yansıtan pek çok örnek Kaleiçi'nde mevcut bulunmuştur. 1976 yılına gelindiğinde kentte en son bir adet fayton kalmış ve zamanla bu ulaşım biçimi yerini motorlu taşıtlarla ulaşımına bırakmıştır. (A.Özsoy (a), 2014).

Fotoğraf 4.2 Tarihi Kaleiçi Surları
Kaynak: Ulaş Kutsi Çezik

Denizli’yi kendi kendine yetebilen bir kent yapan niteliklerden birisi de ticari faaliyetlerin geçmiş zamanlardan beri yoğun ve engelsiz biçimde yürütülmesidir. Böylelikle Denizli kendi yağı ile kavrulmaktadır.Kaleiçi bu faaliyetlerin bir bakıma temel taşı olmuştur. Bayramyeri Esnafları Güzelleştirme, Kültür ve Dayanışma Derneği Başkanı Soner Yıldız (www.haberd Denizli.com, 2014) Kaleiçi ile ilgili olarak, "Kaleiçi'nin yaklaşık bin 200 yıllık bir geçmişi var. Kaleiçi'nde yaklaşık 650 esnaf bulunuyor. Şuanda Kaleiçi'nde 3-3 bin 500 kişi çalışıyor, yazın işlerin açılmasıyla çalışan sayısı 7-8 binlere kadar çıkıyor demektedir.

Fotoğraf 4.3. Kaleiçi Dörtçeşme Kapısı'nın Bugünkü Girişi
Kaynak: Ulaş Kutsi Çezik

Denizli'nin özellikle Cumhuriyet yıllarında fiziki yapılar itibariyle zengin bir kent olduğu söylenemez. İki katlı binaların sayısı oldukça az olup, 4 tane hamam, Selçuklulardan kalma büyük bir mezarlık, bunun dışında şehrin içinde birçok küçük mezarlık da vardır. Cami ve mescit sayısı oldukça fazladır. İçlerinde en önemlisi Selçuklu ve Osmanlı zamanından miras kalan Ulu Camidir. Denizli kentinin fiziki yapısını ve gelişimini etkileyen önemli binaların pek çoğunun yapımına Osmanlı zamanında başlanmış ve Cumhuriyet döneminde sonlandırılmıştır. Bu önemli binalar; Memleket Hastanesi, Denizli Orta Okulu, Köy Öğretmen Okulu, Ziraat Bankası, İktisat Bankası'dır. Ek olarak yine aynı dönemde, Denizli'de genel yerler ya da eski deyişle

“Emakin-i Umumiye” olarak Hükümet Konağı, Adliye Binası, Postane Binası, Fırka Karargâhı ve kışlalar kentte mevcut bulunmaktadır (Kodal, 2007: 66). 1925-1930’lu yıllara değin kahvehanelerde özellikle yaz aylarında toplu müzik dinleme etkinlikleri yapılmıştır. Bu etkinlikler esnasında insanlar eğlenirken iletişimlerini sağlamışlardır.

1950’li yıllarda Sümerbank Basma Sanayi Müessesesi Denizli İplik Fabrikası’nın kurulması kent için bir dönüm noktası olmuştur. Mimar Yüksel Kaşıkçı’nın(2014) ifadesiyle, Denizli Sümerbank’ın kurulmuş olduğu yıllarda yaklaşık 18.000 nüfuslu hemen hemen kasaba görünümünde bir yerleşimdir. Sümerbank’ın kurulduğu yerler öncesinde bağlık, bahçelik yerler olmakla beraber Denizli lağımı bu mevkinin hemen altına akmaktadır (E. Sivri, 2014). Sümerbank o tarihlerde Denizli için önemli bir kamusal alan olmuştur. Özellikle Denizli’de sonraki dönemlerde tekstilin gelişmesi noktasında kente yaptığı katkı göz ardı edilememektedir. Sümerbank tekstil açısından kent adına okul görevi üstlenmiştir. Sümerbank’tan emekli olan ustalar daha sonra özel sektörde önemli birimlerde çalışarak, sektörün gelişimine katkıda bulunmuşlardır (Dinler, 2001: 473; Y. Kaşıkçı, 2014; E. Sivri, 2014).

Y. Kaşıkçı (2014)’e göre, Sümerbank kentin ekonomik anlamda beklentilerinin yanında sosyal ve kültürel bir kısım eksiklerini de gidermiştir. Denizli’de o tarihlerde toplantı salonu hüviyetinde kullanılabilecek bir mekân yokken Sümerbank’ın toplantı salonu kentin kullanımına, ihtiyaca yönelik olarak tahsis edilmiştir. Ek olarak Sümerbank bünyesinde bir laboratuvar kurulmuştur. Kentin spor, bilim, sanat kollarında da gereksinimlerini karşılamıştır. Öyle ki Sümerbank olimpiyatlarda başarı göstermiş bir güreş takımını bünyesinde muhafaza etmiştir. Halk evlerinin kaldırılması ile halk evleri bünyesinde görev yapan orkestrayı Sümerbank himayesi altına almıştır.

Denizli’nin ilk mevcut şehir planlaması 1966’da yapılmıştır. Bu plan kentin bugünkü durumunun da temellerini atmıştır. 1966 planı Denizli için ileriye yönelik, değişen şartlara ayak uydurabilecek bir plandan öte mevcudu muhafazayı kendine ilke edinmiştir. O günün sorunları ve mevcut sınırlar, tarlalar, binalar ele alınarak hayat geçirilmiştir. Hatta “mevcudu muhafaza” öyle bir hal almıştır ki, yeni yollar kent sakinlerinin ev ve bahçelerinin etrafını dolaşacak şekilde imar edilmiştir. Bunun yanı sıra, Atalar, Kuşpınar, Altıntop, Çaybaşı, Sevindik gibi mahalleler 1966 planı ile ticaret alanı olarak tasnif edilmiştir. Bunun sebebi o günün şartları içinde bu türlü bir tasnif ile belediyenin sözü edilen mahalleler için sosyal donatı alanı oluşturma sorumluluğundan

kaçınmasıdır. Konut alanında her türlü faaliyete ihtiyaç duyulurken ticaret alanında bu denli geniş faaliyet ağına ihtiyaç duyulmamaktadır. Denizli'nin bugün içinde bulunduğu trafik keşmekeşi, konut ihtiyacı gibi sorunlar çoğunlukla bu plandan kaynaklanmaktadır (N. Dayanır, 2014;Y. Kaşıkçı, 2014;Savaş Yavuzçehre, 2013:214).

Fotoğraf 4.4. 1960 Yılında Denizli
Kaynak: Foto Cengiz Arşivi

Denizli adeta dört aks ile beşe bölünmüştür, bu bölümler Üçgen olarak adlandırılan bölüm, Bayramyeri, Çınar, Çamlık ile Yenişehir ve yukarısı olarak tasnif edilebilir. Ekonomik-kültürel olarak bu bölümler aşağıdan yukarı doğru ivme kazanarak sıralanabilir, Denizli, TÜİK'in insani gelişmişlik endeksine göre insani gelişmişlik düzeyi olarak beklenenin altındadır. Denizli kültür üretmiyor ve bu şekilde tam anlamı ile bir kent hüviyeti taşımamaktadır. Gelir eşitsizliği, zenginlik ve yoksulluk uç noktalarda seyretmektedir(S. Boz, 2014).

N. Elbi'nin (2014) Denizli ile ilgili: "Denizli'de başka şehirlerde olmayan bir şey var; kendi kendine yetebilen bir şehir Denizli. Girişimci ruhuna sahip bir kent, küçük bir İstanbul olabilir. O sebeple göçün tedbirlerini önceden alıp konut sıkıntısını gidermemiz gerek. Planlı alanlar, planlı konut projeleri uygulanmalı" savı kent adına gerçekçi bir yaklaşım ifade etmektedir.

Denizli'de yaşayan kent halkının "bana dokunulmasın ama yaşadığım çevre güzel olsun" türünde bir anlayışı mevcut bulunmaktadır. Bu durum her türlü kamulaştırma, çevre düzenleme, imar etme gibi pek çok alanda kendini göstermektedir.

Durum böyle iken herkesi memnun edebilecek geniş çaplı ve uzun ömürlü planların hayata geçirilmesi zorlaşmaktadır. Kentin bugünkü görece plansız yapısından kentin neredeyse tüm aktörleri; şehir plancıları, mimarlar, sivil toplum örgütleri, siyasi partiler, kentte yaşayanlar sorumlu bulunmaktadır (N. Dayanır, 2014). Çağdaşlaşma ile yapılaşma olguları Denizli kenti açısından eşdeğer olgular olarak algılanmıştır. Buna bağlı olarak Pamukkale’de bir motel bile inşa edilmiştir. Kent merkezindeki kale surları belediyeye gelir sağlaması için tüccarlara satılmıştır. Tüm bu gelişmelerin ardından 1990 yılında ilk kez kentsel koruma bilinci Pamukkale Sempozyumu ile ele alınmıştır (İ. Şenel, 2014).

1990’lı yıllarda dahi Denizli için düzgün bir planlamanın hayata geçirilmiş olması, mevcuda göre kenti bugünkü keşmekeşinden kurtarabilirdi savını paylaşan N. Dayanır’a göre: “Denizli’de iş alanları yetersizdir, meydan yoktur, Çınar çok yoğun bir hal almış vaziyettedir ve alternatifi neredeyse mevcut değildir. Çınar Meydanı, Albayrak Meydanı olarak anılan yerler aslında birer kavşaktır. Yenişehir, Albayrak, Çınar, Üçgen kavşağı hepsi birer kavşaktır, meydan diyerek kendimizi kandırmaktayız, sonradan planlanan yerler daha düzgün bir hal içerisinde, sosyal donatı alanları diğer bölgelere göre daha fazla sayıdadır ancak yeterli gözükmemektedir.”

4.1.2. Denizli’de Alışveriş Merkezine Dönüşen Kamusal Alanlar

Denizli kentinde kurulan ilk büyük ölçekli AVM’lerden EGS Park (Ege Giyim Sanayi) AVM, TerasPark AVM ve Forum Çamlık AVM’nin hepsi daha evvel kamusal alan olan yerlerde kurulmuşlardır.

4.1.2.1. EGS Park AVM

Denizli’de, 1980 sonrası dönemde küreselleşmenin kentte etkisini göstermeye başlaması, sanayi ve ticaretin giderek büyümesi, kentin yatırım yapmak için uygun şartlara sahip olması, nüfus artışı gibi pek çok etmen girişimcileri Denizli’ye çekmiştir. Bununla birlikte kentin mevcut değişimleri tam anlamı ile göğüslemesini sağlayacak iyi bir plandan yoksun oluşu, sosyal donatı alanlarının kısıtlı kalmasına neden olmuştur. Kentin bu ihtiyacını karşılamak amacı ile Denizli’de 1998’de kurulan ilk AVM, EGS Park AVM’dir.

EGS Park, Mülkiyeti Denizli İl Özel İdaresi ve Denizli Belediyesi'ne ait olan Ege Fuar Birliğinin malı oldukça büyük bir alandı. Bu alan, Ege Fuar Birliği tarafından kat karşılığı EGS'ye verilmiş ve 1/5000 nazım imar planında "Fuar Alanı" olarak planlanmış idi. Denizli İl Özel İdaresi ve Denizli Belediyesi'nin EGS GYO (Gayrimenkul Yatırım Ortaklığı) ile yaptığı bir sözleşme ile "kat karşılığı yöntemi ile" EGS GYO'na verildi. Sözleşmeye göre Kongre Merkezi, Fuar Salonları, bazı sosyal kültürel mekânlar arsa sahiplerine verilecek, geri kalan alanı imar planında öngörül­düğü üzere yüklenici firma olan EGS GYO kendisi değerlendirecekti. Süreç içerisinde sözleşme gereği bazı ticari, sosyal, kültürel alanlar yapıldı. Ancak bu arada EGS Bank ve ona bağlı EGS GYO'nun ekonomik kriz nedeniyle sözleşme gereği Belediye ve Özel İdare'ye olan yükümlülüklerinin tamamını yerine getirememesi üzerine Denizlili ve Ege­li İşadamlarının iştirakleri ile kurulan EGS'ye TMSF (Tasarruf Mevduatı Sigorta Fonu) el koydu (Şavklı, 2013).

Fotoğraf 4.5. Denizli EGS Park AVM

Kaynak: <http://wowturkey.com/forum/viewtopic.php?t=38976>

EGS Park hizmete girdiği 2000'lerin başlarında, sinema ve eğlence mekânları bünyesinde barındırması sebebiyle Denizli için bir çekim merkezi olmuştur. Ancak kent merkezine açılan yeni AVM'ler ve EGS Park'ın kent merkezine olan uzaklığı gibi etkenler bu AVM'nin zamanla gözden düşmesine neden olmuştur (Savaş Yavuzçehre, 2013: 220). 2010- Şubat 2014 yılları arasında alan Denizli şehirlerarası geçici otogarı olarak kullanıldı.

45 bin metrekare kapalı alana sahip, bünyesinde 70 mağaza bulunan EGS Park, EGS Gayrimenkul Yatırım Ortaklığı'nın borcundan dolayı TMSF'nin tasarrufuna geçmişti. Yaklaşık 275 bin metrekare alana kurulu EGS Park, ilk kez 2006 yılında 33 milyon dolar muhammen bedelle satışa çıkartılmış, ancak EGS Parka müşteri çıkmamıştı. TMSF, EGS Park için değişik tarihlerde yine satışa çıkmış, fakat umduğunu bulamamıştır. İmar planında fuar ve müzayede alanı olarak belirlenen EGS Park için bir türlü yatırımcı bulunamamıştır. Denizli Belediye Meclisinin 03.06.2011 gün ve 443 sayılı kararı ile 283 bin metrekare alan üzerine kurulu EGS Park'ta yapılaşma yoğunluğunu 8 kat arttırmış, imar durumunu da ticari ve tercihli alana dönüştürmüştür. TMMOB yönetim kurulu, Şehir Plancıları Odasına İmar Planı Tadilatının iptali için dava açma yetkisi vermiş, 3.6.2011 tarihli ve 443 sayılı Plan Tadilatı Kararının; İmar rantının artırılmasına, taşınmazların satışının kolaylaştırılmasına, bilimsel, teknik ve nesnel gerekçelere dayandırılmadan, kamu yararı aleyhine, şehircilik ve planlama ilkelerinin hilafına, hukuka aykırı yapıldığı gerekçeleri ile yapıldığı için iptal edilmesi talebi ile Elektrik Mühendisleri Odası Denizli Şubesi istemi doğrultusunda, Şehir Plancıları Odası Genel Merkezi tarafından Denizli İdare Mahkemesine dava açıldı (Şavklı, 2013). İmar planı değişikliğinin ardından Şubat 2012'deki 7. ihalesinde ise 28 milyon 100 bin dolara Eser Holding'e satıldığı duyurulmuştur (Soyhan, 2012).

Denizli İdare Mahkemesi 17.12.2012 tarihinde oybirliği ile esastan, 1/5000 ve 1/1000 ölçekli İmar planı tadilatlarını; “... *Küçültülen fuar alanı için eşdeğer yer ayrılmamış olduğu, dava konusu alandaki inşaat emsalinin çok ciddi oranda artırıldığı, yapılaşma emsalinin E=0.30 dan E=2.50 ye çıkartıldığı, park ve ortaöğretim tesis alanı haricinde sosyal ve teknik altyapı alanlarının, emsal artışı oranında artırılmadığı, alanda yaşaması öngörülen nüfus için sosyal ve teknik altyapı alanlarının hesaplanmadığı, planda ayrıca imar mevzuatında ayrı başlıklar altında tanımlanmış olan çok farklı kullanımın “Tercihli Kullanım” lejant maddesi altında birleştirildiği, imar mevzuatına, şehircilik ilkelerine, planlama esaslarına, kamu yararına uygun olmadığı*” gerekçeleri ile iptal etmiştir.

Denizli Belediye Meclisi Mahkemenin yürütmeyi durdurma kararının çıktığı gün aynı tarih sayılı kararla eski meclis kararını iptal etmiştir. İlgili alan hakkında aynı Denizli Belediye Meclisi yeni tarihli meclis kararı alarak plan tadilatlarını yinelemiştir (N. Elbi, 2014).

Sinpaş GYO³, Denizli'de satın aldığı 275 bin metrekarelik alanda konut ve ticari alanlardan oluşan büyük bir projeye başlamıştır. Proje dâhilinde eski AVM'nin yıkımına devam edilmektedir.

4.1.2.2. Teraspark AVM

Kentin merkezine doğru uzanan Güneybatıdaki askeri alan bu yöndeki yapılaşma gelişimini uzunca süre engellemişse de askeri sahanın ortasından kestirme bir ana bağlantı yolunun -Askeri yolun- açılması ve Yenişehir-Çamlık bağlantısı kurulması sonucu özellikle Yenişehir'in gelişmesi hızlanmıştır. Yenişehir'in hızlı gelişimine Denizli ve Ege'nin en büyük alışveriş merkezi Teraspark AVM de katkı sağlamıştır. Bu AVM'nin bulunduğu 60 dönüm alan ilk olarak çok amaçlı ana merkez olarak planlanmıştır. Alan, hükümet konağı, adalet sarayı gibi bölgenin cazibe merkezi olmasına yardımcı olabilecek binalara ayrılmış bir meydandır. Kısaca, sosyal hizmet için ayrılmıştır (Z. Tıkıroğlu, 2014). Daha sonraları söz konusu alanda, 18. madde uygulaması yapılmış, parselasyonda birçok hisse oluşmuş ve iki konut kooperatifi bu tapuları toplamıştır. İlerleyen süreçte şahısların alana konut yapımına dair istemleri belediye tarafından onaylanmamış olup bölgede ihtiyaç, konut değil ticaret amaçlı kullanım olduğu için alan hakkında gelen ilk ticari talep Teraspark Projesi belediye tarafından kabul edilmiştir (Elbi, 2014).

Fotoğraf 4.6. Teraspark AVM
Kaynak: www.teraspark.com.tr

³Sinpaş GYO, bugüne kadar Marenegro, Sealybria, Aqua City, İstanbul Palace, Boğaztepe, Central Life, AquaManors, Flatofis, Deposite AVM ve Topkapı Ticaret Merkezi gibi birçok projeyi tamamlayan büyük bir GYO'dır.

Teraspark AVM, Denizlili bir tekstil firması ile yabancı bir yatırım şirketi iş ortaklı bir girişim olan 40 milyon dolar yatırım ile hayata geçirilmiştir. 82 bin metrekarelik alanı ile açıldığı dönemde Türkiye’de 5. büyük AVM olmuştur. Yapımına Kasım 2006 yılında başlanan Teraspark, 30 Kasım 2007’de açıldı. 52 bin m² arsa üzerinde kurulu toplam 110 bin m² kapalı alanı ve 46 bin 500 m² kiralanabilir alanı içinde 137 mağaza yer alır. Teraspark, ünlü birçok markanın mağazaları, bowling salonları, Carrefourmağazası vb. alışveriş için gerekli olan her şeyi bünyesinde toplamıştır. Teraspark 1.500 kişiye iş imkânı sağlamaktadır. İlk açıldığı haftalarda günlük ziyaretçi sayısı 80.000 olarak telaffuz edilen bu AVM, Denizli’de kapalı olan ilk AVM olduğu için vatandaşlar tarafından çok büyük bir beğeni ile karşılanmıştır. Ancak son zamanlarda Denizli’de açılan diğer AVM’ler ve ekonomik krizin de etkisi ile Teraspark AVM içindeki mağazaların büyük bir kısmı kapanmıştır (Savaş Yavuzcehre, 2011:236).Outletkonseptinde faaliyetine devam etmektedir.

4.1.2.3. Forum Çamlık AVM

Yeni üretim ve tüketim ilişkileri ve hizmet sektörünün yeni anlayış ve örgütlenmeleri, farklı kent sınıflarının konut, çalışma, dinlenme alanlarında önemli ayrışımara sebep olmaktadır. Bu durum, mekânların kullanım biçimlerinin dönüşümüne yol açmaktadır. Mekânın kullanımı ve kentsel kimliğin dönüşümü ile kentin önemli aktörleri arasındaki ilişkiler açısından Denizli Forum Çamlık AVM’nin bulunduğu kamusal alanın geçirdiği dönüşüm ilginç bir örnek teşkil etmektedir (Savaş Yavuzcehre ve Özgür, 2009: 621).

Forum Çamlık AVM’nin inşa edildiği söz konusu arazi 1980’li yıllara değin kullanım biçimi ve emlak değeri açısından önemsiz bir nitelik taşımıştır. 1980’li yıllardan sonra kentin hızlı bir şekilde büyümesi ve bu arazi çevresine orta ve üst sınıfa yönelik olarak konutların yapılması araziye daha önemli bir kimliğe kavuşturmuştur. Arazi, 1997 yılına dek imar planlarında belediye hizmet, kültür ve eğitim alanı ile yeşil alan/park olarak gösterilmiştir. Bu dönemdeki belediye yöneticileri, Düzenleme Ortaklık Payı (DOP) uygulamasına giderek bazı arsaları da yeşil alana katmıştır. 1998 yılında ise dönemin Denizli Belediyesi Encümeni, DOP’la birlikte 25 bin metrekareye çıkarılan alanı belediye adına tescil ettirmiştir. İncilipınar, Zübeyde Hanım ve Doğan Demircioğlu Caddelerinin kesişme noktasındaki bu alanın doğu köşesindeki kavşağa dönemin CHP’li (Cumhuriyet Halk Partisi) Belediye Başkanı

ve ekibi kentin röpernoktalarından birisi haline gelen nezih görünümlü, nispeten geniş ve iyi bilinen Demokrasi Meydanı olarak anılan kavşağı kazandırmıştır. Başkan Ali Marım ve ekibi, Denizli Belediye Meclisi'nin muhalif tutumlarına rağmen, ikinci döneminin sonuna doğru sözü edilen arazinin önemli bir kısmını içine alacak şekilde, Demokrasi Meydanı'nın güneydoğu köşesine, gençlik ve kültür merkezi yapmak istemişlerdir. Kaba inşaatı bitirilen ve bodrum katı farklı belediye başkanları döneminde aynı ulusal süpermarket zincirine kiralanmış sosyal amaçlı yapı ekonomik sebeplerden ötürü tamamlanamamıştır. Yap-işlet-devret yöntemi ile yapıyı işletecek bir özel girişimci arayışı 1999-2004 dönemi Belediye Başkanı Ali Aygören döneminde sonuç vermemiş, sorun Nihat Zeybekci döneminde de varlığını sürdürmüştür. Böylelikle konumu ve değeri itibarıyla önem arz eden bir gayrimenkul uzun süre atıl bırakılmıştır. 2004 yılında AK Parti'den (Adalet ve Kalkınma Partisi) göreve gelen Belediye Başkanı Nihat Zeybekci belediyenin içinde bulunduğu ekonomik sıkıntıyı gerekçe göstererek bahsi geçen kamusal araziye satışa çıkarma önerisi getirmiştir. AKP'li üyelerin çoğunluğu oluşturduğu Denizli Belediye Meclisi'nden gerekli yetkiyi alan Belediye Encümeni 25.000 metrekarelik araziyle ilgili imar planı değişikliği uygulamıştır. Arazi 18 milyon 160 bin TL karşılığında Multi Turkmall isimli küresel bir AVM yatırımcısına devredilmiştir (Savaş Yavuzçehre ve Özgür 2009:622).

Kamu yatırımı olarak tasarlanan Demokrasi Meydanı'ndaki Gençlik ve Kültür Merkezi Projesi için kâr beklentisi içine girilmemiştir. Rant kaygıları olmadığından dolayı hiçbir fizibilite çalışmasına gerek duyulmamıştır. Ancak fizibilite çalışmasının noksanlığı projenin inşaatı tamamlanamayınca ortaya çıkmıştır. Belediyenin ekonomik imkânlarının elvermemesi nedeniyle inşaat durdurulmuştur. 1998 yılından itibaren yapı tamamlanmamış hali ile çevresinin fiziksel görünümünü olumsuz yönde etkilemiştir. İnşaatın tamamlanabilmesi için, son çare olarak, ortak olmayı kabul edecek ve projeyi tamamlayacak özel girişimciler aranmıştır fakat az sayıdaki birkaç yatırımcı grubunun ortak olma girişimleri de başarısızlıkla sonuçlanmıştır. Karar aşamasında yapılması gereken fizibilite çalışması inşaat halindeyken yapılmıştır (Savaş Yavuzçehre, 2011:281).

Denizli Forum Çamlık AVM Projesi, Multi Turkmall tarafından geliştirilmiştir. Konseptini ise T+T Design Group isimli Hollandalı bir firma tasarlamıştır. Chapman Taylor isimli İspanyol bir mimar tarafından şekillenerek iki yıl gibi kısa sürede yapımı

tamamlanmıştır.60 milyon Avroya mal olan proje 2008 yılının Nisan ayında işleyişe başlamıştır (Savaş Yavuzçehre Özgür, 2009: 624).

Fotoğraf 4.7. Denizli Forum Çamlık AVM
Kaynak: www.sonnoktagazetesi.com

Forum Çamlık AVM, Denizli’de yapılan en büyük küresel sermayeli yatırımlardan birisi olmuştur. Küreselleşme ile birlikte gelen süreçte Denizli küresel anlamda hem adını duyurabilmiş hem de bu tür yatırımları kendisine çekebilmiştir. AVM kurulduğunda çevresi yoğun olarak konut alanı iken zamanla neredeyse kentin yeni iş merkezi kimliğine sahip olmuştur. Forum Çamlık AVM’nin bulunduğu konum kent açısından önemli niteliklere sahiptir. Öncelikle kentin önemli yol kavşaklarından birinin üzerine konumlandırılmıştır ve bu mevkide iş yapma potansiyeli yüksek oranda mevcuttur. Bu nitelikler sayesinde Forum Çamlık AVM çevresinde arz ve talep fonksiyonları üretmektedir. Etrafında bulunan konutların alt katları iş yerlerine dönüştürülmekte, kentin sıkışık ve pahalı MİA’sına yeni bir alternatif yaratılmaktadır. Buna karşın, Forum Çamlık AVM’nin olumsuz etkileri de gözlenmektedir. AVM’nin açılmasından sonra kent merkezinde bazı dükkânlar rekabete yenik düşüp kapanmıştır (Özgür ve Savaş Yavuzçehre, 2010). Çevresinde trafik sorunu baş göstermiş ve AVM’nin kurulduğu bölge neredeyse Denizli’nin yeni merkezi sayılmaya başlanmıştır (Savaş Yavuzçehre, 2013: 212-221).

Fotoğraf 4.8. Denizli Forum Çamlık AVM
Kaynak: www.mimdap.org

4.2. Sümerpark Alışveriş ve Yaşam Merkezi

Denizli Sümerpark Alışveriş ve Yaşam Merkezi, Denizli kentsel alanında kamusal alanların AVM'ye dönüşümüne tanıklık eden önemli örneklerden birisidir. Çalışmanın öznesini oluşturan Sümerpark Alışveriş ve Yaşam Merkezi'nin dönüşüm süreci öncesinde Sümerbank'ın cumhuriyetin kuruluş yıllarındaki durumu ve Sümerbank Basma Sanayi Müessesesi Denizli İplik Fabrikası hakkında bilgi verilmesi önceliklidir.

4.2.1. Sümerbank

Cumhuriyetin ilk yıllarında sanayileşme Türkiye için temel sorunlardan biri olmuştur. Ekonomik anlamda kalkınma isteği, sanayileşmeyi çağdaşlaşma araçlarından ilki yapmıştır. Uzun süreli savaş sonrası sermaye birikimi son derece kısıtlı olup sanayiye kurma görevini devlet üstlenmiştir. Sümerbank, Osmanlı'dan başlayarak Cumhuriyet ile birlikte 1933'lere dek uzanan bütün bir sanayileşme ve ekonomik kalkınma planının baş aktörü olmuştur. Bu sanayileşme ve kalkınma amacı Sümerbank'ın kuruluş yasasında da açıkça ifade edilmiştir. Yasa ile beraber fabrikaların işletilmesi, devlet eliyle meydana getirilecek sanayi işletmelerinin projelerinin hazırlanması, kurulması, yönetilmesi, ülkedeki tüm fabrikalar için gerekli usta ve işçilerin eğitilmesi, bu doğrultuda okullar açılması, diğer sanayi girişimlerinin kredi ile desteklenmesi, bankacılık işlevinin yürütülmesi, özel sermaye ile zaman zaman işbirliği

içinde olunması gibi ödev ve sorumluluklar Sümerbank'a teslim edilmiştir (Toprak, 1988: 31).

Fotoğraf 4.9. Sümerbank Logosu
Kaynak: blog.milliyet.com.tr

Özelmas'ın(1963, 100-106) aktardığına göre, Sümerbank'ın vazifeleri kuruluş kanunu ile dâhili nizamnamesinde gösterilmiştir. Banka Dâhili Nizamnamesinin 3. maddesinde bankanın maksadı ve faaliyet mevzuu: i) Alel'umum sanayi işleri, ii) bilcümle bankacılık muameleleri olarak gösterilmiştir. Bununla birlikte Sümerbank'ın sanayinin geliştirilmesi ile ilgili vazifesinin faaliyet prensipleri: i) Evvela hammaddenin memleket içinde yetiştirilmiş olması, ii) Saniyen, sanayi teşekkül ettikten sonra, ham maddenin memleket içinde yetişme imkânlarına kavuşacağı, iii) Salisen, ham maddenin ithal edilmesine mukabil, imal safhalarının mühim faydalar temin edeceği gibi noktalar birer tercih unsuru olarak ele alınmıştır.

Bu arada memleketin ihtiyaç duyduğu yetişmiş eleman temini için yerli ve yabancı okullarda öğrenci okutmak, açılan okullara yardım etmek ile Sümerbank vazifeli kılınmıştır. Bir iktisadi devlet teşekkülü olarak Sümerbank, Sanayi Vekâletine bağlı bulunmakla birlikte Sümerbank'ın, ilintili olduğu iştirakler, sahip olduğu müesseseler, Sümerbank'ın seksiyonu halinde bulunan banka şubeleri mevcuttur.

Devletin girişim terbiyesi ve imkânlarının fevkalade yetersiz oluşu dolayısı ile Sümerbank, kapitalist sistem içinde en müfrid bir devlet müdahalesi şekli olan devletin bizzat yatırımda bulunması yoluna gitmiştir. Sermayelerin yaratılmasının yanında oluşan sermayenin doğrudan yatırıma dönüşümünde de etkin bir rol oynamıştır. Ölçüsü kaçmış gibi görünen bu sarfiyatı, i) memleketin muayyen bölgelerinde sanayi

oluşumunun temelini atmak, ii)aynı muayyen bölgelere medeni yaşam imkânlarını iletmek, iii) özel girişimler için örnek olmak ve onlara gerekli olan beşeri faktörü yetiştirmek için ödenmesi kaçınılmaz bir bedel olarak görmek hata sayılmasa gerektir.

Bu hususta gözden kaçırılmaması gereken önemli bir nokta bulunmaktadır. Katı bir devletçilik anlayışı vücuda gelmiş gibi görünse de bu devletçilik anlayışı esasında özel girişime bir taraftan cesaret aşılamış, hedefleri daha uzak ve ufku daha geniş sahalara yöneltmiş, özel girişim terbiyesi geliştirmiştir. Diğer yandan, büyük çapta teknik kuruluşların, idari, mali ve teknik organizasyonlarını kurup, bunları idare edecek insan ihtiyacını karşılamış ve böylelikle girişim imkânları yaratmıştır. Bütünü ile bakıldığında oluşa gelen bu değer maddi bir tanımlama ile karşılanamamaktadır (Özelmas, 1963: 115-116).

Cumhuriyetin kurulmasıyla beraber, üretim sistemi değiştirilmiştir. Ekonomik kalkınmanın sağlanması adına sanayileşme hareketleri başlamıştır. Sanayileşme ile beraber, modern anlamda üretim amaçlı çalışmayı, beraber yaşamayı ve paylaşımı destekleyen yerleşke biçimleri yaratılmıştır. Sümerbank Tekstil Yerleşkeleri de, Cumhuriyetin getirdiği modern yaşamı destekleyen öncü yerleşkelerdendir (Uğursal, 2011: 78).

Ekonomi ve kalkınma faaliyetlerinin başat unsuru olan Sümerbanklar kuruldukları kent alanlarını hem fiziki hem de sosyal ve kültürel anlamda doğrudan etkilemiştir. Sümerbanklar'ın bulunduğu yerleşkeler kent içinde birer çekim merkezi hüviyeti kazanmıştır. Yerleşkelerin etrafında yeni sanayi mekânları, çalışanların, işçilerin oturabileceği konut alanları meydana gelmiştir. Bu çevrede kurulan mahalleler ve o mahallelerin içindeki dükkânlar sıklıkla Sümer ismini almıştır. Hammadde taşımacılığı göz önüne alınarak kurulan bu yerleşkeler demiryolu ve karayolu ulaşımının da gelişmesini sağlamıştır. Dolayısıyla Sümerbankların kurulduğu yerleşkeler, bu yerleşkelerin çevresi doğal bir canlanma süreci geçirmiştir. Yerleşkelere ait mekânlar çalışanlara, kentte yaşayanlara, yeni, modern, kadınlı erkekli paylaşımına açık bir yaşamın kapısını açmıştır. Sinema, tiyatro mekânları, spor tesisleri, yeni konut alanları, yerleşke çalışanları dışında kalan kentli halkı da çekim alanına almayı başarmıştır (Arıtan, 2004: 97).

Sümerbank yerleşkeleri mekânsal anlamda dikkat çekici ve özgün niteliklere sahipti. Yerleşkeler birbirinden farklı işlevlere hizmet veren pek çok sayıda yapıyı aynı anda içeren ve kendi kendine yetebilen organize birimler idi. Tümünde fabrika, sosyal merkez, okul, kreş, spor alanları ve konutlar bulunmaktaydı. Ayrıca Malatya’da ve Kayseri’de yüzme havuzu, Nazilli’de kapalı spor salonu, bisiklet sundurması gibi farklı ve nitelikli yapı türleri de inşa edilmiştir (Arıtan, 2004: 100). Bahsi geçen bu kamusal alanlar sonraki yıllarda devlet eliyle uygulanan ekonomik faaliyetler neticesinde birer birer özelleştirilmiştir. Kamusal alanların özelleştirilmesinde sıklıkla kullanılan argüman özelleştirme sonrası mekanların pek çok ihtiyaca yanıt verecek ve bulunduğu konuma canlılık getirecek olmasıdır. Bu açıdan bakıldığında Cumhuriyet Dönemi’nde kurulan kamusal alanlar ile 1980 sonrası özelleştirilen kamusal alanlardan beklentiler benzer özellikler taşımaktadır. Fakat ele alınan iki farklı uygulamadan hangisinin toplumun genel refahına ve gereksinimlerine hizmet ettiği düşünülmelidir.

Sümer Holding’in Özelleştirme Daire Başkanı ve 30 senelik Sümerbank çalışanı Serdar Yılmaz(2014) ile yapılan görüşmeye göre, 2003’te Sümer Holding’in başında bulunan genel müdürce Sümerbank belgeleri, kurumun tarihi tutanakları SEKA’ya gönderilmiştir. Akabinde bu geniş çaplı döküm yeniden kâğıt yapmaya yönelik olarak ortadan kaldırılmıştır. Cumhuriyetin ilk yıllarında kurulmuş olan, o dönemki Türkiye’ye ekonomik ve kültürel anlamda büyük katkı sunmuş, başlı başına özgün bir değer tarihi hazin bir biçimde ortadan kaldırılmıştır. Dönemin Maliye Bakanı Kemal Unakıtan’ın ifadesi ile “Sümerbank’ın adı bile satılarak özelleştirilmiştir”. Sümerbank 1 Ekim 1986 yılında özelleştirme kapsamına alınan ilk kurumdur. Liberal ekonomi politikaları öne sürülerek devlet eliyle tasfiye edilen Sümerbank’ın bünyesinde geniş çaplı kurum, banka, arazi, taşınmaz mallar gibi pek çok unsuru bulunmaktaydı. Özelleştirmeye tabi tutulan ilk kurum olmasına ve neoliberal ekonomi etkilerinin üst seviyeye yükseldiği dönemde liberal politika uygulayan bir maliye bakanının dahi hedefinde bulunmasına karşın S. Yılmaz’ın (2014) ifadesiyle Sümerbank ismi yok edilememiştir.

Fotoğraf 4.10. Sümerbank Ulus Binası
Kaynak: www.panoramio.com.

Bursa Merinos Fabrikası 1938 yılında Atatürk ölmeden önce açılan son fabrikadır ve bir Sümerbank kuruluşudur. Fabrikanın kurulduğu alan içinde memur ve işçi konutları, yüzme havuzu, düğün salonu, sinema, tiyatro, Türkiye'nin ilk modern kreşlerinden biri, futbol sahası, pek çok spor dalı için uygun spor tesisi, içinde sünnet düğünlerinin bile yapılabildiği bir yemek salonu, elektrik santrali ve bir ilkokul mevcut bulunmaktadır. Bu Türkiye'nin o yıllarda sahip olduğu vizyonun bir göstergesidir. Sümerbank işçisi ve memuru doğumundan ölümüne kadar sağlık, bakım, eğitim, spor, kültür, eğlence, düğün, barınma gibi neredeyse tüm ihtiyaçlarını Sümerbank tarafından karşılıyordu. Yalnızca Sümerbank Mezarlığı yoktu. 1940'lı yıllarda ise ekonomik gelişim ve refah düzeyinin artması ile üretimler temel ihtiyaç kapsamından sıyrılıp daha çeşitli fabrika üretimine doğru seyretmiştir. En güçlü olduğu dönemde Sümerbank, 49 bin işçi 5 bin memur ile yan kuruluşları hariç, yaklaşık 55 bin personeli bünyesinde istihdam etmiştir. 42 adet dev fabrika ve yüzlerce iştirak sahibi olan Sümerbank, Süttaş, Mercedes, Güven Sigorta gibi önemli kuruluşlara da iştirak vermiş, bu kuruluşlarda hissedar konumunda bulunmuştur” diyerek Sümerbank'ın devasa yapısını özetlemektedir(S. Yılmaz, 2014).

Sümerbank'ın yarattığı ekonomik değer ve katkıdan çok onun o dönem Türkiye'nin uzak noktalarına taşıdığı kültürdür. Günümüzde ulaşılması basit gibi görünen pek çok çeşitli ihtiyaç (kiremit, helâ taşı, kefen, gömlek, iplik, ayakkabı,

kumaş, deri) o dönem için az bulunur veya hiç bulunmaz bir noktada seyretmekte iken Sümerbank bunları ulaştırırlı kılmıştır. Bu ihtiyaçların karşılanması dolayısı ile toplumda kültürlenme refleksini de harekete geçirmiştir. Tüketim ihtiyaçlarının yanında Sümerbank topluma, özellikle çalışanlarına ve açıldığı yerin yerel sakinlerine müzik, spor, sinema, dans gibi sosyal aktivite ve bunlarla tanışma imkânı da sağlamıştır (S. Yılmaz, 2014).

Sümerbank'ın özgün kimliğiyle ilgili olarak Sümerbank'ın çıkardığı “Bizim Sümerbank” isimli gazete önemlidir. 1987 yılında yayım hayatına başlayan gazete yaklaşık beş sene her ay okuyucuları ile buluşmuştur. Gazete genel olarak Sümerbank'ın icraat, girişim ve başarı haberlerini konu edinmiştir. Dikkat çekici olarak neredeyse her sayıda “Sümerbanklı gelin ve damatlar”, “Yeni Sümerbanklılar”, “Uğurladığımız Sümerbanklılar”, “Sümerbanklı Bebekler” isimli bir köşe mevcut bulunmuştur. Ayrıca voleybol, futbol, ritmik jimnastik, kayak, yüzme, basketbol, hentbol, karate, tekvando, masa tenisi, atletizm, güreş gibi pek çok dalda Sümerbank kulüp ve spor okullarının haberleri de gazetede servis edilmiştir(Bizim Sümerbank, 1987).

S. Yılmaz'a(2014) göre, Sümerbank 1986 yılından sonra çöküşe geçmiştir. Nedeni Sümerbank kuruluşunun banka ayağının özelleştirilmesidir. Finans dayanağı olan banka özelleştirilince Sümerbank kendi kendine yetebilme niteliğinden uzaklaştırılmıştır. 28 Mayıs 1986 tarih ve 3291 sayılı Kamu İktisadi Teşebbüslerinin Özelleştirilmesi Hakkında Kanun çerçevesinde; 11 Eylül 1987 tarih, 12184 sayılı Bakanlar Kurulu Kararı ile Sümerbank'ın özelleştirilmesine karar verilmiştir. Özelleştirme sürecinde şirket yeniden yapılandırılarak, bankacılık birimi ve sanayi sektöründe işleyişine devam eden bölümü birbirinden ayrılmıştır. Günümüzde Sümer Holding A.Ş. adı ile varlığını sürdüren bölüm sanayi faaliyetlerini yürüten bölümdür. Sümerbank, özelleştirme sürecinde Türkiye Yapağı ve Tiftik A.Ş.,Erhaz, Sihaz, Tümosan, Turban, Türkiye Ziraî Donatım Kurumu gibi pek çok kuruluşu bünyesinde eritmiştir. Ayrıca TÜPRAŞ, Erdemir, Telekom gibi son dönemde yapılan özelleştirmeler hariç, Türkiye'nin 8 milyar \$ civarında olan toplam özelleştirme gelirinin 881 milyon \$'lık(yaklaşık % 11'lik) bölümünü kendi bünyesinde yine kendi varlıklarını özelleştirerek yapmıştır (www.sumerholding.gov.tr, 2014). Sümerbank şu anda T.C Başbakanlık Özelleştirme İdaresi Başkanlığı'na bağlı bir yardımcı kuruluş

olarak özelleştirme kapsamına alınan devlet kuruluşlarının tasfiyesini yapmakla yükümlü kılınmıştır. Devlet Sümerbank'a TMSF benzeri bir rol biçmiştir. Bunun nedeni Sümerbank'ın özelleştirme sürecinin çok sancılı geçmesi ve çok zaman almasıdır. Sümerbank personeli bu süreç içinde özelleştirme alanında bilgi ve deneyim sahibi olmuştur. Devlet de yeni bir kurum oluşturmak yerine bu işte tecrübe sahibi bir kurumu, özelleştirme işlerini kolaylaştırmak ve hızlandırmak için böyle bir yol izlemiştir.

4.2.2. Sümerbank Basma Sanayi Müessesesi Denizli İplik Fabrikası

1950 öncesinde temelleri atılan ve 1953 yılında üretime başlayan Sümerbank Basma Sanayi Müessesesi Denizli İplik Fabrikası yörede dokuma sanayinin gelişiminde ve canlanmasında önemli bir rol oynamıştır. İşletmede 1985 yılında 1017 işçi ve 68 memur çalıştırılırken, fabrika 2 Mart 1998 tarihinde özelleştirilmiştir. Denizli Sümerbank arazisi, Sümer Mahallesi'nde, üzerinde fabrika, lojman ve sosyal tesisler gibi kimi yapıların, koruluğun bulunduğu 148 bin 957 metrekare büyüklüğünde bir alandır. Denizli Sümerbank Fabrikası, arazi üzerindeki sosyal tesisler, uzun yıllar Denizli'ye, Türkiye ekonomisine ve kültürel yaşamına önemli hizmetler vermiştir (Öden, sumerbank.blogspot.com, 2006: 1). Denizli Sümerbank, Denizli'ye yapılmış gelmiş geçmiş en büyük yatırım olmuştur. Denizli'de Sümerbank'tan başka kamu yatırımının olmaması Denizli'de özel girişimin gelişimindeki bir başka etmen olmuştur (E. Sivri,2014).

Sümerbank Basma Sanayi Müessesesi Denizli İplik Fabrikası'nın temel atma töreni 5 Kasım 1949'da yapılmıştır (Uysal, 2013: 24-25). Törene dönemin Başbakanı Şemsettin Günaltay, İşletmeler Bakanı Münir Birsal de iştirak etmişlerdir. Gelenek üzerine, temele atılan ilk kürek harç ve bina temelinin hangi cumhurbaşkanı döneminde, kimin tarafından, hangi tarih ve saatte atıldığını belirten kâğıtla beraber bir cam kavanozun içine konulmuş ardından fabrikanın yönetim binası olacak yere gömülmüştür (İnan, 2007: 653). Yapının inşaatı üç yıl sürmüştür. Ayrıca Sümerbank Basma Sanayi Müessesesi Denizli İplik Fabrikası'nın sermayesi büyük ölçüde Sümerbank'ın öz kaynaklarınca sağlanmıştır. Fabrika, fiilen 1952 yılında faaliyete başlamış ancak resmi açılışı bir yıl sonra yapılmıştır. Bununla beraber Sümerbank'ın üretime geçtiği yıllarda şehirde yeterli elektrik enerjisi bulunmamaktadır. Yalnızca Gıpgıp Ahmet diye bilinen bir elektrikçi jeneratör, mazot, kömür kullanarak kayış yardımı ile 40 kilovatlık elektrik üretmektedir. 1954 yılında da bu sorunu gidermek için GökpınarElektrik Santrali

faaliyete geçmiştir. Bu santral 1 megavatlık elektrik enerjisi üretimini gerçekleştirmiştir. Ayrıca daha sonra Denizli Sümerbank kendi elektrik santralinde kendi elektriğini üretmeye başlamıştır (E. Sivri, 2104).

Fabrika istasyona yakın bir yerde, 159 dönümlük büyük bir arazi üstüne konumlandırılmıştır. Fabrikanın merkezinde, üzerinde “Türk, öğün, çalış, güven” yazılı Atatürk büstü olan yönetim binası ve arkasında üretim mekânı, İzmir yolu tarafında iselokal, misafirhane, havuzlu bir kısmı bulunan yemekhane, pamuk ambarı ve barakalar, kuzey ucunda toprak futbol sahası, Çal yoluna paralel mevkide de idareci ve şeflerin kaldığı lojmanlar mevcut bulunmuştur. 1956 yılına gelindiğinde fabrikanın üretim kapasitesini artırmak için ek bina temeli atılmıştır. Bu temel atma törenine ise dönemin başbakanı Adnan Menderes bizzat katılmıştır. Sümerbank 60’lı yılların ikinci yarısına kadar büyümesini sürdürmüş olup, işçi sayısı 1964’e gelindiğinde 1342’ye erişmiştir. 1963 yılında Birinci Beş Yıllık Plan sebebi ile fabrika yeniden ele alınmıştır. Fabrikaya ek olarak dokuma ünitesi yerleştirilmiştir. Entegre tesis haline gelen fabrika dokuma üretim faaliyeti yapması nedeni ile “Denizli Bez Fabrikası” olarak anılmaya başlanmıştır (İnan, 2007: 655-656).

Sümerbank bir kültür, bir bilim yuvası ve her şeyi ile bir okul olmuştur. Denizli’de hala faaliyet gösteren önemli kurumlardan biri olan Denizli Yetim, Aciz ve Muhtaçları Koruma Vakfı (DEYAV) Sümerbank Müdürü Nadir Sebik’in girişimleri ve yakın çevresinin gayreti ile kurulmuştur. Sosyal ve kültürel bağlamda Denizli’ye kattıklarının dışında Sümerbank sanayi ve ekonomide de özel kesimi tetikleyici bir unsur olmuştur. Anonime olma olgusu Sümerbank ile hayat bulmuştur (E. Sivri, 2014).

Sümerbank, Denizli’nin ilk sanayi tesisi olmasının yanında Denizli’de de halk tarafından sanayi mektebi olarak anılmıştır. Denizli’nin önemli derecede iş gücünü istihdam ederken, Sümerbank’a mensup işçiler ayrıcalıklı bir konumda sayılmışlardır. Çünkü Sümerbank işçisi olmak piyasada itibar kazandırmıştır. Sümerbank’a gelen işçiler sıfırdan yetişmişlerdir (E. Sivri, 2014). Ayrıca Sümerbank’ın Denizli’ye katkısı yalnızca ekonomik anlamda olmamış spor, sosyal ve kültürel alanlarda hayatı biçimlendirmiştir. Fabrika bugün Sümerpark Alışveriş ve Yaşam Merkezi’nin bulunduğu alanda, 159 dönüm arazi üzerinde kurulmuştur. Futbol sahası, misafirhane, lojman ve bin kişilik yemekhanesi ile dev bir yapıdır. Bahsedilen yemekhane aynı zamanda tiyatro oyunları, spor etkinlikleri, sinemalar, düğünler, bayram merasimleri,

konferanslara ev sahipliği yapmıştır (Uysal, 2013: 27). Burada bulunan lokalin içinde memur eşleri çay, kahve ikramından faydalanarak evde yaptıkları gün etkinliklerini lokale taşımışlardır. Ayrıca Sümerspor adında bir spor kulübü Sümerbank'ın himayesinde gençlerin ve çocukların sosyalleşmesi bağlamında, voleybol, futbol, güreş ve atletizm dallarında hizmet vermiştir. Denizli'de çevre kulüplere bağlı çocuklar sıcak su, temizlik gibi Sümerbank'ın artlarından faydalanmışlardır (M. Şenel, 2014). Ek olarak Sümerbank Fabrikası yakınlarında bulunan Sümer İlkokulu'nun ısıtma ve bakımı yine Sümerbank tarafından karşılanmıştır.

Ekonomik anlamda yüklendiği sorumlulukların yanında Sümerbank, tekstil yerleşkelerinde ürettiği ve “Yerli Mallar Pazarları”nda ulaşılabilir bedeller karşılığı sattığı ürünlerle doğrudan yoksul halkı giydirdiği için toplumla, organik bir sosyal bağ da kurmuştur. Bu organik bağın oluşumunda ayrıca, Sümerbank'ın kuruluş yasasında yer alan insan yetiştirme sorumluluğunun, birçok öğrencinin burslu olarak okutulmasının, fabrikalarda iş başı yaparken eğitilmesinin, evlendirme, doğum ve ev edindirme gibi işlevlerinin de büyük bir rolü vardır. Yaşayan halk tarafından kabul gören bir kurum olan Sümerbank, modern yerleşke yaşamının izlerini, halkla arasındaki organik bağ sayesinde kolaylıkla benimsetmiş ve çevre yaşantısını bu yönde etkilemiştir (Uğursal, 2011: 80). Eski Denizli Belediye Başkanı Ziya Tıkıroğlu'nun(2014)ifadesinegöre, kent halkı ile Sümerbank arasında kurulan bu bağ oldukça güçlüdür. Sümerbank'ın Denizli'den önce Nazilli'ye kurulması Denizli halkı nezdinde Celal Bayar'a karşı bir tepki doğurmuştur. İplik, dokuma gibi fabrikanın ihtiyaç duyduğu gereksinimler Denizli'de mevcutken Sümerbank'ın kente geç gelmesi halk arasında bu türlü bir duygu bütünlüğü yaratmıştır. “Denizli, Sümerbank'ı ile iftihar etmiştir, devlet büyüklerinin şehirde ağırlanması, Denizli halkının, aynı aileye mensup üyelerin buluşma ve karşılaşma alanı olarak iş görmesi bakımından Sümerbank Denizli için önemli bir rol üstlenmiştir. Bir anlamda ilklerin mekânı olmuştur.” (E. Sivri, 2014).

Sümerbank Basma Sanayi Müessesesi Denizli İplik Fabrikası'nda üretim (İnan, 2007: 657-658); vardiyalı ve devamlı gündüzlü olmak üzere ikiye ayrılmıştır. Vardiya değişimlerinde Sümerbank çalışanlarına tahsis edilen belediye otobüsleri saat kaç olursa olsun tüm şehir halkı tarafından kullanılmıştır (M. Şenel, 2014).Sümerbank Basma Sanayi Müessesesi Denizli İplik Fabrikası işçileri Türkiye Tekstil, Örme, Giyim Sanayi İşçileri Sendikasına (TEKSİF) üyedir. İşçiler Denizli şartlarında iyi maaş almışlardır

(M. Şenel, 2014). Ayrıca Sümerbank işçilerinin çalışma koşulları Türkiye geneline nispeten olumlu bir mahiyettedir. Fabrikanın düzenli gelir sistemi işçiler için cazip bir unsur olmuştur. İşçilere verilen sosyal güvenceler de bu cazip unsurlar dâhilindedir. Fabrikaya mensup bir işçinin geliri ile ilgili olarak “ne ondurur, ne öldürür” sözü durumu bize açıklamaktadır. Denizli Sümerbank’ta üst rütbeli memurlar villa tarzı, diğer memurlar ise daire tarzı lojmanlarda ikamet etmişlerdir. Bunun dışında 80’li yılların başında Sümerbank işçi ve memurları için Denizli Esentepe’de 300 müstakil bina 300 aile yerleşecek şekilde imar edilmiştir (M. Şenel, 2014).

C. Çakmak(2104)’ın Sümerbank çalışma ortamı ve Sümerbank Kreşi ile ilgili aktardıklarına göre; fabrikanın içinde bir kreş ve muayenehane mevcuttur. Kreş bölümünde ise işçi ve memur çocukları Sümerbank bakıcıları tarafından gözetilmektedir. Sümerbank’ın özelleştirilmesi ve yerine AVM inşa edilmesi ile ilgili olarak: “Yukarısı pazar aşağısı Pazar, Sümerpark olsa ne, olmasa ne? Sümerbank fakirlerin ekmek kapısı idi, o dönem köyde yapılacak iş kalmamıştı, ürünler yetmez olmuştu, geçim sağlanamıyordu bu yüzden Sümerbank millete bir nimet oldu” diyerek görüşlerini dile getirmiştir.

Eski Sümerbank işçileri Fedai Çakmak ve Hayriye Çakmak (2014) ile yapılan görüşmeye göre, Hayriye Çakmak 1965 ve 1970 yılları arasında Sümerbank’ın “fitil” bölümünde işçi olarak çalışmıştır. H. Çakmak’ın belirttiği üzere o yıllarda Sümerbank arazisinde, fabrika dışında bir top sahası, bir misafirhane, bir düğün salonu ve yeşil alan mevcut bulunmaktadır. Hayriye Çakmak’ın kendi söylemi ile: ”yeşil alanı gezmeyle tüketemezsin”. Ayrıca Sümerbank işçilerinin düğünleri uygun ücret karşılığı bahsi geçen düğün salonunda yapılmıştır. Hatta bu düğünlerde müzik Sümerbank’a ait bir orkestra tarafından icra edilmiştir. Bu değişime göre Sümerbank’ın içinde sürekli olarak hizmet veren doktor uygulaması yerine haftanın belirli günlerinde Sümerbank’a gelip görev arz eden, anlaşmalı doktor sistemine geçilmiştir.

Fedai Çakmak, Sümerbank için: “Sümerbank dedin mi herkes koşardı, Denizli Sümerbank çevresini de etkiledi, kentsel olarak geliştirdi, şimdi oraya acıyorum, oradan geçerken içim acıyor. Vurdular balyozu yıkıp indirdiler, özele verdiler, orada bin kişi çalışırdı şimdi” diyerek görüşlerini aktarmıştır. Neredeyse yapılan tüm görüşmelerde Sümerbank çalışanları, Sümerbank kültürünü hala taşımakta olanlar, Sümerbank ile

ilgili görüş beyan ederken; iş imkânının yanında bir zanaat öğrenme kurumu, bir insan yetiştirme mektebi tarifi sunmuşlardır.

Denizli İktisat Bankası, Azim Cıvata, Kula Mensucat gibi anonim şirketlerin kökenleri Sümerbank Basma Sanayi Müessesesi Denizli İplik Fabrikası'na dayanmaktadır. Bunların içinde özellikle Kula Mensucat, iplik, dokuma, halı, yün gibi pek çok üretim bölümü bulunan bir fabrika olma özelliği taşımaktadır. Sümerbank bir ekol, Türkiye ekonomisine eleman yetiştiren bir müessese olmuştur (E. Sivri,2014). 1980'li yılların ikinci yarısına kadar Sümerbank Denizli'nin en çok işçi istihdam eden kurumu olmuştur (M. Şenel,2104).

4.2.3. Denizli Sümerbank'tan Sümerpark'a

Sümerbank Basma Sanayi Müessesesi Denizli İplik Fabrikası, konutlar ve sosyal tesisler gibi birçok yapının ve buna ek olarak büyükçe bir yeşil alanın içinde bulunduğu 149.000 metre karelik alan üzerinde kurulmuştur. Faaliyete geçmesi ile birlikte ülke ve özellikle Denizli ekonomisine yaptığı katkı göz ardı edilemez boyutlardadır. İş imkânlarının kısıtlı olduğu, fabrika sayısının az olduğu, tarım sektörünün yeterince işçi istihdam edemediği bir ortamda “millet için bir nimet” olmuştur. Bunun yanında Sümerbank özgün kimliği ile kültürel anlamda da hem Denizli'ye hem Türkiye'ye önemli derecede hizmet etmiştir.

Değişen ekonomik koşullar, uygulanan devlet politikaları sebebiyle Sümerbank Basma Sanayi Müessesesi Denizli İplik Fabrikası zamanla tarih sahnesinden çekilmiştir. Özellikle Sümerbank'ın yetişmiş müdürleri yüksek ücretler karşılığında özel sektöre geçiş yapmışlardır. Aylık kazançları 500-600 milyon lira olan Sümerbank müdürleri 5 milyar civarı bir ücret karşılığında Sümerbank'tan ayrılmışlardır. Bu durum kötü gidişin en büyük sebeplerinden biri olmuştur. Ayrıca Sümerbank kendisini yeterli miktarda yenileyememiştir. Devletin uyguladığı politikalar neticesinde özel sektörün gelişimi ve Sümerbank'ın bu rekabete ayak uyduramaması kötüye gidişin bir başka mühim sebeplerinden biri olmuştur. Sümerbank, rekabet etmeye çalıştığı özel sektöre bağlı şirketler gibi kayıtlı olmayan, yazılı anlaşmalara gerek duyulmayan alışveriş, borçlanma gibi faaliyetler yürütememiştir (E. Sivri, 2014). Devlet 1950 model tezgâhları yenilememiştir, Makine-Kimya Kurumu Sümerbank'ı kalkındıracak şekilde üretim gerçekleştirmemiştir. Satış kapasitesi, ürün, eleman bağlamında özel sektörle yarışamaz

duruma gelmiştir. Doksanlı yıllara değin bir devlet kuruluğu olan Sümerbank çalışanlarına pek çok anlamda garanti verebilecek düzeyde iken bu yıllardan sonra özel sektör aynı garantileri verebilecek seviyeler ulaşmıştır, bu durum özel sektörü de cazip hale getirmiştir. 1980 ve 1985 yılları arasında iyi bir yönetici ekip Denizli Sümerbank zarar edebilecek koşullarda olmasına rağmen buna engel olup bir süre daha Sümerbank'ı ayakta tutmayı başarmıştır. Bunun yanı sıra 1980'den sonra “tarak, harman, hallaç” gibi bölümlerin yaptığı işleri tek başına yapacak makineler satın alınmış, devlet eli ile Sümerbank'a teşvik sağlanmıştır. Çeşitli girişimlere ve yenileme hareketlerine rağmen Denizli Sümerbank eski canlılığına kavuşamamıştır. Ayrıca farklı görüşlere göre genelde Türkiye özelde Denizli iplikte, hazır giyimde muazzam bir gelişme ve büyüme sağlamıştır, günümüzde bu sektörlerde gelinen noktalara Sümerbank planlaması ile ulaşmak pek mümkün görünmemektedir (M. Şenel,2104).

Devlet politikalarına bağılı olarak özelleştirme kapsamında “kamusal alan” kimliğini kaybedip özel sermayeye devredilmiştir. TBMM'nin 22. Dönem 5. Yasama Yılı 24. Birleşim 28 Kasım 2006 tarihli tutanağına göre; Denizli Sümerbank yaklaşık 7 milyon dolar karşılığı Zafer Tekstil A.Ş'ye satılmıştır. Araziyi satın alan yeni şirket Global Yatırım A.Ş'nin sahibi Mehmet Kutman ile sonradan iptal edilen Galataport, Kuşadası Liman İşletmesi ve TÜPRAŞ'ın yüzde 14,76 payını borsada ihale edilmeden satın almayla gündeme gelen İsraili iş adamı Sami Ofer'in şirketi, arazi üzerinde 200 milyon dolarlık bir proje için ortaklık kurmuşlardır (Denizlili.net, 2014).

3 Ekim 2006 tarihinde İstanbul Menkul Kıymetler Borsası'na (İMKB) başvuran Global Yatırım Holding ve PeraGayrimenkul Yatırım Ortaklığı Denizli Sümerbank arazisi üzerinde “SümerparkProjesi”ni hayata geçireceklerini, bu proje ile beraber 608 daire, beş yıldızlı ve 300 yataklı lüks bir otel, özel bir hastane ve AVM yapmak istediklerini beyan etmişlerdir. Buna ek olarak bilirkişi raporlarına göre arazi değerinin 50 milyon TL değerinde olduğu ve proje inşaatının 2007'de başlatılacağı aynı beyan içinde duyurulmuştur (tbmm.gov.tr, 2014).

Fotoğraf 4.11. Denizli Sümerpark AVM
Kaynak: Ulaş Kutsi Çezik

Şehir plancısı Nursel Özbek Elbi(2014) ile yapılan görüşmeye göre, 19L1-L4 pafta kayıtlı olan Sümerbank arazisi 1/5000 nazım imar planında belediye meclisince sanayi alanı olarak belirlenmiştir. Arazi ilk olarak Kent Gayrimenkul A.Ş.'ye belediye tarafından devredilmiştir. Kent Gayrimenkul A.Ş. bu arazi için Konya Selçuk Üniversitesi'nde başka bir nazım planı yaptırmıştır. Arazi içinde bulunan 55 dönümlük koruluk alan Ali Marım'ın Denizli Belediye Başkanlığı yaptığı dönemde kamuya kazandırılmıştır. Koruluğun kamulaştırılmasına karşı dava açıldıysa da koruluk kamu arazisi olarak kalmıştır. Ayrıca Kentsel Gayrimenkul A.Ş. o bölgedeki okulu karşı tarafa taşıyıp projenin bütünlüğünün sağlanması için gayret göstermiştir. Proje çevresi ile ilgili olarak dava konusu olmuştur. Çevresindeki yollar ve ticari alanın çok hisseli olması sebebiyle birkaç sefer yürütme durdurulmuştur.

Fotoğraf 4.12. Sümerpark Projesi Dışında Kalan Koruluk
Kaynak:Ulaş Kutsi Çezik

Konut alanı, otel, sağlık alanı ve AVM olarak planlanan Sümerpark Projesi, ilk olarak 1500 konutlu şekliyle ele alınmıştır daha sonra bu sayı düşürülerek 700 konut seviyesine çekilmiştir. Proje esnasında 3 kat olarak planlanan AVM ise bir kat azaltılmıştır. Bölgede bulunan yeşil alan 2007 yılında hazine tarafından belediyeye devredilmiş olup 157 dönüm arazi imar planından sonra 95 dönüme düşmüştür (N. Dayanır, 2014).

Konu ile ilgili olarak dönemin CHPDenizli Milletvekili Mustafa Gazalcı TBMM Başkanlığı'na 31 Ekim 2006 tarihli aşağıdaki soru önergesini vermiştir:

“Denizli Sümerbank arazisi, Sümer Mahallesi'nde, üzerinde fabrika, lojman ve sosyal tesisler gibi kimi yapıların, koruluğun bulunduğu 148 bin 957 metrekare büyüklüğünde bir alandır Sümerbank Basma Sanayi Müessesesi Denizli İplik Fabrikası, arazi üzerindeki sosyal tesisler uzun yıllar Denizli'ye, ülke ekonomisine ve kültürel yaşamına büyük hizmetler vermiştir. Valiliğinin bu yerin özelleştirme kapsamından çıkarılarak Denizli'de bırakılması yolunda aldığı kararlar göz önüne alınmadan Denizli Sümerbank 10 yıl önce yaklaşık 7 milyon dolar karşılığı Zafer ve Tekstil A.Ş.'ye satılmıştır. O şirketten de birkaç ay önce Kentsel Gayrimenkul Yatırım A.Ş. satın almıştır. Araziyi satın alan yeni şirket Global yatırım A.Ş'nin sahibi Mehmet Kutman ile sonradan iptal edilen Galataport, Kuşadası Liman İşletmesi ve TÜPRAŞ'ın yüzde 14.76 payını borsada ihale edilmeden satın almayla gündeme gelen İsraili işadamı Sami Ofer'in şirketi, arazi üzerinde 200 milyon dolarlık bir proje için ortaklık kurmuşlardır. Bu ortaklık Enerji Yatırım Holdingle aralarında Denizli'nin de bulunduğu 6 ilde doğalgaz işini de almıştır. 3 Ekim 2006 tarihinde İstanbul Menkul Kıymetler Borsası'na başvuran Global Yatırım Holding ve

PeraGayrimenkul Yatırım Ortaklığı adı geçen arazi üzerinde "Sümerpark Projesi" adı altında "600 konut-daire, 5 yıldızlı ve 300 yatak kapasiteli bir otel, özel bir hastane ve alışveriş merkezini de barındıran ticari ve konut yapmak istediklerini, arazinin ekspertiz raporlarına göre 50 milyon YTL değerinde olduğunu, inşaatının 2007'de başlayacağını", bildirmişlerdir. 2005-2006 yıllarında Denizli Belediye Meclisinde CHP ve DYP (Doğru Yol Partisi)'li üyelerin karşı çıkmalarına karşın imar planı değişiklikleri yapılarak arazinin değeri artırılmıştır. Denizli 1. derecede deprem bölgesi olmasına karşın plan değişiklikleriyle 10 kat ve üzeri binaların yapım izni çıkmış, arazi üzerindeki halen eğitimi süren Sümer İlköğretim Okulu'nun taşınmasına karar verilmiştir. Yine Denizli Belediyesince araziyle ilintili yolların genişletilmesi, yol yönlerinin değiştirilmesi, köprülü kavşak düzenlemeleri belediyeye ek kamulaştırma ve yapım maliyeti getirirken, Sümerbank arazisi sahiplerine yeni avantajlar sağlamıştır. Bu durum karşısında;

1. Ülkemizde girdiği ihaleler yargı tarafından iptal edildiği için büyük tartışmalar yaratan Sami Ofer'e bağlı Şirketler ile Global Yatırım A.Ş. ortaklığının Denizli Sümerbank arazisi üzerinde 200 milyon dolarlık bir yatırıma girişmesini nasıl karşılıyorsunuz?
2. Bu yatırımın daha çekici olması için Denizli Belediyesi'nce yapılan plan değişikliklerini ve yol, köprü, kavşak düzenlemelerinin belediyeye yeni yükler getirirken arazi sahiplerine avantajlar sağladığı konusundaki görüşleri Hükümet olarak incelemeyi düşünüyor musunuz?
3. Sümerbank arazisini değerli kılmak için; Denizli Belediyesince arazinin imar planlarının yapı yoğunluğunu arttıracak şekilde değiştirilmesi, bu alana giden tüm yollarda, genişletme, güzergâh değişikliği, kavşak yapımı gibi özel düzenlemeler yapılması, bölgede bulunan TEDAŞ 'a (Türkiye Elektrik Dağıtım A.Ş.) ait trafo binasının kaldırılması, İzmir asfaltı üzerindeki küçük işyerlerinin kaldırılarak plan değişikliğiyle yeşil alana dönüştürülmesi bir rastlantı mıdır? Yoksa kamu kaynaklarının kötüye kullanılarak proje sahiplerine sağlanmış bir kolaylık mıdır?
4. Eğitim ve öğretimi süren Sümer İlköğretim Okulu'nun başka bir alana taşınmasına niçin gerek duyulmuştur? Bu okulun taşınma kararı alınmadan önce Milli Eğitim Bakanlığı'ndan gerekli izin ve onay alınmış mıdır? Okulun taşınması düşünülen yerde, Denizli Belediyesine ait olan bir parkın Sümerpark Projesi'ni yapan firmalara ait bir arsa ile birleştirilerek, plan değişikliği kararı ile ilköğretim alanına çevrilmesi doğru bir yaklaşım mıdır?
5. Denizli AKP'li Belediye Başkanı Sayın Nihat Zeybekçi bu konuda 2006 Ekim ayı başında Denizli Belediye Meclisinde yaptığı konuşmada "...Sümer koruluğu ve Sümerpark Denizli'nin prestiji olacak. Bu proje ile buraya 5 yıldızlı bir otel, iş merkezi, uluslar arası alışveriş merkezi ve gayrimenkul yatırımları yapılması ile iyi huylu virüs değimiz şey ortaya çıkacak ve kayıp bölgeyi kurtarmış olacağız. 25. caddenin yapılmasını, ön kısmının yeşil alana çevrilmesini, köprülü kavşak planındaki değişiklik yapılmasını ve okul alanının da buraya devredilmesini bilerek, kimseden saklamadan yapıyoruz. Bu işletme burayı canlandırıcak." demiştir. Bu değerlendirmeye siz de katılıyor musunuz?" (www.gazalci.net, 2014).

Denizli Mimarlar Odası'nın Denizli'deki siyasi parti il başkanları, meslek odaları ve bazı sivil toplum kuruluşu temsilcilerini bir araya getirerek Sümerbank

arazisine yapılmaya başlanan projeleri tartışma toplantısı yapmıştır. Eski belediye başkanları Ali Marım ve Ali AYGÖREN, CHP, DYP, ANAVATAN, MHP ve DSP'nin il başkanları ile 10'a yakın meslek örgütünün katıldığı toplantının bitiminde hazırlanan raporda her iki projede de uygulanan yanlışlıklara dikkat çekilmiş ve Denizli'nin menfaati için dava açılması kararlaştırılmıştır. Plan tadilatına itiraz edilmiştir. Sümerbank arazisine yapılacak olan alışveriş merkezi, hastane, otel ve yüksek katlı konutların şehir plancılığına aykırı olduğunun belirtildiği itiraz dilekçesinde, "Burada düşük yoğunluklu yapılaşma mevcut. Ama plana göre 7-8 katlı binalar yapılmak isteniyor. Diğer yandan alışveriş merkezi, konut, hastane otel gibi sıkışıklık yaratacak yapılar aynı arazide toplanıyor" denilmiştir. Toplantıda, ayrıca Sümer Koruluğu içerisinde 9 dönümlük arazinin Kentsel Yatırım A.Ş.'nin kullanımına sunulduğu da iddia edilmiş, Denizli'nin mezarlıklar, askeri saha ve Sümer koruluğu dışında nefes alacak ağaçlığının bulunmadığının belirtildiği dilekçede 9 dönüm yetmişmiş ağacın bulunduğu arazinin korunması istenmiştir. Toplantıda görüşülen bir başka konu ise yolların genişletilmesi olmuştur. Sümerbank arazisine ulaşan tüm yolların genişletilerek 35 metreye çıkarıldığı, ancak bu araziden sonra yolun devamına dokunulmadığı belirtilmiş, toplantıda, kamu hizmetinin devamlılığının esas olduğu belirtilerek ve genişletilen yolların devamının da 35 metreye çıkarılması ya da genişletilmemesi istenmiştir (Denizlili.net, 2014).

Denizli Milletvekili Gazalçı'nın verdiği soru önergesi ya da Denizli Belediye meclis kararı aleyhine açılan davada mahkemenin verdiği bilirkişi raporu, Sümerpark Projesi ile ilgili bir yaptırıma yol açmamış, projenin yürütülmesine devam edilmiştir.

Sümerbank Projesinin müdürü Zorhan Sancar (2014) ile yapılan görüşmeden elde edilen bilgilere göre, 2003 ten sonra özelleştirilen Sümerbank, Zafer Tekstil tarafından satın alınmıştır. Daha sonra Pera Yatırım Ortaklığı'nın eline geçmiştir. Sümerbank arazisi yaklaşık 149.000 metre kare iken projenin hayata geçeceği alan 98.500 metre karelik bir alandır. Bunun dışında kalan arazi ise yeşil alan olup belediyenin bünyesine dâhil edilmiştir. Alışveriş merkezinin yapıldığı alanın büyüklüğü ise 47.900 metre karedir. 608 dairelik konut arazisi proje için tahsis edilmiş olup bunun yanında 5500 metrekarelik bir alana özel okul, 10745 metrekarelik alana da hastane yapılacaktır. Tasarlanan konut planına göre 2 blok rezidans olacaktır. Tüm blokları içinde barındıran site güvenli, otoparklı, yüzme havuzlu olarak tasarlanmıştır.

Fotoğraf 4.13.Sümerpark Proje Taslağı
Kaynak:www.wowturkey.com

Sümerpark Projesi bölgenin “takım elbisesi” rolünü üstlenmektedir. Proje ile bölgenin çevre şartları iyileşmiş olup, dükkân ve konut fiyatları yükselmiştir. Projeye Denizli Belediyesi önemli derecede destek olmuştur. Z. Sancar’ın ifadesi ile zaten yerel yönetim desteği olmadan projenin yürümesi oldukça güçtür. O dönemin Denizli Belediye Başkanı Nihat Zeybekçi’nin Sümerparkile ilgili “iyi tümör” görüşünü Z.Sancar’da desteklemektedir. Bunun yanı sıra proje kapsamında inşa edilen konutlarda şu an ikamet edenler yüksek gelir grubuna mensup kentlilerdir. Konutların tamamının yapımı bittiğinde 2500 kişi SümerparkKonutları’nda yaşayabilecektir (Z. Sancar, 2014).

Fotoğraf 4.14. Sümerpark Konutları
Kaynak: Ulaş Kutsi Çezik

Z. Sancar (2014)'e göre, şu an SümerparkAVM'de 600'ün üzerinde kişi istihdam edilmektedir. Proje kapsamında tamamlanacak olan özel okul 1000 öğrenciyi eğitimi verecek şekilde 2014-2015 eğitim öğretim yılında faaliyetine başlayacaktır. Bu okul Pera Yatırım Ortaklığı tarafından inşa aşamasındadır. Proje başlangıcında okul arazisi aslında otel alanı olarak planlanmıştır. Pera Yatırım Ortaklığı bir gayrimenkul yatırım ortaklığı şirketi olup, kentsel gelişim ve yenilemeye destek vermektedir. Yüzde yüz yerli sermayeye ait bir kuruluştur. Görüşmede Z. Sancar'ın önemli bir diğer ifadesi de AVM ile ilgili olarak söylediği “şehir merkezinde AVM yapılmaz” görüşüdür. Bunun yanı sıra “ SümerparkAVM'nin içinde bulunan marka isimlerine göre müşteri kitlesinin oluşması, SümerparkAVM'nin yarı açık olarak planlanması AVM içinde daha çok vakit geçirilmesini sağlarken, hava şartlarının elverişsiz olduğu durumlarda müşterilerin ilgisinin azaldığı” verileri Z. Sancar'ın sunduğu önemli verilerdir.

Fotoğraf 4.15. Denizli Sumerpark AVM
Kaynak: Ulaş Kutsi Çezik

N. Elbi: “Sumerpark Projesi hayata geçirilirken 3 önemli adım atılmıştır. İlk olarak okul bölgeden tasfiye edilerek proje bütünlüğü sağlanmıştır. İkinci adım olarak AVM açılmıştır daha sonra üçüncü adım ise Sumerpark konutları yapılmıştır. Bu projenin dışında Sumerbank arazisi endüstri sit alanı olarak değerlendirilebilirdi, kamusal alan olarak kalabilirdi” demiştir. Buna ek olarak “Nihat Zeybekçi’nin ifadesi ile projeye yayılması beklenen iyi virüs ortaya çıkmamıştır çünkü yapılan üretim kullanıcıya hitap etmemiştir. O bölgenin asıl sahipleri projenin kullanıcısı olmamıştır. Sanayi bölgesinin sakinleri o projeden faydalanamıyor, dolayısı ile okul, konut, AVM iş yapmıyor. Konutlar pahalı, proje asıl kullanıcılarına yönelik değil. AVM yerine endüstri müzesi yapılırsa daha faydalı olabilirdi ya da kullanım amacı çocuklara yönelik olsa daha iyi olabilirdi. Eğitim amaçlı olarak çocuklara tahsis edilebilirdi, çocuklar orayı adam eder” diyerek konu hakkındaki görüşlerini beyan etmiştir.

2004-2008 yılları arasında Mimarlar Odası Denizli Şube Başkanlığı yapan Mimar Süleyman Boz (2014) ile yapılan görüşmeden edinilen bilgilere göre, TMMOB, İl Koordinasyon kurulu aracılığı ile Sumerpark Projesi aleyhinde “Denizli Merkez Sumer Mahallesi 71 pafta. 612 ada 7 no’lu taşınmazla ilgili olarak Denizli Belediye Meclisinin 09.01.2007 tarih ve 54 sayılı kararı ile gerçekleştirilen plan değişikliği kararının yürütülmesinin durdurulması ve iptali istemi” ile Denizli Belediye Başkanlığı’na dava açmıştır. Dava avukatı Yıldız Hazer olup, davanın proje ile ilgili temel itiraz noktası “birbiri ile çelişen alanlar”ın proje kapsamında hayata geçirilmek

istenmesidir. Otel, toplu konut, okul, AVM gibi alanların yanına yapılması tasarlanan hastane projeye uygun düşmemektedir. Projenin hayata geçirileceği bölge Denizli’de 3. Sanayi bölgesinin üstünde, popülasyonu daha çok kırdan kente göçen insanların oluşturduğu bir alandır. S. Boz’un ifadesine göre: “Denizli’nin imajı yatırım için uygun bir görüntü sunmaktadır ancak genel itibariyle yatırımcı Denizli’ye yatırım yaptıktan sonra memnun kalmamaktadır.” Sümerpark Projesi’nin de buna benzer bir yatırım olduğu söylenebilir. Bu tür projelerin çöküntü alana kurulması aslında yatırımcı için de çekici gözükmemektedir (S. Boz, 2014).

Sümerpark Projesi’ne pek çok kentsel aktör daha önce belirttiğimiz üzere olumsuz bir yaklaşım göstermiştir. Dönemin imar müdürü Niyazi Dayanır (2014) proje için: “O bölgede imar edilen lüks konutlar alıcı bulmaz, Üçgen Çarşısı gibi atıl olarak kalır, lüks konut yerine proje kapsamında sosyal konut yapılması daha olumlu bir etki yapacaktır” diyerek proje esnasında görüşlerini ifade etmiştir. Sümerpark Projesi geniş bir alana yayılmıştır. Projenin bu alan içindeki içsel tutarlılığı tartışma konusu edilmiştir. Bu tartışmaların yanında bölge bütünselliği esasında da proje iyi bir örnek teşkil etmemektedir. N. Dayanır (2014), Sümerpark Projesi ile ilgili olarak: “Çevresinde bulunan Üçgen Kavşağı, otopark, özel hastane, tren garı gibi önemli noktalar ele alınarak, dört beş koldan değerlendirilip ulaşım ihtiyacı göz önünde bulundurularak planlanmalı idi. Türkiye’deki kentlerde planlar bölüm bölüm düşünülerek yapılıyor. Günümüzde Balkan Kentleri bile Türkiye Kentleri’ne nispeten olumlu bir görüntü vermektedir. Avrupa Kültürü’nde kaçak yapı anlayışı neredeyse yoktur. Türkiye’de iskân izni verildikten sonra yetkili merciler gerekli denetimleri yapmamaktadır. Şehircilik anlamında Türkiye geride kalmıştır. Rant anlayışı önemli bir yet tutmuştur. Rant öyle bir hal almıştır ki İstanbul’da Uluslararası Kongre Merkezi’nin yanına “Cam Kafes”, Dolmabahçe Sarayı’nın yanına büyük bir otel yapılmıştır. Bu noktada olması gereken temel değişim zihniyet değişikliğidir. Güçlü yasalar bile durumu tersine çevirmek adına yeterlilik gösterememektedir. “Kanunu delmek” var olan zihniyetçe haz duyulacak bir edim olarak ele alınmaktadır. Kentteki dürüst aktörler bu minvalde kalıcılık ve etkinlik gösterememektedir (N. Dayanır, 2014).

SONUÇ

Kamusal alan farklı medeniyet ve coğrafyalarda farklı biçimlerde ve anlamlarda ortaya çıkmıştır. Bu noktada kamusal alanın evrensel boyutta başat belirleyicisi insan elinden çıkmış olmasıdır(Sennett, 2013). Kamusal alan, insanlığın durumuna göre değişim ve dönüşüm gösterse de insanlığın toplu yaşama, iletişim kurma, ekonomik ve kültürel etkileşim sağlama gibi temel arzu ve ihtiyaçlarının bir sonucu olarak çağlar boyunca varlığını korumayı başarmıştır.

Hint'ten, Antik Yunan'a, Roma İmparatorluğundan Osmanlı'ya pek çok medeniyetin değişmez unsurlarından olan kamusal alan, var olduğu koşullar içinde kimi zaman çağları ve toplumları doğrudan değiştirerek varlığını sürdürürken, kimi zaman kültürleri, sosyo-ekonomik öğeleri ve doğrudan tarihi taşıyan bir köprü hüviyeti görevi görmüştür. Kimi zaman ise yalnızca şekil ve görünümünden ibaret bir nitelikte, toplum adına temenniden öteye geçememiştir. Ancak belirtmek gerekir ki; kamusal alan yapı ve anlam itibarıyla pek çok değişime maruz kalmış olsa da özel mülk sahiplerinin mülklerine kamusal güvenlik sağlama fikri ile bir kırılma noktası yaşamıştır. Sanayi devrimi, monarşik devletlerin gücünü kaybetmesi, burjuva sınıfının yönetimde söz sahibi oluşu, modernizmin post modernizme doğru evrilmesi gibi bir dizi evrensel çapta vuku bulan olaylar kamusal alanı derinden etkilemiştir.

Neoliberalizmin dünya politikasına egemen olması ile kamusal alan ve özel alan kavramları arasındaki sınır ortadan kalkmaya başlamıştır. Kamusal alanın, yönetici erke toplum arasında ifa ettiği arabulucu rol ve toplumun iletişime geçmesine olanak sağladığı zemin sınırlandırılmıştır. Neoliberal politikalar, dünya genelinde ekonomik, politik, coğrafi ve kültürel tabanda kendini gösterme olanağı bulmuştur ve kamusal alanı hedef haline getirmiştir. Ancak Sarıbay'ın (2000:7) da ifade ettiği üzere kamusal alanı tamamı ile ortadan kaldırmak mümkün gözükmemektedir. Çünkü kamusal alan insanlığa özgü bir araya gelme, değer üretme ve bunu etkileşim sürecine dâhil etme gibi refleksler bütününe sahnelendiği bir mekân görevi görmektedir.

Burjuva sınıfı önceleri kamusal alanı kullanarak sermaye ve mülklerini yönetici erke karşı koruma çabasına girişmiştir. Ancak daha sonra 1980'li yıllarla birlikte, neoliberalizmin küresel çapta baş göstermesi, bu iki sınıfı, kamusal alanı tahakküm altına alma ve tahrip etme edimleri ile bir araya getirmiştir. Süreç içinde kamusal alanın

etkin bir rolden edilgen bir role doğru sürüklenmesi dikkat çekicidir. Bu açıdan bakıldığında kamusal alanın dönemsel koşullara bağlı olarak etkin veya pasif kılınabildiği ortaya çıkmaktadır. Ayrıca bu süreç içinde neoliberalleşme, küreselleşmeye de yeni bir boyut getirmiştir. Tarih boyunca küreselleşme savaş, ticaret, sanat gibi pek çok yolla zaman zaman kendini göstermiştir. Ancak 1980 sonrası dönemde küreselleşme, olumlu çağrışımlar sağlayacak sloganlar dâhilinde bir örnekletirme, benzeşme yolu ile yerel ve özgün değerleri ortadan kaldırmaya yönelik bir araç kimliği kazanmıştır.

Neoliberalleşme olgusunun sık kullandığı diğer bir argüman ise kentsel dönüşüm argümanıdır. Kentsel dönüşüm uygulamaları yönetici erkle özel sermayenin iş birliği içinde faaliyet gösterdiği en belirgin edimlerdir. Genel çıkar, olumlu anlamda fiziki ve çevresel değişim gibi sloganlar kentsel dönüşümlere kalkan yapılarak onları özel çıkarın hizmetine sunmaktadır. Kentler, kent sakinlerinin ekonomik, kültürel ve sosyal değerlerini hesaba katmadan bütüncül bir yaklaşımdan uzak bir biçimde dönüştürülmektedir. Böylelikle kentsel dönüşüm ile hayata geçmesi beklenen toplumsal bütünleşme, yaşam kalitesini artırma gibi hedefler gerçekleşmemektedir. Dar gelirli kesimin ekonomik sorunları çözülememektedir. Küreselleşme, neoliberalleşme ve kentsel dönüşüm genel olarak bir potada eritilirken tüm bu faaliyetlerin merkezinde kent, merkezi bir unsur teşkil etmektedir. Kentler, kentsel ihtiyaçlara yanıt veren, kültür akışını sağlayan, çok sesliliğe imkân tanıyan görünümlelerinden uzaklaştırılmaktadır. Daha çok rekabetin, rantın, eşitsizliğin ve kimliksizliğin ev sahipliğini yapmaktadır.

Dünya geneline paralel olarak Türkiye 1980'li yıllarla birlikte neoliberal politikaların eksenine girmiştir. Özal hükümeti ile beraber liberal ekonomik ve politik uygulamalar bir serbestleşme sağlamıştır. Buna bağlı olarak Türkiye'de kamusal alan kimliğini değiştirmiştir. Bu noktada belirtmek gerekir ki Türkiye'de kamusal alan ekonomik ve sosyolojik açıdan sürekliliğini bir şekilde sağlamış olsa da politik açıdan Batı'daki rolünü tam olarak oynama imkânı bulamamıştır. Sanayi devrimine geç kalınmış olması, ekonomik kalkınmanın gerçekleşmemesi, tek parti rejimin ortaya koyduğu politikalar, sivil toplum anlayışının gelişmemesi ve çok sesliliğin tam olarak politik hayata yerleşmemesi gibi nedenler kamusal alanın politik açıdan işlevselliğinin önüne geçmiştir.

Türkiye'nin kuruluşundan beri içinde bulunduğu koşullar sebebiyle politik temelde ritmini yakalayamayan kamusal alan olgusu neoliberalizmin kendini göstermesi ile sosyolojik açıdan da darbe almıştır. Dünya genelinde olduğu gibi Türkiye'de de farklılaşmaya çalışırken aslında tek tipleşen, tüketim kültürü içinde hem kendi değerlerine hem başka değerlere yabancılaşan, apolitik insan nüfusunun artışı kamusal alanın temel işlevlerinden biri olan toplum içi ve toplumlar arası iletişimi kısıtlamıştır. Kentsel dönüşümlerin bu konudaki etkisi tartışılmazdır. Daha önce belirtildiği üzere neoliberalleşme ve kentsel dönüşüm aslında birbirini çoğu kez tamamlayan olgulardır. Anlamlı ve ihtiyaca yönelik planlar oluşturulmadan kentlerin çehreleri AVM, plaza ve rezidanslarla değiştirilmektedir. Kent sakinleri evleri, iş yerleri ve AVM'leri arasında sıkışmış bir vaziyette iletişim kurma, değer paylaşımı, kültür aktarımı gibi insani niteliklerini bir kenara koymaktadırlar.

Türkiye temelinde de özellikle küresel pazara açılmış kentler dünyada olduğu gibi neoliberal politikalar etkisinde, rant kaygısı, ile tam bir imar çılgınlığına maruz kalmaktadır. Bu durumun ülke ekonomisini canlandırmaya yönelik faaliyetler olduğu görüşü de mevcuttur. Ancak tüm bunların ışığında toplumu bütünleştirecek ayrıca topluma tarihsel bağlarını kurma işleyişi sunacak kamusal alanların yüksek düzeyde tahrip edildiği çok açıktır. Muhakkak ki kent merkezinde kalan eskiyen yapı stokunun değerlendirilmesi canlandırılması gereklidir. Ancak bu sürecin özellikle kamusal alanlar söz konusu olduğu zaman kamusal fayda gözetilerek sürdürülmesi gerekir.

Küresel pazara açılmış bir Anadolu kenti olan Denizli'de sanayinin gelişim sürecine bağlı olarak, rant kaygıları, betonlaşma, hızlı ve plansız kentleşme gibi olgular gün yüzüne çıkmıştır. Bu olumsuz etmenler dâhilinde çarpık ve yoğun yapılaşma, Denizli kentinin örnek kent imajına, Denizli'nin tarihi kent silüetine belli ölçüde zarar vermiştir. Denizli kent merkezinde apartmanlaşma ve gecekondulaşma başlamıştır. Yerel yöneticiler, idareciler, sanayiciler, müteahhitler gibi çeşitli kent aktörleri kentteki bu olumsuz dönüşüme tesir etmişlerdir. Kamusal alanlar kullanım değerinden çok değişim değeri ile ele alınmaktadır.

1980 sonrası dönemle birlikte liberal politikaların etkisi Denizli'de kendini göstermeye başlamıştır. 1990'lı yıllarla birlikte küreselleşmenin etkileri de kentte izlenebilir duruma gelmiştir. Tekstil sektörü ile küresel ağlara eklenen Denizli'de, sanayileşmenin kentsel mekânda yayılması, hizmet ve ticaret sektöründeki gelişmeler,

boş kentsel arazilerin azalması sonucu ortaya çıkan kentsel rantlar ve artan göçler kentin çehresinin dönüşmesinde başrol oynayan faktörler olmuştur.

Denizli’de yerel ekonominin küresel üretim ve tüketim zincirlerine eklemlenmesi ile birlikte kentte tüketim toplumunun izlerini görebilmek mümkün hale gelmiştir. Neoliberalizmin ortaya koyduğu yeni dünya düzeninin argümanları kamusal mekânın kullanımında belirleyici roller üstlenmektedir. Kapitalizmin, fiziksel anlamda kamusal mekâna tesiri, kentin özgün kimliğinin ortadan kalkmasına neden olmuştur. Kent adına yapılan uygulamaların modernliği, eskiyi ortadan kaldırmak gibi bir hüviyet kazanmıştır(Savaş Yavuzçehre, 2011:293). Bu noktada Denizli eski belediye başkanı Nihat Zeybekci’nin “Denizli yıktıkça güzelleşiyor” sözü durumu açıklamaktadır. Denizli’de kamusal mekânlar edilgen, küresel anlamda bir örnekleşen, özgün kimliklerinden uzak bir vaziyet almıştır.

Denizli özelinde SümerparkProjesi’nin, neoliberal ve kentsel dönüşüm etkisinde değişim gösteren kamusal alana çok iyi bir örnek olduğu tespit edilmiştir. Bu proje kapsamında inşa edilen alışveriş merkezi veya konutlardan faydalanabilmek için kişilerin bunun bedelini ödemesi gerekmektedir. Bu durum kentsel dönüşüm geçiren kamusal alanın soylulaştırmaya maruz kaldığını göstermektedir.

Kamuya ait olan Sümerbank arazisi proje kapsamında yeterince “müzakere” edilmeden hatta kentte var olan sivil toplum örgütlerinin, gerek yerel idareci ve yerel yönetici sınıfına dâhil diğer aktörlerin, kentte yaşamını sürdürenlerin muhalif tutumlarına rağmen özel kesime devredilmiştir. SümerparkProjesi yalnızca çevresini değil kentin genelini önemli ölçüde etkilemiştir. Tarihsel değeri itibariyle Denizli için büyük önem taşıyan kentin en eski kamusal alanlarından “Kaleiçi” de durumdan olumsuz yönde etkilenmiştir. Kentin neredeyse yeni merkezi iş alanı olan Forum Çamlık AVM’nin yapılması da Kaleiçi’ni olumsuz anlamda etkileyen bir diğer faktördür. Denizli Türkiye genelinde bin kişiye düşen kiralanabilir AVM alanında ilk sıralarda bulunmaktadır (www.emlaktasondakika.com,2014). Bu AVM projelerini hayata geçiren Denizli Belediyesi’nin Kaleiçi’ni canlandırmaya yönelik plan ve faaliyetleri de mevcut bulunmaktadır, ancak bu projelerin başarıya ulaştığı ya da bölgeyi canlandırdığı söylenemez.

Kent merkezlerinde yer alan kamusal alanlar neoliberal politikalarla birlikte AVM'lerin lehine dönüşüm geçirmektedir. Denizli kentsel alanında yer alan EGS Park AVM, Teraspark AVM, Forum Çamlık AVM ve Sümerpark Alışveriş ve Yaşam Merkezi daha evvel kamusal alan niteliği taşıyan arazilerde inşa edilmiştir. Bu AVM'lerden EGS Park alanında yapılan yeni proje, Forum Çamlık ve Sümerpark Projeleri aleyhine çeşitli sivil toplum kuruluşları tarafından davalar açılmış olup mahkeme kararları yerel yönetimlerin aleyhine sonuçlanmıştır. Denizli Belediyesi, Forum Çamlık örneğinde mahkeme kararını daha evvel yeşil alan olan ve zaten kamusal kullanıma haiz alanları yeşil alan olarak göstererek; EGS Park alanında yapılan yeni proje ve Sümerpark Projesi'nde ise mahkeme kararına konu olan meclis kararını iptal ederek projelerin devamına imkân sağlamıştır. Bu durum kent merkezlerinde yer alan kamusal alanların neoliberal politikalar etkisinde AVM'lerin lehine dönüşüm geçirdiği hipotezini doğrulamaktadır.

Çalışmanın başında kamusal alanların toplumu bütünleştiren, kültür akışına imkân tanıyan bir görev üstlendikleri öne sürülmüştür. Yapılan sözlü görüşmeler ile bu durum doğrulanmıştır. Denizli özelinde Sümerbank Basma Sanayi Müessesesi Denizli İplik Fabrikası'nın kente kültürel ve ekonomik ve sosyal bağlamda kattıkları Denizli'nin ekonomik zenginliği göz önüne alındığında tartışılmazdır. Denizli halkı Sümerbank ile dolaylı veya doğrudan olmak sureti ile bir şekilde etkileşim içine girmiştir. Özellikle Sümerbank'ın kentte cazibe merkezi haline geldiği yıllar içinde Denizli halkı, Sümerbank'ın düğün salonundan, misafirhanesine, toplantı salonundan çay bahçesine kadar pek çok imkânından faydalanmış, toplumsal bütünleşmeyi sağlamıştır. Ancak Sümerbank Basma Sanayi Müessesesi Denizli İplik Fabrikası'nın yerine yapılan Sümerpark Alışveriş ve Yaşam Merkezi'nin kente aynı ölçüde sosyo-kültürel katkı ve iletişim imkânı sağladığını söylemek mümkün görünmemektedir. Kentler özelinde neoliberal politikalar sadece mekânsal değişimleri değil sosyal ve kültürel bağlamda toplumsal süreçleri de tetiklemektedir.

Sümerpark Projesi'nin dikkat çekici bir diğer noktası ise neoliberal amaçlarla hayata geçirilmesidir. Bu anlamda da kente sağladığı değer tartışmalıdır. Sümerpark AVM açıldığı tarihten bu yana kentte daha evvel açılan kapalı AVM'ler kadar müşteri çekememiştir. Ayrıca AVM'nin yapım aşamasında projenin çevresini ikinci sanayi sitesi oluşturduğu için yerel halk tarafından garipsenen projenin lüks konutları alıcı

bulamamıştır. Projenin iyi huylu bir virüs hüviyetine bürünerek çevresini olumlu yönde etkilemesi beklenirken bu türlü bir değişim baş göstermemiştir. Sümerpark Alışveriş ve Yaşam Merkezi'nin çevresinde yer alan oto-tamircileri, lastik satıcıları vb. işletmeler faaliyetlerine devam etmektedir. Proje kapsamında AVM'nin yanına imarı planlanan hastane binasının yapımı edinilen bilgilere göre tümüyle rafa kaldırılmıştır. Ayrıca şehrin bu bölgesinin bütüncül bir planla ele alınmamasının bir getirisi olarak bölge, çevresinde bulunan otogar, tren garı, özel hastane, okul gibi unsurların da etkisi ile trafik sorunu baş göstermiştir.

Kamusal mekânların toplumun belli kesimlerine fayda sağlayacak cihette dönüşüm göstermesi yerine kent halkının genel çıkarı göz önüne alınarak değerlendirilmesi mümkündür. Kamusal mekânlar boyutlarına ve işlevselliklerine bağlı olarak kampüs, okul alanı gibi çeşitli eğitim ortamlarına dönüştürülebilir. Sümerbank arazisinin özel kesime devredilmeden önce tekstil bölümünde okuyan üniversiteli öğrenciler için tahsis edilmesi ihtimali tasavvur edilebilirdi. Bu anlamda Sümerbank Basma Sanayi Müessesesi Denizli İplik Fabrikası'nın bir kısmının sanayi müzesi olarak halkın kullanımına sunulması ya da garaj olarak kullanılması, düşünülebilirdi. Çok geniş bir alana sahip Denizli Sümerbank arazisi kamu faydası güdülerek çeşitli fonksiyonlar için yapılandırılacak bir canlandırma projesine özne teşkil edebilirdi. Böylece Denizli'nin kültürel, sosyal, ekonomik tarihinin bir parçası genç nesillere aktarılabilirdi.

AVM'lerin inşaat aşamasında birçok sektörü harekete geçirmesi, istihdam yaratması, kullanım aşamasına geçtikten sonra da hizmet sektöründe ciddi anlamda istihdam yaratması belli kesimleri memnun etmekte ve buna bağlı olarak kamusal alanlar lehine geniş kapsamlı karşı düşüncüler ortaya çıkmamaktadır. Kentsel mekanlar kamusal fayda gözetilmeden rant kaygıları ön planda tutularak dönüşüme uğramaktadır.

Kamusal alanların kullanımı ve değişim süreçleri ile ilgili olarak şu öneriler gündeme getirilebilir:

- Kamusal mekanlar rant kaygısı ile ortaya çıkan yüksek değişim değerleri ile ele alınmamalı, kullanım değerlerine bağlı olarak değerlendirilmelidir. Kamusal alanlar kamu yararına kullanılmalıdır.

- Geleneksel kent dokusu korunmalı ve mekânda geliştirilmesi gereken yenilikler bu dokuyla ilişkilendirilmelidir.
- Tarihi, kültürel kentsel varlıklar korunmalıdır. Ayrıca bu varlıklar kentin işlevsellik ve planlılık esaslarına eklenmelidir.
- Kentte yaşayan insanların sosyal ve kültürel gereksinimlerine yanıt verebilecek nitelikte kamusal alanların sayısı artırılmalıdır. Günümüzde bu gereksinimler, kamusal alanların yerini işgal eden AVM'ler vasıtası ile giderilmeye çalışılmaktadır. AVM'lerin söz konusu sosyal ve kültürel ihtiyaçlara ne ölçüde cevap verebildiği tartışılmalıdır.
- Kentlerde, kent ölçeğini aşan sayıda AVM yapımına izin verilmemelidir.
- Kamusal alanların dönüşüm sürecinde, kentte yaşamını sürdüren tüm aktörlerin görüş ve fikirleri göz önüne alınmalıdır.
- Denizli orta ölçekli bir kent olmasına rağmen Türkiye genelinde bin kişiye düşen kiralanabilir AVM alanında üst sıralarda yer almaktadır. Bu veriler göz önüne alınmalı ve yeni AVM'lerin yapımına izin verilmemelidir.
- Kamusal alanlar dönüştürülürken çeşitli sivil toplum örgütlerinin yerel yönetimlere karşı açtıkları davalar ve hatta yerel yönetimlerin aleyhine karara bağlanan dava sonuçları belediye meclislerinin dava konusu belediye meclis kararlarını iptal etmeleri ile işlevsiz kalmaktadır. Bu ve benzer durumlar karşısında belediye meclislerinde alınan iptal kararlarının yargının işleyişini engellemesi önlenmelidir.

KAYNAKÇA

- Akbey, F. (2005). “Neoliberal Dönüşüm Çerçevesinde 5018 Sayılı Kanunun Değerlendirilmesi”, *20.Türkiye Maliye Sempozyumu, Türkiye’de Yeniden Yapılanma*, PAÜ İİBF Maliye (Yayın No1), 23-27 Mayıs, Pamukkale, Denizli, 168-195.
- Akın, E. (2007). *Kentsel Gelişme ve Kentsel Rantlar: Ankara Örneği*,(Basılmamış Doktora Tezi), Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Ankara.
- Akyol, T. ve Ortaylı, İ. (2011). *Tarihin Gölgesinde*, Timaş Yayınları, İstanbul.
- Altuna, O. K. (2012).*Alışveriş Merkezleri Nasıl Konumlandırılır?*,Beta Basım Yayım, İstanbul.
- Arendt, H. (2003). *Şiddet Üzerine*, (çev: B. Peker), İletişim Yayınları, İstanbul.
- Arıtan, Ö. (2004).*Kapitalist/Sosyalist Modernleşme Modellerinin Erken Cumhuriyet Dönemi Mimarlığı'nın Biçimlenişine Etkileri: Sümerbank KİT Yerleşkeleri Üzerinden Yeni Bir Anlamlandırma Denemesi*, (Basılmamış Doktora Tezi), Dokuz Eylül Üniversitesi Fen Bilimleri Enstitüsü, İzmir.
- Arlı, A. (2009).*Sosyal Mekânda Farklılaşma: Denizli’de Kırsal/Kentsel Dönüşüm (1990–2000)*, (Basılmamış Doktora Tezi), İstanbul Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul.
- Aslanoğlu, A. R. (2000). *Kent kimlik ve Küreselleşme*, Ezgi Kitabevi Yayınları, Bursa.
- Ataay, F. (2001). “Türkiye Kapitalizminin Mekânsal Dönüşümü”, *Praksis*, Sayı 2, 1-29.
- Aydemir, S.E. (2004). “Planlama ve Planlamanın Evrimi”, *Kentsel Alanların Planlanması ve Tasarımı*, İber Matbaacılık, Trabzon, 41-106.
- Aytekin, A. E. (2010). “Kapitalizmin Taşrası”, (der.),B.Şen, vd.,*Tarih Sınıflar ve Kent*, Dipnot Yayınları, Ankara, 13-20.
- Aytemur, J. (2010). *Türkiye’de Yönetim Düşüncesinin Erken Dönemleri: Sümerbank (1930-1945)*, Libra Yayınevi, İstanbul.
- Badie, B. ve Birnbaum, P. (1983). *The Sociology of the State*, (çev: A.Goldhammer), University of Chicago Press, Chicago.
- Bakçay, E. (2014). “Kültür,Gezi’nin Olasılıklar Evreni”,*Perspectives: Siyasi Analiz ve Yorum*, Sayı 7, 58-65.
- Bayırbağ, M. K. (2010). “Devletin Yeniden Ölçeklenmesi, Dışlanma ve Neoliberalizmin Zamansallığı”,(der.) B.Şen, vd.,*Tarih Sınıflar ve Kent*, Dipnot Yayınları, Ankara, 271-309.
- Baykara, T. (1969). *Denizli Tarihi: İkinci Kısım*, Fakülteler Matbaası, İstanbul.

- Benhabib, S. (1996). *The Reluctant Modernism of Hannah Arendt*, Rowman Littlefield Publishers.
- Bıçkı, D. (2006). "Harvey ve Castells'te Kent Sorunsalı: Politik Ekonomi Vizyonu ve Sınırlılıkları", *Uludağ Üniversitesi Fen-Edebiyat Fakültesi Sosyal Bilimler Dergisi*, Sayı 11, 111-130.
- Bilgihan, G. (2014). "Seçimlere Doğru Kentsel Dönüşüm ve Yerel Yönetim, Kentlerin Çılgın Dönüşümü Sermayenin Rasyonel Birikimi", *Perspectives: Siyasi Analiz ve Yorum*, Sayı 7, 19-24.
- Boratav, K. (2013). "Olgunlaşmış Bir Sınıfsal Başkaldırı: Gezi Direnişi", *Gezi Direnişi Üzerine Düşünceler*, (ed.), Ö. Göztepe, Notabene Yayınları, Ankara, 15-21.
- Boysan, B. (1999). "Aron Angel ile İstanbul, Prost ve Planları Üzerine Söyleşi", *Mimarlık* 285, Sayı 2, 30-39.
- Brenner, N. and Theodore, N. (2002). *Spaces of Neoliberalism: Urban Restructuring in North America and Western Europe*, Oxford: Blackwell.
- Castells, M. (1997). *Kent, Sınıf, İktidar*, (çev: A. Erendil), Bilim ve Sanat Yayınları, Ankara.
- Cerasi, M. (1999). *Osmanlı Kenti: Osmanlı İmparatorluğunda 18. Ve 19. Yüzyıllarda Kent Uygarlığı ve Mimarisi*, Yapı Kredi Yayınları, İstanbul.
- Çaha, Ö. (2003). "Mahrem Kamusal Alan", *Sivil Toplum Dergisi*, Yıl 1, Sayı 2, 79-88.
- Çaha, Ö. (2006). "İdeolojik Kamusalın Sivil Kamusala Dönüşümü", *Kamusal Alan ve Türkiye*, (ed.), A. Karadağ, Asil Yayın ve Dağıtım, Ankara, 159-191.
- Çeçen, A. (2009). *Ulus Devlet Türkiye Cumhuriyeti*, Kilit Yayınları, Ankara.
- Denizli Ticaret Odası (2010). *Ekonomik Yönüyle Denizli*, Denizli.
- Dinçer, D. (2010). *Kamusal Alan Ve Alışveriş Fonksiyonu Etkileşiminin Mekânsal Açından Değerlendirilmesi*, (Basılmamış Yüksek Lisans Tezi), İstanbul Üniversitesi Fen Bilimleri Enstitüsü, İstanbul.
- Dirlik, A. (2005). *Postkolonyal Aura: Küresel Kapitalizm Çağında Üçüncü Dünya Eleştirisi*, (çev: G. Doğduaslan), Boğaziçi Üniversitesi Yayınları, İstanbul.
- Dinler, Z. (2001). *Bölgesel İktisat*, Ekin Kitabevi, Bursa.
- Doğan, A. E. (2007). *Eğreti Kamusalılık: Kayseri Örneğinde İslamcı Belediyecilik*, İletişim Yayınları, İstanbul.
- Duru, B. (2001). *Gökdelenler ve Kent, Cevat Geray'a Armağan*, Mülkiyeler Birliği Yayınları, Sayı 25, Ankara.
- Eceral, T. Ö. (2006). "Ekonomik Coğrafyaya Kurumsal Yaklaşım: Denizli Örneği", (der.), A. Eraydın, *Değişen Mekân*, Dost Kitabevi, Ankara, 458-481.

- Emsen, Ö. S. (2001). “Kentlerin İktisadi Gelişmeleri: İl Ve Bölge Bazında Erzurum-Doğu Anadolu Bölgesi İle Denizli-Ege Bölgesi'ne Bir Bakış”, *Atatürk İktisadi ve İdari Bilimler Dergisi*, Cilt 15, Sayı1-2, 149-167.
- Eraydın, A. (1999). “Sanayinin Anadolu’da Yaygınlaşması ve Son Dönemde Gelişen Yeni Sanayi Odakları”, *75 Yılda Çarklardan Chip'lere*, Tarih Vakfı Yayınları, İstanbul, 257-278.
- Ercan, F. (2013). “Cami ve AVM’nin İttifakından Kışlaya”, *Gezi Direnişi Üzerine Düşünceler*, (ed.), Ö. Göztepe, Notabene Yayınları, Ankara, 89-111.
- Ercins, G. (2013). “Demokrasinin Bir Önkoşulu Olarak Kamusal Alan ve Türkiye’de Kamusal Alan Algısı”, *İktisadi ve İdari Bilimler Dergisi*, Cilt 14, Sayı 1, 277-297.
- Erder, C. (1999). *Tarihi Çevre Kaygısı*, ODTÜ Mimarlık Fakültesi Yayınları, Ankara.
- Ergun, C. (2011). *Kentsel Dönüşüm Süreçlerinde Dönüşüm Alanlarından Bakmak: İstanbul Maltepe (Başbüyük ve Gülsuyu Mahallesi) Örneği*, (Basılmamış Doktora Tezi), Süleyman Demirel Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Isparta.
- Ersoy, M. vd., (der.), (2001). *Sanayisizleşme Sürecinin Kentsel Yaşama Etkileri: Zonguldak Örneği*, ODTÜ Yayını, Ankara.
- Fırat, S. (2002). “Kentsel Mekânlarda Kamusal Alan”, *Çağdaş Yerel Yönetimler*, Cilt 11, Sayı 4, 41-72.
- Fitch, J. M. (1998). *Historic Preservation, Curatorial Management of the Built World*, University Press of Virginia.
- Genç, İ. (2009). *Neoliberal İktisat Politikaları ve Sosyal Devlet Arasındaki İlişkilerin Analizi ve Sosyal Devletin Geleceği*, (Basılmamış Doktora Tezi), Gazi Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Ankara.
- Gökgür, P. (2008). *Kentsel Mekânda Kamusal Alanın Yeri*, Bağlam Yayıncılık, İstanbul.
- Gülserin, F. C. (2010). *Kamusal Alan Kavramının Değişiminin Büyükdere Aksı Üzerinden İncelenmesi*, (Basılmamış Yüksek Lisans Tezi), İstanbul Kültür Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul.
- Günay, Z. (2010). *Neoliberal Kentleşme Dinamikleri Çerçevesinde Tarihi Çevrenin Sürdürülebilirliği: Sürdürülebilir Kentsel Koruma Modeli*, (Basılmamış Doktora Tezi), İstanbul Teknik Üniversitesi Fen Bilimleri Enstitüsü, İstanbul.
- Gürün, B. A. (2005). “Alışveriş Merkezlerine Karşı Kent Merkezi”, *Planlama*, TMMOB Şehir Plancıları Odası Yayını, Sayı 31, 63-75.
- Habermas, J. (2014). *Kamusal Alanın Yapısal Dönüşümü*, (çev. T. Bora ve M. Sancar), İletişim Yayınları, İstanbul.
- Harvey, D. (1996). *Sosyal Adalet ve Şehir*, (çev. M. Morali), Metis Yayıncılık, İstanbul.

- Harvey, D. (2008). *Umut Mekânları*, (çev: Z. Gambetti), Metis Yayınları, İstanbul.
- Harvey, D. (2010). *Postmodernliğin Durumu*, (çev: S. Savran), Metis Yayıncılık, İstanbul.
- Harvey, D. (2012). *Sermayenin Mekânları-Eleştirel Bir Coğrafyaya Doğru*, (çev: B. Kıcır, D. Koç, K. Tanrıyar, S. Yüksel), Sel Yayıncılık, İstanbul.
- İnan, S. (2007). "Denizli'nin Kalkınmasında Öncü Kuruluş: Sümerbank", *Uluslararası Denizli ve Çevresi Tarih ve Kültür Sempozyumu Bildiriler Kitabı*, Fakülte Kitabevi, , Cilt 1, Isparta, 652-660.
- Kalaycı, N. (2007). "Kamusal Alan" Kavramı Üzerine Bir İnceleme: Aristoteles, Marx, Habermas, (Basılmamış Doktora Tezi), Hacettepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Ankara.
- Karaman, A. (2006). "Soylulaştırmanın Kent Planlama Dinamiklerine Etkileri",(der.), D. Behar, vd.,*İstanbul'da Soylulaştırma: Eski Kentin Yeni Sahipleri*, İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınevi, İstanbul, 71-75.
- Keskinok, Ç. (2006). *Kentleşme Siyasaları*, Kaynak Yayınları, İstanbul.
- Kiper, P. (2006). *Küreselleşme Sürecinde Kentlerin Tarihsel Kültürel Değerlerin Korunması (Türkiye-Bodrum Örneği)*, Sosyal Araştırmalar Vakfı, İstanbul.
- Kodal, T. (2007). *Atatürk Döneminde Denizli (1923-1938)*,Denizli Ticaret Odası Yayınları, Ankara.
- Kömeçoğlu, U. (2001). "Geçmişte Bir Heterotopya: Kahvehaneler", (ed.), F. Gümüsoğlu, *XXI. Yüzyıl Karşısında Kent ve İnsan*, Bağlam Yayıncılık, İstanbul, 93-105.
- Kurtuluş, H. (2005). *İstanbul'da Kentsel Ayrışma*, Bağlam Yayıncılık, İstanbul.
- Kurtuluş, H. (2013). "Kent Sosyolojisinde Değişen Kavrayışlar ve Türkiye'nin Kentleşme Deneyimi",(der.), Ö. Uğurlu, vd.,*Türkiye Perspektifinden Kent Sosyolojisi Çalışmaları*, Örgün Yayınevi, İstanbul, 177-227.
- Küçükaya, İ ve Ortaylı, İ. (2012). *Cumhuriyet'in İlk Yüzyılı 1923-2023*,Timaş Yayınları, İstanbul.
- Kürkçü, E. (2013). "Gezi'den Sonra", *Gezi Direnişi Üzerine Düşünceler*, (ed.), Ö. Göztepe, Notabene Yayınları, Ankara, 67-73.
- Lynch, K. (2013). *Kent İmgesi*, (çev: İ.Başaran),Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları, İstanbul.
- Madran, E. (2002). *Tanzimat'tan Cumhuriyet'e Kültür Varlıklarının Korunmasına İlişkin Tutumlar ve Düzenlemeler: 1800-1950*, ODTÜ Mimarlık Fakültesi Yayınları, Ankara.
- Meriç, C. (1993). *Sosyoloji Notları ve Konferanslar*, İletişim Yayınları, İstanbul.

- Meriç, C.(1994). *Bir Dünyanın Eşiğinde*, İletişim Yayınları, İstanbul.
- Miller, J. and Lyon, L. (1997). “Community”, *Handbook of Research on Urban Politics and Policy in the United States*, (ed.), R. K. Vogel, Greenwood, 42-58.
- Mutluer, M. (1995). *Gelişimi Yapısı ve Sorunlarıyla Denizli Sanayii*, Denizli Sanayi Odası Yayınları, İzmir.
- Ökçün, G. (1971). *Türkiye İktisat Kongresi 1923*, Ankara Üniversitesi Siyasal Bilgiler Fakültesi Yayını, Ankara.
- Özbek, M. (2004). *Kamusal Alan*, Hil Yayınları, İstanbul.
- Özden, P. P. (2006). “Türkiye’de Kentsel Dönüşümün Uygulanabilirliği Üzerine Düşünceler”, *İ.Ü. Siyasal Bilgiler Fakültesi Dergisi*, Sayı 35, 215-233.
- Özelmas, E. (1963). *Devletçilik ve Türkiye Tatbikatından Sümerbank*, Sümerbank Yayınları, İstanbul.
- Özerk, G. B. ve Yüksekli, B. A. (2011).“Küresel Kent, Kentsel Markalaşma ve Yok-Mekân İlişkileri”, *Idealkent*, Sayı 3, 82-93.
- Özgür, H. (2008), “Denizli Kentsel Alanının Yönetiminde Söylemden Eyleme Bütünşehir Belediyesi Tasavvurları: Ali Aygören Teklifi (2001), Denizli’ye Özel Kanun Teklifi (2003), Belediye Kanununun 11. Maddesi (2006)”, (ed.), F. N. Genç, A. Yılmaz, H. Özgür, *Dönüşen Kentler ve Değişen Yerel Yönetimler*, Gazi Kitabevi, Ankara, 249-298.
- Özgür, H. ve Savaş Yavuzçehre, P. (2010). “Tarihi Bayramyeri-Kaleiçi Ticaret-Zanaat Semtinin Dönüşümü: Paydaşlar ve Projeler, Rakipler ve Rehavet, Söylemler ve Sonuçlar“, 32. *Dünya Şehircilik Günü Kolokyumu Kentsel Yeniden Yapılanma Kazanlar, Kaybedenler, Bildiriler Kitabı* 6-7-8 Kasım 2008, Mimar Sinan Güzel Sanatlar Üniversitesi, İstanbul, 345-371.
- Özmen, S. (2004). *Kamusal Alan Olarak Televizyonda Devlet Otoritesine Direnenler ve Televizyon Dizilerinde Temsili*, (Basılmamış Doktora Tezi), İstanbul Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul.
- Öztan, G. G. (2006). “Politik Olana İtibarını İade Etme Teşebbüsü: Hannah Arendt Üzerine”, *Doğu-Batı*, Sayı 36,99-11.
- Özyavuz, T. (2007). *Türkiye’de Siyasetin Finansmanı*, (Basılmamış Doktora Tezi), Marmara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul.
- Penbecioğlu, M. (2010). “Yeni Bölgeselcilik ve Denizli: Yerel Endüstriyel Gelişimi ve Dönüşümü Yeniden Düşünmek”, *Praksis*, Sayı 21, 135-154.
- Sagan, C. (2014). *Cosmos*, National Geographic Belgeseli, Bölüm 3.
- Sarıbay, A. Y. (2000). *Diyalojik Demokrasi Ve Sivil İtiraz*, ALFA Basım Yayım Dağıtım, İstanbul.

- Sarıbay, A. Y. (2004). *Modernitenin İronisi Olarak Globalleşme*, Everest Yayınları, İstanbul.
- Savaş Yavuzçehre, P. (2011). *Kentsel Mekânda Değişim: Denizli*, Denizli Belediyesi Kültür Yayınları, Denizli.
- Savaş Yavuzçehre, P. (2013). "Küreselleşmenin Artan EtkisindeDenizli", *İdealkent*, Sayı 8, 200-227.
- Savaş Yavuzçehre, P. ve Özgür, H. (2010). "Denizli'de Bir Alışveriş Merkezi Arazisinin Dönüşüm Öyküsü", 32. *Dünya Şehircilik Günü Kolokyumu Kentsel Yeniden Yapılanma Kazanlar, Kaybedenler, Bildiriler Kitabı*, 6-7-8 Kasım 2008, Mimar Sinan Güzel Sanatlar Üniversitesi, İstanbul, 619-643.
- Sennett, R. (2011). *Yeni Kapitalizm Kültürü*, (çev: A.Onocak), Ayrıntı Yayınları, İstanbul.
- Sennett, R. (2013). *Kamusal İnsanın Çöküşü*,(çev. S.Durak ve A. Yılmaz), Ayrıntı Yayınları, İstanbul.
- Suher, H. (1997). "Taksim Meydanı Yeni Düzenleme Önerisi İçin Bir Görüş", *Yapı 192*, İstanbul, 98-100.
- Sümerbank (1987). *Bizim Sümerbank*, sayı 3, İstanbul.
- Şen, B. (2010). "Gülsuyu-Gülensu ve Başbüyük", (der.) B.Şen, vd., *Tarih Sınıflar ve Kent*, Dipnot Yayınları, Ankara, 309-354.
- Şengül, T.(2009). *Kentsel Çelişki ve Siyaset-Kapitalist Kentleşme Süreçlerinin Eleştirisi*, İmge Kitabevi, Ankara.
- Şimşek, C. (2007). "Laodikeia'dan Ladik'e Denizli" *Uluslararası Denizli ve Çevresi Tarih ve Kültür Sempozyumu, Bildiriler Kitabı*,(ed.), A. Özçelik, vd., 2. Cilt 6-7 -8 Eylül 2006, Pamukkale Üniversitesi,Denizli, 38-56.
- Tekeli, İ. (2001). *Modernite Aşılırken Kent Planlaması*, İmge Kitabevi, Ankara.
- Tekeli, İ. (2011). *Kent, Kentli Hakları, Kentleşme ve Kentsel Dönüşüm*, Tarih Vakfı Yurt Yayınları, İstanbul.
- Tıkıroğlu, Z. (2012). *Belleklerden Gerçeklere*, Denizli Belediye Kültür Yayıncılık, Denizli.
- Toprak, Z. (1988). *Sümerbank Holding A.Ş.*, Creative Yayıncılık, İstanbul.
- Touraine, A. (2014). *Modernliğin Eleştirisi*,(çev: H. U.Tanrıöver), Yapı Kredi Yayınları, İstanbul.
- Türkün Erendil, A. (2000). "Mit ve Gerçeklik Olarak Denizli- Üretim ve İşgücünün Değişen Yapısı: Eleştirel Kuram Açısından Bir Değerlendirme", *Toplum ve Bilim*, Güz 86,91-118.

- Uğursal, S. (2011). “*Tarihi Yapıların Yeniden İşlevlendirilmesi: İzmir Sümerbank Basma Sanayi yerleşkesi Örneği*”, (Basılmamış Doktora Tezi), Dokuz Eylül Üniversitesi Fen Bilimleri Enstitüsü, İzmir.
- Underhill, P. (2005). *Alışveriş Merkezleri Nereye Kadar*, (çev: B.Argönül), Sosyal Yayınları, İstanbul.
- Uysal, S. (2013). *Onların Hikâyesi, Denizlinin Tekstil Serüveni*, Laodikya Yayınevi, Denizli.
- Uzun, C. N. (2006). “Ankara’da Konut Alanlarının Dönüşümü: Kentsel Dönüşüm Projeleri”, (der.) T. Şenyapılı, *Cumhuriyet’in Ankara’sı*, ODTÜ Yayıncılık, Ankara, 198-215.
- Varol, A. (2010). “Bilgi Toplumunda Kamusal Alan”, *İstanbul Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, Sayı 4, 121-129.
- Varol, Ç. ve Özöduru, B. (2010). "Alışveriş Merkezlerinin Yerleşimlerinin Mekânsal ve İstatistiksel Yöntemlerle Modellenmesi: Ankara Örneği", *13. Ulusal Bölge Bilimi/Bölge Planlama Kongresi*, İstanbul.
- Yavuz, S. G. (2012). *Belediye Politikalarının Kent Mekânının Biçimlenmesindeki Rolü: Ankara Örneği*, (Basılmamış Yüksek Lisans Tezi), Atılım Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Ankara.
- Yavuz, F. (1980). *Kentsel Topraklar: Ülkemizde ve Başka Ülkelerde*, Ankara Üniversitesi Siyasal Bilgiler Fakültesi Yayınları, Ankara.
- Yıldırım, Y. (2011). “Kamusal Alanın Göz ile İnşası ve Gözden Düşüşü: Parisli Flaneur ve İstanbullu Bihruz Bey”, *İdealkent*, Sayı 3, Mayıs, 202-219.
- Yılmaz, H. (1998). “Kamu, Kamu Otoritesi ve Devlet: Habermas’ın Işığında Türkiye’yi Düşünmek”, *Cogito*, No 15, 159-170.
- Yılmaz, Z. (2007). *Hannah Arendt’te Özel Alan-Kamusal Alan Ayrımı ve Modern Çağdaş Toplumsal Alan*, (Basılmamış Doktora Tezi), Atatürk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Erzurum.
- Yırtıcı, H. (2005). *Çağdaş Kapitalizmin Mekânsal Örgütlenmesi*, İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları, İstanbul.
- Yükselbaba, Ü. (2008). *Habermas’da Kamusal Alan/Özel Alan Ayrımı*, (Basılmamış Doktora Tezi), İstanbul Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul.

İNTERNET KAYNAKLARI

- WEB_1. Türk Dil Kurumu Web Sitesi.
http://www.tdk.gov.tr/index.php?option=com_gts&arama=gts&guid=TDK.GTS.537e12605ae796.67052674(22.05.2014).
- WEB_2. Zorlu Center'a Danıştay Onayı.
http://www.radikal.com.tr/ekonomi/zorlu_centera_danistay_onayi-955116
 (08.07.2014).
- WEB_3. Zorla Center.
<http://www.taraf.com.tr/haber/zorla-center.htm> (27.05.2014).
- WEB_4. Likör Fabrikası Planında İptal.
http://www.radikal.com.tr/turkiye/likor_fabrikasi_plani_da iptal-1168694
 (26.05.2014).
- WEB_5. Fotoğraf 4.10.
www.panoramio.com(01.07.2014).
- WEB_6. Sümerbank Genel Müdürlüğü Binası.
<http://aev.org.tr/ankaranin-tarihi-arkeolojisi-ve-mimarisi/ulus-cankiri-caddesi/iv09-sumerbank-genel-mudurlugu-binasi/> (01.07.2014).
- WEB_7. Başkanın Mesajı.
<http://www.quasaristanbul.com/tr/hakkimizda>(15.04.2014).
- WEB_8. Fotoğraf 4.6.
www.teraspark.com.tr(27.06.2014).
- WEB_9. Fotoğraf 4.8.
<http://www.mimdap.org/?p=20370> (25.06.2014).
- WEB_10. Fotoğraf 4.7.
<http://www.sonnoktagazetesi.com/v2/Haberayrinti.asp?ID=7534>(25.06.2014).
- WEB_11. Likör Fabrikası Planları İptal Edildi Ama İnşaat Devam Ediyor.
<http://haber.sol.org.tr/kent-gundemleri/likor-fabrikasi-planlari-iptal-edildi-ama-insaat-devam-ediyor-haberi-85507> (27.05.2014).
- WEB_12. Sümerbank Soru Önergesi.
http://www.gazalci.net/mgtbmm/www.tbmm.info/modules6172.html?name=clubs&lang=tr&uid=mustafagazalci&start=20&list=10&file=index_detay&idMClubs=588 (07.06.2014).

WEB_13. Kaleiçi.

<http://www.haberdemizli.com/guncel/subasioglundan-kaleicine-cikarma-h9893.html> (16.06.2014).

WEB_14. Fotoğraf 4.9.

<http://blog.milliyet.com.tr/bir-zamanlar-turkiye-bir-sumerbank-ulkesiydi/Blog/?BlogNo=381183> (01.07.2014).

WEB_15. Fotoğraf 4.5.

<http://wowturkey.com/forum/viewtopic.php?t=38976>(27.06.2014).

WEB_16. TBMM'nin 22. Dönem 5. Yasama Yılı 24. Birleşim 28 Kasım 2006 Tarihli Tutanağı.

http://www.tbmm.gov.tr/develop/owa/tutanak_g.birlesim_baslangic?P4=17757&P5=H&page1=20&page2=20 (07.06.2014).

WEB_17. Antalya'daki Tekel Binası AVM ye Dönüştürülecek.

<http://emlakkulisi.com/antalyadaki-tekul-binasi-avmye-donusturulecek/155877> (24.06.2014).

WEB_18. Bayraklı Tekel Depoları Satış.

<http://www.emlaktasondakika.com/t/izmir-folkart-yapi/Folkarttan-Bayrakliya-200-milyonluk-yatirim/1138.aspx> (24.06.2014).

WEB_19.Şavklı, Abdullah, 2013, Basın Açıklaması: EGS Park İmar Planı Tadilatına İtirazımız Ve İptal Davası Sonucu Hakkında.

http://www.emo.org.tr/genel/bizden_detay.php?kod=96309&tipi=2&sube=#.U6qm255rOUk (25.06.2014).

WEB_20.Tarık Şengül Kent, Kentleşme Dönemleri, Kamusal Alan Tartışmaları ve Gezi.

<http://ulasbayraktar.wordpress.com/2014/04/03/492/>(23.04.2014).

WEB_21. Anayasa'nın 23. Maddesi, İkinci Kısım Birinci Bölüm.

http://www.tbmm.gov.tr/anayasa/anayasa_2011.pdf (13.03.2014).

WEB_22. Sümerbank'ın Özelleştirilmesi.

www.sumerholding.gov.tr (12.04.2014).

WEB_23. Sümerpark Projesi.

http://www.denizlili.net/haber_ayrinti.asp?HABER_ID=298(06.12.2014).

- WEB_24. Ankara'da Kişi Başına Düşen Avm İstanbul'u Geçti
http://www.sabah.com.tr/Ekonomi/2010/10/29/ankarada_kisi_basina_dusen_avm_istanbulu_gecti (13.04.2014).
- WEB_25. Fotoğraf 4.13.
<http://wowturkey.com/forum/index.php> (22.06.2014).
- WEB 26. Tory Peter Cruddasquitsafterdonoraccessclaims.
<http://www.bbc.com/news/uk-politics-17503116>(23.06.2014).
- Ataselim, M. (2014). İstanbul'un Tek Rakibi Madrid,
<http://ekonomi.haberturk.com/is-yasam/haber/951333-istanbulun-tek-rakibi-madrid> (01.06.2014).
- Çavuşoğlu, E. (2011). "İslamcı Neoliberalizmde İnşaat Fetişi ve Mülkiyet Üzerindeki Simgesel Hale", *Birikim*, <http://www.birikimdergisi.com/birikim/birikim.aspx?did=1&dsid=411>(14.04.2014).
- Dura, C. (2007). "Devletçilik Ölmedi Bir Gün Dönecek", *Türksolu*,
www.turksolu.com.tr/161/dura161.htm(11.03.2014).
- Oğuz, M. (2011). Farklılaşan Kentsel Dönüşüm Algıları
http://www.sehirplanlama.org/index.php?option=com_kunena&func=view&catid=9&id=669&Itemid=36(24.06.2014).
- Öden, İ. (2006). Türkiye'yi ve Sümerbank'ı Seviyorum,
Blogspot.com.tr (13.05.2014).
- Soyhan, U. (2012). SinpaşGYO'dan, Denizli EGS Park'ta Dev Yatırım,
www.yeniasir.com.tr (14.06.2014).

GÖRÜŞMELER

- Boz, S. (Denizli Mimarlar Odası Eski Başkanı), “Denizli’nin Neoliberalizm Ekseninde Son Durumu Ve Sümerpark Projesi”, konulu sözlü görüşme, Denizli, 2014.
- Cillov, A. (DEYAV Yönetim Kurulu Başkan Vekili), “Kaleiçi’nin Tarihi ve Bugünü”, konulu sözlü görüşme, Denizli, 2014.
- Çakmak, C. (Sümerbank Basma Sanayi Müessesesi Denizli İplik Fabrikası Emekli İşçi), “Sümerbank’ın Denizli’ye Getirdikleri”, konulu sözlü görüşme, Denizli, 2014.
- Çakmak, F. (Sümerbank Basma Sanayi Müessesesi Denizli İplik Fabrikası Emekli İşçisi), “Sümerbank’ın Çalışma Koşulları”, konulu sözlü görüşme, Denizli, 2014.
- Çakmak, H. (Sümerbank Basma Sanayi Müessesesi Denizli İplik Fabrikası Emekli İşçisi), “Sümerbankta İşleyiş”, konulu sözlü görüşme, Denizli, 2014.
- Dayanır, N. (Eski Denizli İmar Müdürü), “Denizlide Kamusal Alan Ve Sümerpark Projesi”, konulu sözlü görüşmesi, Denizli İl Özel İdaresi, Denizli, 2014.
- Elbi, N.Ö. (Şehir Plancısı), “Kamusal Alanda Sümerpark’ın İnşa Süreci ve Kent Plancısı Gözünden Denizli Kenti”, konulu sözlü görüşme, Denizli, 2014.
- Kaşıkı, Y. (Mimar), “Denizli Ve Sümerbank”, konulu sözlü görüşme, Denizli, 2014.
- Özsoy, A. (a). (Kaleiçi Esnafı), “Dünden Bugüne Kaleiçi”, konulu sözlü görüşme, Kaleiçi, Denizli, 2014.
- Özsoy, A. (b). (Kaleiçi Esnafı), “Denizli ve Kaleiçi’nin Geçmiş”, konulu sözlü görüşme, Kaleiçi, Denizli, 2014.
- Sancar, Z. (Sümerpark Proje Müdürü), “Sümerpark Projesi Ve Denizliye Yansıması” konulu sözlü görüşme, Sümerpark AVM, Denizli, 2014.
- Sivri, E. (DEBA A.Ş Kurucusu), “Ekonomik Ve Sosyokültürel Anlamda Geçmişten Bugüne Denizli”, konulu sözlü görüşme, Denizli, 2014.

Şenel, İ. (Mimar Odası Eski Başkanı), “Denizlide Kamusal Alanın Gelişimi”, konulu sözlü görüşme, Denizli, 2014.

Şenel, M. (1975-1985 Sümerbank Basma Sanayi Müessesesi Denizli İplik Fabrikası Personel Müdürü), “Sümerbank Basma Sanayi Müessesesi Denizli İplik Fabrikası Hakkında Görüşme”, konulu sözlü görüşme, Denizli, 2014.

Tıkıroğlu, Z. (Eski Belediye Başkanı), “Denizli’de Sümerbank’ın Kuruluş Yılları”, konulu sözlü görüşme, Denizli, 2014.

Yılmaz, S. (Sümer Holding Özelleştirme Daire Başkanı), “Sümerbank’ın Kuruluşundan Günümüze Kısa Tarihi”, konulu sözlü görüşme, Sümer Holding A.Ş. Ankara, 2014.

EKLER

EK: 1

Sümerbank Basma Sanayi Müessesesi Denizli İplik Fabrikası Özelleştirme Kararı

ÖZELLEŞTİRME YÜKSEK KURULU KARARI

TARİH : 06.12.1997
KARAR NO : 97/53
KONU : Sümer Holding A.Ş.'ne ait
 Denizli Pamuklu Sanayi İşletmesinin satışı.

Özelleştirme İdaresi Başkanlığı'nın (İdare) 17.09.1997 tarih ve 5518 sayılı yazısı dikkate alınarak;

Özelleştirme Yüksek Kurulu'nca;

Bakanlar Kurulu'nun 11.09.1987 tarih ve 87/12184 sayılı kararıyla özelleştirme kapsamına alınan Sümer Holding A.Ş.'ne (Holding) ait hisse ve varlıkların "satış" yöntemiyle özelleştirilmesine ilişkin 12.01.1995 tarih 95/3 ve 01.03.1995 tarih 96/12 sayılı Özelleştirme Yüksek Kurulu Kararları gereğince; Holdinge ait Denizli Pamuklu Sanayi İşletmesi'nin varlık satışı suretiyle özelleştirilmesi amacıyla İdare tarafından yapılan ihale sonucunda;

- Denizli Pamuklu Sanayi İşletmesi'nin en yüksek teklif sahibi Zafer Pamuk ve Tekstil A.Ş.'ne 7.150.000. (Yedimilyonyüzellipin) ABD Doları'na satılmasına, Zafer Pamuk ve Tekstil A.Ş.'nin ihale şartlarının öngördüğü yükümlülüklerini yerine getirmemesi veya satış sözleşmesini imzalamaktan imtina etmesi halinde geçici teminatının İdare lehine irad kaydedilmesine ve işletmenin 2. sıradaki teklif sahibi Albayrak Turizm Seyahat İnş. Tic. A.Ş.'ne 7.050.000 (Yedimilyonellipin) ABD Doları'na satılmasına, Albayrak Turizm Seyahat İnş. Tic. A.Ş.'nin ihale şartlarının öngördüğü yükümlülüklerini yerine getirmemesi veya satış sözleşmesini imzalamaktan imtina etmesi halinde geçici teminatının İdare lehine irad kaydedilmesine ve ihalenin iptaline,
- Satış bedelinin en az %50'sinin peşin alınmasına, bakiye tutarın faizi ile birlikte sözleşmenin imzalanmasından itibaren en çok 12 ay sonra tahsil edilmesine, vadeye bırakılan tutara yıllık %10 basit faiz uygulanmasına,
- Vadeye bağlanan bakiye ödemeler için, ABD Doları bazında, borcun vade farkını (faiz) ve satış sözleşmesinde öngörülebilecek cezai şartın da ödeneceğini içeren, İdare'ce kabul edilecek, gayri kabili rücu, kayıtsız şartsız, ilk talepte ödeme, süresiz, kesin teminat mektubu alınmasına,
- Alıcılar tarafından devralınan işletmenin devir tarihinden itibaren en az 3 yıl süre ile ihale görüşmelerine ilişkin tutanaklarda belirtilen ve satış sözleşmesinde de belirtilecek üretim miktarları düzeyinde üretim yaparak faaliyetlerine devam etmelerine ve faaliyetin devamına ilişkin taahhüde yönelik kesin teminat mektubu alınmasına,

İhalenin iptali halinde İşletmenin özelleştirilmesini teminen yeniden ihaleye çıkılmasına,

J..

ÖZELLEŞTİRME YÜKSEK KURULU KARARI

TARİH : 06. 12. 1997
KARAR NO : 97/53
KONU : Sümer Holding A.Ő. 'ne ait
 Denizli Pamuklu Sanayii İŞletmesinin satış.

-2-

- Bu karar çerçevesinde satış sözleşmesi imzalanması ile karar gereklerinin yerine getirilmesi hususlarında İdare'nin yetkili kılınmasına,
 karar verilmiştir.

Mesut Yılmaz
Başkan
Mesut YILMAZ
Başbakan

Bülent Ecevit
 Üye
BÜLENT ECEVİT
 Devlet Bakanı ve
 Başbakan Yardımcısı

Güneş Taner
 Üye
GÜNEŞ TANNER
 Devlet Bakanı

Dr. IŐin Çelebi
 Üye
Dr. IŐİN ÇELEBİ
 Devlet Bakanı

Zekeriya Temizel
 Üye
ZEKERİYA TEMİZEL
 Maliye Bakanı

Yalım Erez
 Üye
YALIM EREZ
 Sanayi ve Ticaret Bakanı

EK:2**TMMOB'un Sümerpark Projesi ile ilgili açtığı davanın bilirkişi raporunun sonucu**

alanının da bulunduğu ve yakın dönemde kapsamlı planlama çalışmaları yapılacağı Belediyece belirtilmektedir. Bu açıklama çerçevesinde, Belediyece yapılacak kapsamlı planlama çalışmalarının, dava konusu plan kararları ile yönlendirilmesinin kaçınılmaz olduğunu belirtmek gerekmektedir. Yapılacak planlama çalışmalarının dava konusu plan kararları ile belirlenmesinin plan kademelenmesi ile ilgili İmar Yasası kurallarına aykırı olduğu da ayrıca belirtilmelidir. Dava konusu plan, kapsadığı alan, konumu, kullanım biçimi ile çevre düzeni planının MİA, ticaret, sanayi ve konut alanlarına dönük tüm karar ve konutlar ile ulaşım sistemini kaçınılmaz olarak belirleyecektir. Başka bir deyişle, planlama esasları ve gelişçilik ilkeleri ile mevzuatın öngördüğü araştırmalar ve işlemler yapılmaksızın hazırlanan ve onaylanan bir plan, bir ölçek olarak öngördüğü alt ölçek planın temel belirleyicisi konumunu alacaktır. Sadece bu saptama dahi planın planlama ilkeleri ve teknikleri açısından yeterliliğini sorgulanır kalmaktadır.

SONUC

Sonuç olarak Kurulumuz, dava konusu plan değişikliği ile ilgili olarak aşağıdaki görüşlere varmıştır:

1984 onaylı nazım imar planında dava konusu alanın tamamı sanayi alanı olarak belirlenmiştir. Alana ilişkin ilk plan değişikliği 16.10.1995 tarih, 207 Meclis kararı ile gerçekleştirilmiştir. Bu kararın sonucu alanın bir kısmı sanayi alanı olarak kalırken, bir kısmı yeşil alan olarak belirlenmiştir.

Alanın tamamı, Özelleştirme uygulamaları kapsamında Zafer Pamuk ve Tekstil Sanayi A.Ş.'ne satılmıştır. Daha sonra bu alan, Zafer Pamuk ve Tekstil Sanayi A.Ş tarafından Kentisel Gayrimenkul Yatırım Danışmanlık Planlama A.Ş.'ne satılmıştır.

Denizli Belediye Meclisi tarafından alana ilişkin olarak gerçekleştirilen ilk kapsamlı plan değişikliği, 04.07.2005 tarih ve 258 sayılı kararla onaylanmıştır. Bu kararla hem nazım imar planı hem de uygulama imar planı onayı gerçekleştirilmiştir. Bu planda alan konut, ticaret, turizm ve sağlık alanına dönüşmüştür. Konut dışı kentsel çalışma alanı ve okul alanı korunmuştur.

2005 ve 2006 yıllarında yapılan plan değişikliklerinin tamamını ve bazı başka yeri düzenlemeleri de içeren yeni nazım imar planı onayı 09.01.2007 tarih ve 54 sayılı Belediye Meclisi kararı ile gerçekleştirilen dava konusu işlemdir. Buna planda göre; kullanım alanlarının korunması ve alan büyüklükleri değişmektedir. Dava konusu alanda Zafer Pamuk ve Tekstil A.Ş.'nin talebi üzerine yapılan işlem, Kentisel Gayrimenkul Yatırım A.Ş.'nin talebi ile yeniden biçimlenmektedir. Bu kapsamda inşaat faaliyetleri ticari alanla ilgili olarak devam etmektedir.

Belediye Meclis kararlarında dava konusu alana ilişkin nazım ve uygulama imar planlarının plan değişikliği olarak değerlendirildiği ve bu kapsamda onaylandığı anlaşılmaktadır. Ancak dava konusu alan, gerek konumu gerek kapsamı eski ve yeni kullanımlar gerekse büyüklüğü ilişkisinde alındığında, plan değişikliği olarak ele alınması planaklı nitelikte ve buna uygun içerikte değildir. Planlama alanı, Denizli kent bütününe etkileyen bir alan olmasının yanı sıra, eski planda var olan ve dava konusu planla getirilen kullanımları Denizli kent bütününe yönelik olduğu tartışmasızdır.

Denizli Belediye Meclisi tarafından onaylanan dava konusu plan, ait olduğu nazım imar planının ve uygulama imar planının ana kararlarını etkilemektedir. Nazım imar planında ve buna dayalı uygulamaya imar planında Sanayi alanı olarak belirlenen ve o planlama yapıldığı dönemde (1984) çevresi ile bütünlük sağlanmak üzere korumalanan bir alan, sanayi, konut,

2007/01/09
1.1/09
2007/1/2017

sağlık, turizm ve ticaret kullanımına dönüşmektedir. Bu kapsamda plan ana kararları, mülkiyetin değişmesi dışında bir gerekçe olmaksızın değişmektedir. Bir sanayi alanının kaldırılması için gerekli asgari nüfus araştırmaları dahi yapılmamakta, gerekçeler ortaya konmamaktadır. Bu kapsamda, plan ana kararlarını büyük ölçüde etkileyen ve asgari inceleme yapılmadan gerçekleştirilen işlemin, plan değişikliği olarak kabul edilmesi elverişli bulunmamaktadır.

Dava konusu plan, ait olduğu nazım ve uygulama imar planlarının sosyal ve teknik donatı alanları ile ilgili önemli farklılıklar yaratmaktadır.

Planın bir açıklama raporu bulunmamaktadır. 2005 ve 2007 yıllarında yapılan planların gerekçeleri sadece mülkiyet ve şiketin ilettiği talebin makul ve uygun bulunması ile açıklanmaktadır. Bu kapsamda bir planın plan raporu olmaması, bu alana getirilen kullanımlar ve yapı yoğunlukları ile dikkate alındığında, asgari plan araştırmalarının yapılmamış, yapılmış olsa bile bilimsel temelleri ve gerekçelerin açıklanmamış olması, planlara ilke ve esasları ile mevzuat açısından kabul edilebilir bir durum değildir.

Plan değişikliği, kamusal bir yarar ya da gerekliliği değil, özelleştirilen ve daha sonra el değiştiren alanın mülk sahibinin talebi doğrultusunda kullanımını uygun bulan işlemi gerçekleştirmeyi hedeflemektedir. Belediyeye ileride yapılacağı belirtilen kapsamın planlama çalışmalarının, dava konusu plan kararları ile yönlendirilmesi, plan kademelenmesine aykırı davranılması kaçınılmazdır.

Özetle, Denizli Merkez Şimşir Mahallesi 71 Pafta, 612 ada 7 no'lu taşınmazla ilgili olarak Denizli Belediye Meclisinin 09.01.2007 tarih ve 54 sayılı kararı ile gerçekleştirilen plan değişikliği kararının yürütülmesinin durdurulması ve iptali istemi ile açılan davada Kurulumuz, işlemin imar mevzuatına, şehircilik ilkelerine, planlama tekniklerine ve kamu yararına uygun olmadığı görüşüne varmıştır.

Mükemmenize saygılarımızla sunarız.

25.01.2009

Prof. Dr. Melih Erisoy

Doç. Dr. Adnan Durak

Şh. Pl. Belma Babacan

ÖZGEÇMİŞ

Adı Soyadı : Ulaş Kutsi Çezik
Anne Adı : Zuhâl
Baba Adı : Erdal Cihan
Doğum Yeri ve Tarihi : Aksaray- 13.06.1989
Lisans Eğitimi : Pamukkale Üniversitesi, İktisadi ve İdari Bilimler
Fakültesi, Siyaset Bilimi ve Kamu Yönetimi
Bölümü
Mezuniyet Tarihi : 13.06.2012
Yabancı Dil : İngilizce